

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ

КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

**ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ
БЕЗПЕКИ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА
ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ
В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ**

22 грудня 2017 р.

м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Ляшко Олександр Олександрович – к.ю.н., доцент, директор Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Боровенко Володимир Микитович – к.ю.н., доцент, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Дорохіна Юлія Анатоліївна – д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Шумило Микола Єгорович – д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України, професор кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Гевко Віктор Васильович – к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Луценко Юрій Васильович – к.ю.н., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Горелкіна Кіра Георгіївна – к.ю.н., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.

Злочини проти громадської безпеки та кримінально-правова політика держави в умовах гібридної війни: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 22 грудня 2017 р. – Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2017. – 144 с.

ISBN 978-966-916-426-1

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Злочини проти громадської безпеки та кримінально-правова політика держави в умовах гібридної війни», яка відбулася на базі Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського 22 грудня 2017 р.

УДК 343.34:32.019.51(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Андрушко А.В.

Окремі питання відповідальності за захоплення заручників
за міжнародним та національним кримінальним правом6

Ахтаніна О.В.

Досвід кримінального права Франції та ФРН
у процесі подальшого реформування КК України10

Боровенко В.М.

Кримінально-правова політика держави в сучасних умовах14

Доляновська І.М.

Зв'язок стану громадської безпеки із розвитком туризму в Україні.....19

Жива А.Г.

Сучасні проблеми кримінальної відповідальності за теракт22

Звоненко О.О.

Кримінально-правова політика держави у сфері боротьби
зі злочинами на дорогах25

Копотун І.М.

Методи протидії сепаратизму28

Корінь А.І.

Публічні заклики до вчинення терористичного акту30

Кучер Л.В.

Окремі проблеми кримінально-правового захисту жінок та дітей
в кваліфікуючих ознаках зґвалтування в Україні33

Магльована Н.І.

Терористичний акт відповідно до чинного законодавства України.....36

Мицька О.І.

Окремі питання застосування до неповнолітніх нав'язки40

Невінчаний М.О.

Особливості кримінально-правової відповідальності за зґвалтування:
вплив кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак43

Новик І.В.

Окремі питання кримінально-правової політики держави47

Пасічніченко О.П.

Спеціальний суб'єкт «військовозобов'язаний»,
поняття, недосконалість визначення51

Полянський Д.

Визначення предмета в злочинах, що посягають на громадську безпеку55

Ревуцька Т.І.	
Трансформація поняття злочину в правовій науці	58
Скрипка А.О.	
Актуальні питання кваліфікації злочинів за статтею 256 КК України	63
Сокол В.О.	
Міжнародний досвід правового регулювання протидії екстремізму (на прикладі Республіки Білорусь)	66
Хвостенко Д.О.	
Актуальні проблеми кваліфікації злочинів проти статевої недоторканості та статевої свободи неповнолітніх осіб: форми вираження об'єктивної та суб'єктивної сторони	71
 НАПРЯМ 2. КРИМІНОЛОГІЯ	
Погарченко Т.В.	
Окремі питання щодо взаємодії суб'єктів запобігання злочинам	75
Пустовий О.О.	
Деякі аспекти проблем дитячої бездоглядності та безпритульності в Україні	78
 НАПРЯМ 3. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО	
Кернякевич-Танасійчук Ю.В.	
Мета реалізації кримінально-виконавчої політики України	82
Козак О.О., Мальченко О.А.	
Проблеми кримінально-виконавчої системи України щодо прав засуджених	85
Пономаренко О.В.	
Проблеми застосування умовно-дострокового звільнення в Україні	89
 НАПРЯМ 4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО	
Боровик А.В.	
Можливість уникнення кримінальної відповідальності за корупційні злочини внаслідок порушення правил підслідності в Україні	93
Гановська А.М.	
Впровадження та перспектива розвитку відновного правосуддя в кримінальному процесі України	96
Гевко В.В.	
Досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених на тимчасово окупованих територіях в умовах військової агресії	99
Горелкіна К.Г., Шаповал Ю.О.	
Деякі питання проведення обшуку на тлі останніх змін до КПК України	104

Гришина К.В.	
Кримінально-процесуальний статус малолітньої особи	107
Демчук Л.В.	
Свідок як важливий учасник кримінального провадження про кримінальне правопорушення, вчинене на тимчасово окупованій території України	109
Драган О.В.	
Оскарження прокурором угод про визнання винності: питання практичної діяльності	114
Колодчин Д.В.	
Тримання під вартою як безальтернативний запобіжний захід: тимчасова необхідність чи законодавча тенденція?.....	118
Маленко О.В.	
Проблемні питання правового регулювання змісту клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування	121
Мілевський М.О.	
Проблеми досудового провадження злочинів, пов'язаних із тероризмом.....	125
 НАПРЯМ 5. КРИМІНАЛІСТИКА	
Лазарєв В.О.	
Окремі аспекти використання спеціальних знань при розслідуванні втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства	128
 НАПРЯМ 6. ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ	
Махоніна М.В.	
Роль профайлінгу для визначення терористів в умовах «гібридної війни» в Україні.....	132
 НАПРЯМ 7. СУДОВІ, ПРАВООХОРОННІ ТА ПРАВОЗАХИСНІ ОРГАНИ	
Ісмаїлова Л.А.	
Особливості системи органів національної поліції	136
Kupriianova L.S., Kupriianova D.S.	
Lie detector as a perspective method of the grave crimes' detection, that are committed by minors against their relatives. European experience and Ukrainian realities	139

НАПРЯМ 1. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Андрушко А.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Ужгородського національного університету

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАХОПЛЕННЯ ЗАРУЧНИКІВ ЗА МІЖНАРОДНИМ ТА НАЦІОНАЛЬНИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ

У вітчизняне кримінальне законодавство поняття «захоплення заручників» прийшло з міжнародного права. 17 грудня 1979 року на засіданні Генеральної асамблеї ООН було прийнято Міжнародну конвенцію про боротьбу із захопленням заручників (далі – Конвенція), до якої Україна приєдналася у 1987 році. У цьому ж році Кримінальний кодекс (далі – КК) тоді ще УРСР був доповнений ст. 123-1 «Захоплення заложників». Відповідальність за вказаний злочин передбачена і чинним КК України (ст. 147).

Слід зазначити, що у міжнародному кримінальному праві захоплення заручників спершу розглядалося як конкретна форма прояву тероризму, однак із часом, у зв'язку із зростанням кількості таких діянь та накопиченням міжнародного досвіду боротьби з ними, міжнародне співтовариство надало їм статус самостійних злочинів [4, с. 73; 5, с. 1, 8]. В преамбулі до Конвенції підкреслено, що захоплення заручників є злочином, який викликає серйозне занепокоєння з боку міжнародного співтовариства, і що згідно з положеннями цієї Конвенції будь-яка особа, яка вчиняє акт захоплення заручників, підлягає або судовому переслідуванню, або видачі.

У назві Конвенції слово «заручник» вжито у множині. При розробці кримінально-правової заборони, присвяченої захопленню або триманню особи як заручника, вітчизняний законодавець переніс наведене формулювання у назву ст. 147 КК України. Разом з тим відзначимо, що законодавці більшості держав, формулюючи назву відповідної статті, слово «заручник» вжили в однині (наприклад, ст. 215 КК Азербайджанської Республіки, ст. 291 КК Республіки Білорусь, ст. 218 КК Республіки Вірменія, ст. 329 КК Грузії, ст. 135 Пенітенціарного кодексу Естонської Республіки, ст. 261 КК Республіки Казахстан, ст. 252 КК Литовської Республіки, ст. 206 КК Російської Федерації, ст. 181 КК Республіки Таджикистан, ст. 130 КК Туркменістану,

ст. 245 КК Республіки Узбекистан). Відповідна позиція видається більш правильною. Вказівка на множину заручників викликає закономірне запитання: відповідальність за вчинення даного діяння настає лише у разі захоплення як мінімум двох заручників? Звісно, що ні. Відповідний висновок можна зробити із тексту диспозиції ч. 1 ст. 147 КК України, де вказано, що кримінально караним є захоплення або тримання *особи* як заручника.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Конвенції, будь-яка особа, яка захоплює або утримує іншу особу й погрожує вбити, завдати пошкодження або продовжувати утримувати іншу особу (заручника) для того, щоб примусити третю сторону, а саме: державу, міжнародну міжурядову організацію, будь-яку фізичну, юридичну особу або групу осіб, – здійснити чи утриматись від здійснення будь-якого акту як прямої, так і опосередкованої умови для звільнення заручника, вчиняє, відповідно до змісту цієї Конвенції, злочин захоплення заручників.

Таким чином, згідно з міжнародним правом об'єктивна сторона захоплення заручників полягає в будь-якій дії, що виражається в неправомірному фізичному позбавленні свободи людини, при якій повернення їй свободи ставиться в залежність від виконання вимог суб'єкта посягання, звернених до держави, міжнародної міжурядової організації, будь-якої фізичної, юридичної особи або групи осіб. Спосіб захоплення або тримання при цьому значення не має, однак акт захоплення чи утримування заручника має бути поєднаний з погрозою вбивством, тілесним ушкодженням чи продовженням його утримування; така погроза є засобом тиску з метою досягнення суб'єктом посягання своєї мети. Важливо відзначити, що відповідно до Конвенції тримання особи як заручника зовсім не обов'язково має слідувати за захопленням або ж здійснюватися тією ж особою, котра безпосередньо вчинила захоплення заручника.

Формулюючи диспозицію ч. 1 ст. 147 КК України, вітчизняний законодавець не вказав на обов'язковість погрози застосування насильства щодо особи, яку захоплюють чи тримають як заручника. Такою ж є позиція більшості зарубіжних законодавців. Однак законодавці окремих держав вчинили по-іншому. На погрозу вбивством, триманням або заподіянням шкоди здоров'ю заручника вказують, зокрема, білоруський (ч. 1 ст. 291 КК Республіки Білорусь), естонський (ч. 1 ст. 135 Пенітенціарного кодексу Естонської Республіки), латвійський (ч. 1 ст. 154 КК Латвійської Республіки), таджицький (ч. 1 ст. 181 КК Республіки Таджикистан) та туркменський (ч. 1 ст. 130 КК Туркменістану) законодавці. Видається, що таке уточнення об'єктивної сторони все ж є зайвим. Захоплення або тримання особи як заручника, на наш погляд, апріорі передбачає поєднаність розглядуваного діяння з погрозою вбивством, заподіянням тілесних ушкоджень або подальшим триманням цієї особи. Відсутність таких погроз

(а насамперед погрози продовження тримання заручника!) заперечує саме перешкоджання поверненню людині особистої свободи.

За міжнародним кримінальним правом захоплення заручників об'єктивно має місце лише в тому разі, якщо винний висунув вимогу до третьої сторони – держави, міжнародної міжурядової організації, будь-якої фізичної, юридичної особи або групи осіб. У зв'язку з цим відзначимо, що визначення вітчизняним законодавцем кола адресатів, яких стосується вимога вчинити будь-яку дію чи утриматися від її вчинення як умови звільнення заручника, не є вдалим. Серед адресатів вимоги, згаданих у ч. 1 ст. 147 КК України, як відомо, значаться родичі затриманого, державна або інша установа, підприємство чи організація, фізична або службова особа. Недоліком вітчизняного кримінального законодавства, таким чином, є насамперед те, що воно не згадує прямо про державу як таку (мова йде тільки про державну установу, підприємство чи організацію), про міжнародну організацію та групу осіб. На нашу думку, коло адресатів у диспозиції ч. 1 ст. 147 КК України слід привести у відповідність до положень Конвенції, вказавши у ній на державу, міжнародну міжурядову організацію, фізичну чи юридичну особу або групу осіб. (Зазначимо, що такий перелік адресатів був наведений у ч. 1 ст. 123-1 попереднього КК України.) Відповідним чином коло адресатів визначене, наприклад, у ч. 1 ст. 227 КК Киргизької Республіки, ч. 1 ст. 154 КК Латвійської Республіки та у ч. 1 ст. 181 КК Республіки Таджикистан.

Акти захоплення заручників Конвенція називає проявами міжнародного тероризму. Цей факт дає підстави окремим науковцям стверджувати про необхідність перенесення даного діяння до розділу IX «Злочини проти громадської безпеки», оскільки його основним безпосереднім об'єктом нібито виступає громадська безпека [1, с. 127]. Законодавці ряду зарубіжних держав уже сприйняли таку точку зору. Так, наприклад, ст. 215 КК Республіки Азербайджан, що передбачає відповідальність за розглядуване діяння, міститься в главі 25 «Злочини проти громадської безпеки», ст. 218 КК Республіки Вірменія – в главі 23 «Злочини проти громадської безпеки», ст. 252 КК Литовської Республіки – в главі XXXV «Злочини проти громадської безпеки», ст. 206 КК Російської Федерації – в главі 24 «Злочини проти громадської безпеки», ст. 291 КК Республіки Білорусь – в главі 27 «Злочини проти громадської безпеки». Разом з тим КК України – не єдиний кримінальний закон, який розглядуване діяння відніс до злочинів проти свободи особи. Аналогічним, для прикладу, є підхід естонського та латвійського законодавців, які передбачили відповідальність за вчинення розглядуваного злочину відповідно у розділі 6 глави 9 Особливої частини «Винні діяння проти свободи» (ст. 135 Пенітенціарного кодексу Естонської Республіки) та у главі XV Особливої частини «Злочинні діяння проти свободи, честі та гідності

особи» (ст. 154 КК Латвійської Республіки). Вважаємо, що громадській безпеці під час вчинення захоплення або тримання особи як заручника шкода спричиняється не завжди; сутність розглядуваного діяння визначає саме посягання на особисту свободу, а тому підстав для перенесення даного діяння до розділу IX Особливої частини КК України немає.

У Конвенції, звісно, немає (і не може бути) вказівки законодавцям тих держав, які передбачатимуть відповідальність за дане діяння у національному законодавстві, розміщувати відповідну норму в конкретному розділі кримінального закону. Це право законодавця будь-якої держави, яка приєдналася до Конвенції¹. Головне – забезпечити розробку та прийняття ефективних заходів для запобігання, переслідування й покарання всіх актів захоплення заручників. Слід також мати на увазі, що й за міжнародним правом дане діяння вважається терористичним злочином лише в тому разі, якщо вчиняється у мирний час або ж за відсутності обстановки збройного конфлікту. У разі ж, якщо захоплення заручників вчиняється в період воєнних дій або збройного конфлікту, вчинене вважається воєнним злочином [3, с. 257].

Список використаних джерел:

1. Андрушко А.В. До питання про об'єкт захоплення заручників // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Політика в сфері боротьби зі злочинністю» з нагоди відзначення 25-річчя навчально-наукового юридичного інституту (м. Івано-Франківськ, 8-10 червня 2017 р.). Івано-Франківськ, 2017. – С. 126-130.

2. Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_087.

3. Международное уголовное право: учебник для вузов / Наумов А.В. и др. – М.: Юрайт, 2013. – 463 с.

4. Павлик М.Ю. Террористический акт, захват заложника, бандитизм: вопросы теории и практики. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2011. – 372 с.

¹ Варто відзначити, що Конвенція не застосовується у тих випадках, коли злочин вчинено в межах однієї держави, коли заручник і гаданий злочинець є громадянами цієї держави й гаданий злочинець перебуває на території цієї держави (ст. 13). У той же час в ч. 1 ст. 5 Конвенції спеціально обумовлено, що кожна держава повинна прагнути встановити свою юрисдикцію (тобто почати кримінальне переслідування винного), якщо захоплення або тримання особи як заручника вчинено: а) на її території або на борту морського чи повітряного судна, зареєстрованого в цій державі; б) будь-яким з її громадян або, якщо зазначена держава вважає це за доцільне, апатридами, які зазвичай проживають на її території; с) для того, щоб примусити цю державу здійснити будь-який акт чи утриматися від його здійснення; д) щодо заручника, який є громадянином зазначеної держави, якщо ця держава вважає це за доцільне. Конвенція не виключає також будь-якої кримінальної юрисдикції, здійснюваної згідно з внутрідержавним правом (ч. 3 ст. 5), тобто допускає універсальну кримінальну юрисдикцію (притягнути до відповідальності винного у захопленні заручників може будь-яка держава – сторона Конвенції, чий інтереси даним злочином прямо не порушені).

5. Тітов Є.Б. Правова природа та проблеми кваліфікації захоплення заручників у міжнародному кримінальному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. – Київ, 2007. – 19 с.

**Ахтаніна О.В.,
магістрант**

***Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського***

***Науковий керівник: Боровенко В.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського***

ДОСВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ФРАНЦІЇ ТА ФРН У ПРОЦЕСІ ПОДАЛЬШОГО РЕФОРМУВАННЯ КК УКРАЇНИ

На сьогодні в Україні ідуть інтенсивні пошуки шляхів європейської інтеграції, щодо створення надійної системи національної безпеки і оборони, а також ефективної протидії злочинності. Зазначене зумовлює створення відповідної системи кримінального законодавства, імплементацію окремих норм і стандартів сучасного демократичного суспільства. З цього приводу, нашу увагу привертає стан джерел кримінального права Франції та ФРН, які вважаються провідними країнами континентальної системи права, а також мають багатовіковий досвід нормотворення. Саме тому, автор звертає увагу на найбільш характерні риси становлення системи європейського кримінального права. Так, характерними рисами становлення системами європейського кримінального права є:

- 1) наявність писаної конституції, котра має найвищу юридичну силу;
- 2) галузева класифікація системи права;
- 3) кодифікація законодавства;
- 4) ієрархічність джерел права. [1, с. 16-20].

Крім того, цілком доречно, з цього приводу зазначає Савченко А. В., що подібні риси дозволяють активізувати порівняльні дослідження у сфері кримінально-правової протидії злочинам, але вони недостатньо відомі нашому

законодавцеві, і тому запровадження окремих інститутів та норм іноземного законодавства допоможе в подоланні злочинності [2, с. 93].

По-перше, нашу увагу привертає законодавче закріплення принципу чинності КК Франції щодо діянь вчинених на території держави. Зокрема, французький кримінальний кодекс застосовується до усіх злочинних діянь, вчинених на території Республіки [3, ст. 113-2].

Нам відомо, що схожі норми є і в чинному КК України [4, ст. 6,7]. Однак, на відміну від першого, Кодекс Франції застосовується і до злочинних діянь, вчинених на борту кораблів, що плавають під французьким прапором, або проти таких кораблів, де б вони не знаходилися. Крім того, цей Кодекс застосовується і до злочинних діянь, вчинених на борту кораблів французького військово-морського флоту або проти таких кораблів, де б вони не знаходилися і плавають під французьким прапором [3, ст. 113-3].

Також важливою, на мій погляд, є ст. 113-4 КК Франції, яка застосовується до злочинних діянь, скоєних на борту повітряних суден, приписаних до Франції, або проти таких повітряних суден, де б вони не знаходилися. Вказано, що Кодекс застосовується до злочинних діянь, вчинених на борту суден французького військово-повітряного флоту або проти таких повітряних суден, де б вони не знаходилися [3, ст. 113-4].

Більше того, сфера дії Кодексу застосовується до будь-якої особи, яка вчинила злочинне діяння на території Республіки в якості співучасника або проступок, вчинений за кордоном, якщо злочин або проступок одночасно карані французьким законом та законом іноземної держави, і якщо злочин або проступок встановлені остаточним рішенням іноземного суду [3, Ст. 113-5].

Саме тому автор вважає, що подібні новели могли б знайти своє місце і в чинному КК України. Зокрема, ст. 6 КК України має бути доповнена положеннями щодо діянь, вчинених на борту морських суден, що пливають під українським прапором, а також скоєних на борту повітряних суден, які літають під прапором України [4, ст. 6].

По-друге, заслуговує на нашу увагу також законодавче закріплення принципу чинності КК щодо діянь вчинених за межами Франції. Зокрема, КК Франції застосовується до будь-якого злочину, скоєного громадянином Франції поза територією Республіки, або іноземцем поза територією Республіки, якщо потерпілий мав французьке громадянство на момент вчинення злочинного діяння [3, ст. 113, 113-7].

Так, КК застосовується до злочинів і проступків, вчинених поза межами Франції, кваліфікованих як посягання на основоположні інтереси нації (фальсифікації та підробки державної печатки, монет, банківських білетів або

державних цінних паперів) і підлягає покаранню за кодексом Франції [3, ст. 113-10, 113-12].

Другу групу країн континентальної системи права очолює ФРН, КК якої визначає, що німецьке кримінальне право діє щодо діянь, які здійснюються всередині країни або вчинених на німецьких морських та повітряних суднах під прапором чи ідентифікуючим знаком ФРН [5, § 3,4, Гл. 1].

Більше того, КК ФРН діє незалежно від місця вчинення злочину громадянином ФРН щодо підготовки війни, державної зради, загрози демократичному устрою держави, дій, спрямованих проти безпеки і оборони, якщо такі дії містять в собі особливо небезпечний характер [5, § 5, Гл. 1].

Крім того, § 6 Гл. 1 КК цього Кодексу поширюється на правові блага, що охороняються міжнародними угодами незалежно від місця їх вчинення громадянином ФРН (геноцид, дії пов'язані з ядерною енергією, вибухівкою, посягання на повітряне або морське сполучення, торгівлю людьми, незаконний збут наркотичних засобів, підробка грошей або цінних паперів, отримання субсидій шахрайським шляхом) [5, § 6, Гл. 1].

Позитивними також є положення щодо застосування КК ФРН за діяння, вчинені за кордоном проти громадянина ФРН [5, § 7, Гл. 1].

Саме тому на думку автора, в цьому зв'язку положення ст.7 КК України необхідно визнати не всеосяжними: громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають кримінальній відповідальності, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [4, ст. 7, 8].

Так, Закон України «Про міжнародні договори» встановлює порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України та законодавстві України [6, ст. 1].

Таким чином, дослідник вважає, що Кримінальний кодекс України має бути доповнений нормами щодо діянь, вчинених за кордоном проти громадян України, а також положення щодо поширення дії Кодексу до злочинів, вчинених поза межами України, котрі посягають на основні права та свободи українців, а також основи національної безпеки та інтереси, що впливають із міжнародних зобов'язань України.

В процесі проведеного дослідження автор вважає, що процес євроінтеграції України має вимагати вдумливу імплементацію норм європейської системи права та їх змістовне зближення.

Зміст системи і зміст джерел кримінального права України, Франції та Німеччини, дозволив автору встановити і виявити певну схожість і відмінність кримінально-правових норм в системах цих держав, а також дослідити особливості внутрішньої структури кримінально-правових норм.

Кримінальні кодекси України, Франції та Німеччини, водночас є схожими та відмінними, що є закономірним явищем. Схожість стосується структури Загальної й Особливої частин цих кодексів, змісту багатьох інститутів та конкретних положень кримінального права. Існуюча відмінність у регулюванні тих або інших інститутів чи положень, може розглядатися лише як наслідок впливу на його розвиток специфічних факторів.

1. Саме тому автор вважає, що КК України має бути доповнений нормами щодо чинності Кодексу з огляду діянь, вчинених на борту кораблів та літаків, які можна ідентифікувати за прапором України.

2. Крім того, КК України має бути доповнений нормами щодо діянь, вчинених за кордоном проти інтересів України, а також необхідною і у нашому Кодексі є стаття, яка б зазначала що кримінальний кодекс застосовується до злочинів і кримінальних проступків, вчинених поза межами України, кваліфікованих як посягання на основоположні інтереси України, котрі впливають з її міжнародних зобов'язань.

Список використаних джерел:

1. Сидорин В.В. Сравнительно-правовой анализ национальных систем современного военно-уголовного законодательства России, Франции и Германии Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Москва, 2000 г. – 254 с.

2. Савченко А.В. Особливості структури кримінального законодавства України та США (на рівні федерації): порівняльний аналіз // Право України. – 2006. – № 3. – С. 93-102.

3. Уголовный кодекс Франции / Науч. ред. Л.В. Головкин, Н.Е. Крыловой; пер. с фр. и предисл. Н.Е. Крыловой. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 650 с.

4. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131).

5. Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия: текст и научно-практ. комментарий // Под ред. А.И. Рарога. – М.: Проспект, 2010. – 280 с.

6. Закон України «Про міжнародні договори» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 50, ст. 540).

Боровенко В.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ В СУЧАСНІХ УМОВАХ

Сучасний стан права в Україні та політики держави в цій сфері не може не викликати занепокоєння з боку юридичної громадськості. В силу останніх суспільно-політичних потрясень розбалансована системи права в державі, в тому числі і в кримінально-правовій галузі [1; 2]. Крім того, в законотворчій сфері зруйнована єдність термінології, час від часу порушується законодавча техніка, а прийняті нормативно-правові акти часто ігнорують науково-експертні висновки, а також не враховуються наслідки прийняття низки правових актів, котрі збурюють суспільство. Все це на практиці створює проблеми в галузі дотримання основних прав і свобод людини щодо захищеності життя, здоров'я громадян та інших соціальних цінностей. Більше того, корупція, рейдерство та організована злочинність проникла в усі державні структури, а підприємницька діяльність практично зникає. Збагачення незначної частини суспільства в умовах гібридної війни з одного боку, і тотальне збідніння з іншої (більш як 70 відсотків громадян). Все це провокує соціально-економічні потрясіння, майданні настроїв, зруйнувало морально-етичні основи права тощо. Зазначене вже загрожує громадянському миру, громадській безпеці та основам національної безпеки і навіть існуванню держави.

Зазначене підштовхнуло нас зробити наголос на невідкладності формування стратегічних програмно-концептуальних основ правової політики в Україні. Зокрема, реформування правової системи держави має відбуватися на науково обґрунтованій основі, котра могла б бути представлена у вигляді **Концепції правової політики України** (КППУ – Б.В.), як особливому виді державної політики, який має відображати систему теоретико-правових положень, що фіксують досягнутий рівень суспільно-економічного та правового розвитку й визначати сутність та принципи, зміст, стратегічні цілі та завдання подальшого розвитку держави, спадковість влади, перспективи і напрями удосконалення основоположних механізмів правового регулювання і правозастосовної практики. При цьому праву має надаватися особлива увага, спрямована на упорядкування правової системи, яка своїм специфічними юридичними засо-

бами, особливим інструментарієм здатна оптимізувати економічні, політичні, соціальні, екологічні та інші важливі суспільні відносини.

Кримінально-правова політика (КПП – скорочення автора) – це складова частина КППУ, яка заснована на об'єктивних законах розвитку людської цивілізації напрямки діяльності держави щодо охорони інтересів особи, суспільства та держави від злочинних посягань шляхом законодавчого закріплення та застосування заходів кримінально-правового впливу до винуватих осіб, їх звільнення від покарання та кримінальної відповідальності, а також супровід посткримінальної поведінки особи. КПП має визначати напрями, мету і ефективні засоби кримінально-правової протидії злочинності, котрі виражаються в нормах чинного КК України та практиці його застосування.

Дослідженню проблем КПП присвятили свої дослідження Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. К. Грищук, О. М. Костенко, О. М. Литвак, В. О. Навроцький, М. І. Панов, В. Я. Тація, П. Л. Фріса та низка інших видатних криміналістів. На думку переважної більшості дослідників відсутність цілісної сучасної науково обґрунтованої Концепції КПП, у тому числі Стратегії розвитку національного законодавства про кримінальну відповідальність, призводить до безсистемних змін чинного законодавства, в т. ч. і про кримінальну відповідальність [3]. Низка авторів визначають її як «політику у сфері боротьби зі злочинністю» [4].

Зокрема, концептуально Фріс П. Л. цілком справедливо стверджує, що система основних цілей КПП має поєднувати: – зниження рівня злочинності в державі; – прийняття під кримінально-правову охорону найважливіших суспільних відносин, благ та інтересів, які мають загальносуспільне значення; – притягнення до відповідальності всіх осіб, які вчинили порушення кримінально-правових приписів і не користуються правом на звільнення від кримінальної відповідальності; – звільнення від кримінальної відповідальності максимально можливого кола осіб, притягнення до відповідальності яких не може вважатися відповідним, виходячи із мети спеціальної превенції; – призначення покарання, яке є відповідним ступеню суспільної небезпеки діяння та особи винного; – економія кримінальної репресії; – попередження злочинності (загальна та спеціальна превенція) на підставі здійснення максимального впливу на осіб з нестійкою морально-правовою установкою; – формування правосвідомості громадян [5, с. 47-48].

Тоді сутність КПП має полягати в тому, що вона має сформувати науково обґрунтовану концепцію, намітити дороговказ щодо рішучої боротьби із злочинністю шляхом підготовки Програми щодо реалізації КПП держави, як мінімум років на 20, а також містити провідні напрямки діяльності законодавчої та судової гілок влади, правоохоронних органів та громадських формувань за напрямками:

1) формування чіткого і непротирічивого законодавства в кримінально-правовій сфері;

2) швидкого і неупередженого збирання доказів, а також розслідування злочинів;

3) чіткої кваліфікації вчинених суспільно небезпечних діянь та призначення справедливого покарання;

4) виконання покарання та закріплення його виховного впливу на засуджених осіб та їх оточення.

Історично так склалося, що ще 100 років тому кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право, кримінальне процесуальне право, криміналістика, судова експертологія тощо були в одному лоні, вони ще не поділялися на самостійні галузі. На сьогодні вони вже мають власний предмет правового регулювання, перебувають під певним громадським контролем, тому начебто у них має бути і власна КПП. Хоча це не зовсім так.

В першу чергу, усі сучасні галузі права кримінально-правового блоку, хоч і мають свій автономний предмет правового регулювання і на практиці представлені різними суб'єктами, але одночасно вони мають єдине об'єднуюче начало та спрямованість – подолання злочинності. Головною їх рисою є той факт, що їх діяльність концентрується в площині боротьби зі злочинністю в Україні.

По-друге, необхідно вважати виправданою, як з теоретичної, так і практичної сторони, позицію тих авторів котрі наголошують на нерозривній єдності КПП, станом громадянського суспільства, рівнем демократії тощо. Саме тому КПП має стати частиною загальнодержавної Стратегії подолання злочинності – КППУ, в цілому, яка б на думку доповідача включала б до себе кримінально-правовий, кримінально-процесуальний, кримінально-виконавчий та кримінологічний напрямки діяльності держави та її органів. Виходячи з такої позиції КПП держави має визначити чіткі орієнтири та об'єднуючий напрямок діяльності законодавчої та судової гілок влади, а також правоохоронних органів та громадських формувань щодо утвердження спільних сучасних стандартів законодавства, визначення кола злочинів та системи покарання за них, а також запровадження новітніх підходів щодо застосування прогресивних заходів позакримінального впливу щодо осіб котрі скоїли правопорушення чи схильні до подібних проявів.

Крім того, в процесі формування КПП держава має виходити із сучасного стану економіки, доленосних і визначальних явищ суспільного життя, громадського настрою, криміногенної ситуації в окремих регіонах та державі в цілому, політико-правових відносин із ближніми і не дуже сусідами тощо. І що є найскладнішим в цьому процесі, що досягти цієї мети можливо лише тоді коли в цьому будуть зацікавлені особи, що перебувають на вищих щаблях державної влади,

коли при цьому будуть визначені пріоритети і напрямки подальшого розвитку держави, досягнуто загальнонаціональної згоди та взаємооб'єднуючих пріоритетів, політико-економічної стабільності у суспільстві, подолання бідності тощо – з метою створити людину нового типу – не споживача, а господаря своєї долі.

По-третє, КПП несе в собі обслуговуючу функцію держави – забезпечення реформ, і тому в першу чергу має слугувати попередженню та профілактиці злочинності, упередження її своїми специфічними засобами – неминучості покарання за винне суспільно небезпечне протиправне діяння, передбачене чинним КК України. Неминучість покарання має стати нормою і суттєво впливати на свідомість та поведінку недостатньо свідомих громадян, котрі схильні до вчинення правопорушень. В цьому випадку необхідно слідувати правилу: «Злочин легше попередити, а ніж боротися з його наслідками».

Четверте, з метою зниження існуючого рівня повторних злочинів має також надійно працювати система кримінально-виконавчих установ, виконавчої служби, дільничні інспектори поліції та структури виправлення та перевиховання, соціальної реабілітації засуджених осіб.

Зокрема, система покарань має формуватися в напрямку законодавчого ефективного та доцільного обмеження прав і свобод засуджених осіб, не принижуючи їх людську гідність та невідчужувані права і свободи. Заради досягнення мети покарання, виправлення засудженого, а також запобігання вчинення нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

Санкції повинні мати чітко визначений та обґрунтований характер, з врахуванням існуючого рівня соціально-економічного та політичного розвитку суспільства, матеріального стану особи та з врахуванням принципів верховенства права, рівності громадян перед законом, гуманізму та справедливості...

З цієї нагоди нам варто звернути увагу на практику застосування покарань в провідних європейських країнах. Наприклад, грошовий штраф в ФРН признається у 80 відсотках від загальної кількості покарань. Зокрема, в 2000 р. штрафи склали 513 336 випадків, від загальної кількості 638 893 вироків [6, § 41; 7, с. 314]. Більше того, в Франції штраф є найбільш поширеним видом покарання. Так, для фізичних осіб застосовується в межах до 750 000 євро, а юридичним – понад 1 млн. євро [8, с. 285].

Саме тому, зважаючи на євро інтеграційні прагнення України, в КПП ми повинні закласти об'єктивні критерії криміналізації та декриміналізації суспільнонебезпечних діянь з врахуванням рівня розвиненості суспільства в правовій площині. Для досягнення визначеної мети має чітко і злагоджено працювати державний механізм, чого, на превеликий жаль, ми не помічаємо в останні десятиліття. Крім того, необхідно формувати у громадян позитивне і відповідальне ставлення людей щодо чіткого та неухильного дотримання законів

та інших нормативно-правових приписів, утримання від вчинення будь-яких суспільно небезпечних правопорушень.

Отже, підводячи підсумки можливо констатувати, що КПП є невід'ємною частиною Державної стратегії правової політики в цілому. Вона має стати системоутворюючим елементом усієї політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, яка розробляє стратегію і тактику, формулює мету та завдання, принципи, напрями і заходи кримінально-правового впливу на злочинність.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
2. Кримінальний процесуальний кодекс // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України // ВВР України. – 2004. – № 3-4. – Ст. 21.
4. Закалюк А.П. Про запровадження в Україні кримінологічної експертизи / А.П. Закалюк // Право України. – 1999. – № 7. – С. 100-104.
5. Орлов Ю. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів / Ю. Орлов // Публічне право. – 2011. – № 2. – С. 78-84.
6. Фріс П.Л., Бучко М.Б. Основні напрями кримінально-виконавчої політики України на сучасному етапі державотворення // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2010. – №1. – С. 1-13.
7. Борисов В.І., Фріс П.Л. Поняття кримінально-правової політики // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1 (1). – С. 15-31.
8. Луценко Ю.В., Клименко С.В. Поняття та зміст кримінально-правової політики // Право.ua. – № 1. – 2015. – С. 125-131.
9. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Фріс Павло Львович. – К., 2005. – 439 с.
10. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германия. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 524 с.
11. Жалинский А.Э. Современное немецкое уголовное право. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 560 с.
12. Есаков Г.А., Крилова Н.Е., Серебrenикова А.В. Уголовное право зарубежных стран. – М.: Проспект, 2009. – 336 с.

Долянська І.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Університету економіки і права «КРОК»

ЗВ'ЯЗОК СТАНУ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ІЗ РОЗВИТКОМ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день економічно-політична криза та стан громадської безпеки в Україні створюють негативний туристичний імідж для відвідування країни, який базується на неможливості забезпечення в Україні прав і свобод громадян, туристів в тому числі, від впливу криміногенних факторів.

В цілому під поняттям «громадська безпека» слід розуміти стан захищеності громадянського суспільства, що характеризується відсутністю небезпеки для життя та здоров'я людей, для їх спокою та майнових прав, для нормальної діяльності підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, для цілісності й збереження матеріальних цінностей.

Схожі думки прослідковуються і в юридичній літературі. Так, під громадською безпекою розуміють стан захищеності суспільства від різноманітних факторів і джерел підвищеної небезпеки – злочинних об'єднань, проявів тероризму, зброї, вибухових пристроїв і речовин, радіоактивних і хімічних матеріалів тощо [2, с. 567].

Кримінальна відповідальність за злочини проти громадського порядку передбачена IX розділом Особливої частини КК (статті 255-270). Норми цього розділу передусім спрямовані на убезпечення громадськості від впливу угруповувань кримінального спрямування (злочинних і терористичних організацій, банд, воєнізованих або збройних формувань), від незаконного обігу предметів, які становлять підвищену небезпеку для оточення, а також наслідків порушення встановлених законом правил поведінки з вогнем, певними речовинами та матеріалами [5, с. 319].

Небезпечною особливістю даних злочинів виступає їх предмет, а в деяких випадках знаряддя чи засоби: зброя, вибухові пристрої, вибухові речовини, бойові припаси, які є за своєю сутністю смертоносними або такими, що становлять небезпеку для життя та здоров'я невизначеної кількості осіб. Не кажучи вже про загальнонебезпечний характер даних злочинів для територіальної цілісності, суверенітету і конституційного ладу країни.

Статистика з цього приводу є невтішною. Так, за даними Генеральної прокуратури України [3], у 2016 році було зареєстровано 8140 злочинів проти громадської безпеки, а з них зокрема: за ст. 259 КК «Завідомо неправдиве

повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» – 841 злочин, за ст. 260 КК «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» – 520, за ст. ст. 262-263-1 КК (злочини, які стосуються незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими пристроями або речовинами) – 6225.

А за даними органів безпеки було обліковано 2183 злочинів, з них за ст. 258 КК «Терористичний акт» – 1658, за ст. 258-3 КК «Створення терористичної групи або терористичної організації» – 304.

Як дані чинники впливають на розвиток туризму? Звичайно, негативно. І це незважаючи на те, що за даними таких авторитетних видань як журнал «National Geographic», видання «Lonely Planet», порталу «Trip Advisor» міста Київ та Львів, півострів Крим у 2013 році займали топові позиції у Європі та світі, як туристичні місця, які слід відвідати [5].

Отже, говорячи про інтерес іноземних туристів до України, то, безумовно, починаючи з 2003-2006 років можна було спостерігати стрімкий зріст відвідування як іноземними громадянами території, так і іноземними туристами території країни. Так, піком відвідування України іноземними туристами стали: 2007 рік – 37255 тис., 2008 р. – 372752 тис., 2010 р. – 335835 тис., 2012 р. – 270064 тис., 2013 р. – 232311 тис [2].

Пояснення такого інтересу до відвідування України відзначалося рядом культурних подій. Зокрема, це перемога співачки Руслани на Євробаченні-2004 і проведення у 2005 році цього конкурсу в Києві. Також великий міжнародний інтерес до України викликала підготовка та проведення чемпіонату Європи в футболу Євро-2012. Крім цих визначних подій, у згадані роки Україна відзначалася відносно стійкою політичною та економічною стабільністю, привабливістю щодо вкладення інвестицій у будівництво та реконструкцію доріг, стадіонів, вокзалів та інших об'єктів нерухомості, підтриманням правопорядку та організованою роботою правоохоронних органів з питань громадської безпеки та захисту прав і свобод громадян. В цілому туристичний позитивний імідж України зміцнювався.

Також розвивався й внутрішній туризм. Мова йде про відвідування громадянами України південного узбережжя Криму, туристичних об'єктів Азовського, Чорного морів, Карпат та інших об'єктів всередині держави. Так, показники щодо внутрішнього туризму залишалися сталими починаючи з 2000-х років, а з 2010 року цей показник дещо зменшений, оскільки громадянами України почали надавати перевагу іноземним туристичним об'єктам для відпочинку.

Що змінилося в наші часи? Починаючи з 2014 року можна спостерігати різкий спад щодо відвідування іноземними туристами України. Як зазначено у

вищенаведених статистичних даних, починаючи з 2014 року, кількість іноземних туристів з декількох сотень тисяч зменшилася до десятків: 2014 рік – 17070 тис., 2015 рік – 15159 тис., 2016 рік – 35071 тис. [2].

Причиною такого різкого спаду є насамперед військово-політичний конфлікт на території нашої держави і, як наслідок, непривабливий для відвідування імідж країни.

Однак справа тут не тільки в іміджі, бо головною складовою у бажанні здійснити туристичну мандрівку є не тільки історична, духовна, культурна, видовищна та інші привабливість, а й почуття власної безпеки туриста у бажаному для відвідування місці. Відправляючись в туристичну чи екскурсійну поїздку, на відпочинок, оздоровлення тощо, турист стикається з рядом обставин, які можуть призвести до ризиків втрати здоров'я, життя, майна, до зіпсованого настрою та враження від поїздки.

Якими, на наш погляд, є шляхи подолання такої кризової ситуації, яка склалася у вітчизняній туристичній сфері? Ми пропонуємо декілька наступних кроків, які направлені на поліпшення існуючої ситуації:

1. Створення єдиного органу державної влади в галузі туризму, який буде опікуватися питаннями популяризації вітчизняного туристичного продукту, особливо за кордоном, наближення рівня послуг в туризмі та гостинності до рівня все ж таки європейських, оскільки цього вимагає і нинішня європейська політична спрямованість держави. Крім того, досі не розроблено і не затверджено Державну програму розвитку туризму в Україні. Все це дуже негативно впливає на розвиток сфери і не дає можливості реалізувати великий туристичний потенціал України.

2. Поліпшення в міжнародному інформаційному просторі позитивного іміджу країни зі безпечними умовами проживання, а отже, і відпочинку. Однак відзначимо, що реальним цей крок стане після закінчення військового конфлікту на сході України.

3. Здійснення державного фінансування вітчизняної туристичної галузі (а в бюджеті країни на 2017 рік не було закладено жодної гривні у цьому напрямі), для того, щоб вищезазначені та інші кроки поступово сприяли виходу галузі із кризи.

Список використаних джерел:

1. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. – К.: Ваіте, 2014. – 944 с.

2. Економічна статистика. Туризм. Державна служба статистики України. Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

3. Статистична інформація (2016 рік). Генеральна прокуратура України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

4. Сучасне кримінальне право України: Курс лекцій / А.В. Савченко, В.В. Кузнєцов, О.Ф. Штанько. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. – 640 с.

5. Український туризм: стагнація або санація? [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://delo.ua/lifestyle/ukrainskij-turizm-v-2014-stagnacija-ili-sanacija-236791/> © delo.ua.

Жива А.Г.,
студентка 2-го курсу
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського
Науковий керівник: Боровенко В.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ТЕРАКТ

Тероризм завжди лякав людство своїми проявами. З роками він набув таких розмірів, що зупинити або запобігти йому відтепер стає проблематично. Україна зараз перебуває досить в складному становищі, третій рік на сході, починаючи з 2014 р., тривають бойові дії – так звана Антитерористична операція. За перші півтора року зареєстровано близько 3900 терористичних злочинів.

Відомо, що «тероризм» характеризується насильницькими актами, вчиненими проти осіб або об'єктів, що знаходяться під захистом норм права. Як правило, екстремісти використовують терор в якості способу політичної боротьби з метою тиску та залякування держави. Особливо небезпечні ці злочини з використанням терористами ядерних, хімічних і біологічних речовин. А також захоплення або спроба захоплення ядерних, хімічних та особливо важливих об'єктів [1, с. 25].

По-перше, в Конвенції Ради Європи «Про запобігання тероризму» використовується термін «терористичний злочин», (2005), який згідно із її ст. 1

означає будь-який із злочинів, перелік яких наведено в додатку до неї [2, с. 1]. Однак, ст. 258 КК України не повною мірою вирішила проблеми правозастосування цієї норми. В свою чергу Верховний Суд України наголошував, що поняття «терористична група» та «терористична організація» не узгоджуються як із положеннями зазначеної Конвенції, так і з нормами Загальної частини КК України. У зв'язку з цим, вважаю за доцільне доповнити Кодекс ст. 258 ч. 4 терміном «...злочинне угруповання терористичного характеру...»

По-друге, злочини терористичної спрямованості можуть бути пов'язані з іншими суспільно небезпечними діяннями. (ст. 258-1 – 258-5, 201, 305, 262-265, 209-1, 212 тощо). Наприклад, в якості форм об'єктивної сторони можуть виступати провадження операцій з фінансами. Так, ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (2008). До таких послуг можуть відноситися банківські послуги, страхові послуги, послуги на ринку цінних паперів, послуга, яка надається фінансовою організацією та пов'язана із залученням і розміщенням грошових коштів юридичних та фізичних осіб» [3, с. 1].

Крім того, некомерційні організації теж можуть бути задіяні в допомозі терористам: так, терористи можуть отримати грошові кошти від юридичних осіб через переказ – коли грошові кошти з одного географічного регіону переказуються до іншого місця, оминаючи контролюючі органи. Наприклад, зареєстроване в Луганську підприємство, перерахувало грошові кошти в особливо великих розмірах на потреби терористів «ЛНР» [4, с. 1].

В свою чергу, в 2002 р. Верховна Рада України ратифікувала Міжнародну конвенцію ООН «Про боротьбу з фінансуванням тероризму» (1996) та тим самим встановила відповідальність за фінансування тероризму(ст. 258-5) [5, с. 8]. Крім того, ГА ООН закликала держави вжити всебічних заходів, щоб перешкодити фінансуванню терористів і терористичних організацій, незалежно від джерел фінансування.

В 2006 Україна підписує другу Конвенцію Ради Європи «Про запобігання тероризму» (2005) р. та доповнює КК України (ст. 258-1 – 258-4). В 2010 р. ратифікується Конвенція Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму» (1990) р. [6, с. 258], у зв'язку з чим КК України доповнено ст. 258-5 [7, с. 258].

Таким чином, автор доходить висновку, що терористичні угруповання та їх діяльність, представляють реальну загрозу не тільки нашій державі, а й людській цивілізації в цілому. Ситуація в державі складається таким чином, що під загрозою заповідання шкоди може опинитися будь-яка особа.

1. Відповідно до вищезазначених міжнародних актів пропонується доповнити ст. 258 ч. 4 КК України, де передбачити підвищені заходи кримінально-правового впливу за участь у злочинному угрупованні терористичного характеру.

2. В разі поєднання злочинів терористичного характеру з іншими загальнокримінальними злочинами, доповнити останні особливо обтяжуючими обставинами. Наприклад, ст. 201 доповнити ч. 3 в редакції КК України «... ті самі діяння, пов'язані із використанням отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, – карається...»

Список використаних джерел:

1. EdwART.Словарь терминов МЧС. – 2010. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_medicine/12320/. – Дата обращения: 26.10.13.

2. Резолюция 1373 (2001), принятая Советом Безопасности на его 4383-м заседании, 28 сентября 2001 года [Электронный ресурс] // Сайт: «Организация Объединенных Наций». – Режим доступа до документа: <http://un.org/russian/document/scresol/res2001/res1373.htm>. – Дата доступу: 10.05.2014.

3. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: закон України від 12 серп. 2001, ? 9742 // Офіц. вісник України. – 2001. – ?10 (із змінами). // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

4. Інформування Держфінмоніторингу про результати роботи за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Дата доступу: 27.01.2015.

5. Международная конвенция о борьбе с финансированием терроризма (1999 г.) [Электронный ресурс] // Сайт: «Организация Объединенных Наций». – Режим доступа до документа: un.org/mssian/document/convents/terfin.htm. – Дата доступу: 10.05. 2014.

6. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму [CETS 198]. – Схвалено на 7-у засіданні КРЄС (Страсбург, 8-10 листопада 2006 р.)

7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – С. 25-26. – Ст. 131.

8. Зауваження та пропозиції до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо запобігання тероризму)» (реєстр. № 2219 від 4 червня 2013 року).

Звоненко О.О.,
помічник адвоката

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ У СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ НА ДОРОГАХ

Цього року Україна увійшла до списку країн з найвищим рівнем організованої злочинності і зайняла 113 місце в списку із 137 країн. Зовсім недавно Міністр внутрішніх справ А. Аваков визнав того факту, що в цьому році втричі чи навіть в чотири рази більше громадян загинуло в результаті ДТП на автошляхах України, ніж за цей час в зоні АТО. Злочинність на дорогах не тільки не зменшилась, але й збільшилась за останні роки.

На думку багатьох експертів, якщо ще рік-два буде існувати такий стан безпеки на наших дорогах, то можна буде знімати всі знаки дорожнього руху і їздити, як їздять автомашини самих низько розвинутих країн Індонезії чи Африки! А з цим будуть пов'язані і багато нових проблем в нашій державі і суспільстві. І чи зможемо ми переконати наших громадян-водіїв, які звикли до такої поведінки на дорогах, знову дотримуватись правил дорожнього руху?!

МВС і Уряд України пропонують з метою покращення ситуації на дорогах: збільшити штрафи за порушення правил дорожнього руху в рази і обмежити швидкість в населених пунктах до 50 км/год. На сьогодні ліквідація підрозділів ДАІ себе не виправдала, а навіть стала основною причиною такої кількості смертей громадян в результаті ДТП. І будь-яких пропозицій щодо вирішення цієї проблеми або створення будь-яких нових підрозділів, які б могли забезпечувати дотримання елементарних ПДР поки не має. Штрафи можна підвищувати ще багато разів, а чи буде це дієвим, ми не впевнені. Бо виписати штраф – це, на нашу думку, тільки півсправи, а ось сплатити його і притягти особу до адміністративної або навіть кримінальної відповідальності (наприклад, за статтею 288 Кримінального кодексу України «Порушення правил, норм і стандартів, що стосуються убезпечення дорожнього руху»), – це вже інша справа.

Ще у листопаді 2015 року були змінені правила фіксації порушень, відповідальності за порушення правил дорожнього руху, а також правила розгляду відповідних справ про адміністративні правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху. Головним нововведенням було те, що порушення можуть фіксуватися в автоматичному режимі (фото- та відеозапис). Також згідно з новими нормами відповідальність за порушення ПДР, зафіксовану в автоматичному режимі, лягає на власника транспортного засобу, навіть якщо за кермом був не він. Відео фіксацію обіцяли поставити по всій Україні. Пройшло вже два роки. І ми бачимо, що відео фіксацію встановили, але не по всій

території. І порушення на дорогах збільшилось у десятки разів. Дороги потребують не косметичного, а капітального ремонту. І хоча на обладнання доріг влада виділяє щороку все більше і більше грошей, результатів не має.

Візьмемо, наприклад, Німеччину. У Німеччині система відео- та фотофіксації поведінки на дорогах та порушень правил дорожнього руху (ПДР), а також штрафних пунктів має багаторічну історію.

Фіксують порушення ПДР у Німеччині за допомогою близько 3500 стаціонарних радарів, що встановлені як на автобанах, так і в населених пунктах. Учасників руху автобанами про контроль та спостереження сповіщають табло з написом Radarkontrolle. Натомість у населених пунктах потреби у попередженні немає. На додачу до стаціонарних радарів поліція широко застосовує мобільні станції та ручні прилади. Мобільні станції розміщують як на триніжках обабіч доріг у непримітних місцях, так і в самих автівках поліції. Тож спостереження за поведінкою учасників руху можуть вести і з нічим не примітного автомобіля. Особливо це стосується автобанів. Вимоги на дозвіл та експлуатацію – дуже високі, а перебіг налаштування на кожному новому місці фіксується детальними протоколами.

У Німеччині максимальна швидкість у межах населених пунктів становить 50 км/год, поза межами – 100 км/год, на автобані швидкість не обмежується, але рекомендованою є 130 км/год.

Що стосується перевищення швидкості, то за межами міста їзда, швидша за дозволу на до 20 км/год, штрафується від 10-ти до 35-ти євро в залежності від самого перевищення. У межах міста чи населеного пункту за перевищення швидкості сплачувати доводиться вищі ставки адмінштрафу.

На ділянках ремонту автобанів, де обмежується швидкість, часто встановлюють і фотофіксатори. У Німеччині також діє таке поняття, як «толерантність» до порушення швидкісного режиму. Однак, на відміну від України, німці застосовують його винятково для позначення похибки при технічній фіксації порушення ПДР, адже кожен прилад відео- та фотофіксації порушення має свої технічні особливості. Штрафи ж за перевищення швидкості мають виписуватися протягом трьох місяців. У противному разі по цим порушенням спливає термін давності. Самі ж штрафи надходять до місцевих бюджетів.

Однак штрафи для німців менше лихо порівняно з балами. Останні можна порівняти з жовтими картками для футболістів. У Німеччині водій, який набрав 8 балів, має розпрощатися з правами. А щоб повернути права потрібен час насамперед треба скласти так званий «тест для ідіотів» та довести свою придатність до водіння. Тож балів у Німеччині бояться значно більше, ніж грошового покарання.

Інформацію про штрафні бали за неправильну поведінку за кермом заносять до реєстру у Фленсбурзі – комп'ютерної бази даних. Кожне порушення – не обов'язково ще один бал. Є порушення, за які взагалі мусиш лише сплатити штраф. До них належить згадане перевищення швидкості до 20 км/год поза межами міста чи в населених пунктах. А вже перевищення на 21-25 км/год – 80 євро та один бал, на 51-60 км/год – 280 євро й 2 бали на додачу з позбавленням прав на два місяці.

На автобанах ситуація дещо інша: за перевищення 21-25 км/год – 70 євро та один бал, понад 70 км/год – 600 євро, 2 бали та три місяці без прав. Провину може збільшити порушення дистанції. Покаранням може бути штраф від 25 до 400 євро та від одного до двох балів на додачу.

Всім відома найгучніша за останній час аварія, що відбулася у м. Харків 18 жовтня цього року. Фігурантка справи З. сиділа за кермом позашляховика Lexus RX, який опинився у ДТП. Автомобіль, рухаючись на червоний сигнал світлофора, зіткнувся з автомобілем Volkswagen Touareg, яким керував 49-річний чоловік. У результаті зіткнення Lexus вилетів на тротуар вулиці Сумської та наїхав на 11 пішоходів. Через отримані травми загинули шестеро осіб. І хоча був відео фіксатор, активісти марно побоюються, що головна фігурантка справи може уникнути покарання, або отримати пом'якшувальну статтю.

Можливо нашій країні необхідно взяти до уваги досвід інших країн, наприклад Німеччини і тоді зміниться ситуація на дорогах.

Список використаних джерел:

1. Гринберг М.С. Технические преступления. – Новосибирск, Изд-во Новосиб. ун-та, 1992. – 141 с.
2. Квашиц В.Е. Преступная неосторожность. Социально-правовые и криминологические проблемы. – Владивосток: Изд-во Дальневосточного университета, 1986. – 192 с.
3. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник. / За ред. проф. М.І. Мельника, доц. В.А. Клименка. – К.: Атіка, 2008. – 465 с.
4. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. на 20 вересня 2017 р. – К. : Паливода А.В., 2017 р. – 188 с.

Копотун І.М.,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
проректор з навчальної роботи
Інституту Служби зовнішньої розвідки України

МЕТОДИ ПРОТИДІЇ СЕПАРАТИЗМУ

Як свідчить історичний досвід, прихильники сепаратизму для досягнення своїх цілей можуть вдаватися як до ненасильницьких дій (пропагандистські акції, діяльність політичних партій, громадські рухи, проведення масових акцій, референдумів тощо), так і застосовувати збройні форми і способи боротьби (терористичні акти, диверсії, використання повстансько-партизанської тактики тощо).

Відповідно до цього методи, що застосовуються державами для збереження територіальної цілісності, можна умовно поділити на два основні типи: ненасильницькі та насильницькі (силові або репресивні).

До ненасильницьких методів можна віднести заходи політичного та економічного характеру, зокрема:

- надання (розподіл) владних повноважень і відповідно розподіл прибутків. Як свідчить міжнародний досвід, до повноважень місцевої влади належать питання оподаткування, освіти, охорони здоров'я, захисту навколишнього середовища, підтримання правопорядку, тоді як зовнішня політика, забезпечення національної безпеки і оборони залишаються в компетенції центрального уряду;

- виважена політика щодо регіональних особливостей (мовних, релігійних, історичних, культурних тощо);

- сприяння економічному розвитку, розвиток інфраструктури, інвестиції в місцеву економіку, створення робочих місць тощо;

- сприяння місцевій владі у вирішенні нагальних проблем;

- забезпечення легітимності (у т.ч. застосування сили) центральних органів влади у сприйнятті місцевого населення;

- активне залучення місцевого населення до підтримання правопорядку в проблемному регіоні;

- ефективна інформаційна політика, постійна та цілеспрямована робота з доведення населенню переваг цілісної держави і проблем, що можуть виникати у разі відокремлення регіону;

- забезпечення міжнародної підтримки цілісності держави;

- нейтралізація негативного зовнішнього впливу на дезінтеграційні процеси;

- недопущення створення збройних осередків сепаратистських рухів та переростання конфліктів у збройне протистояння;

- проведення амністії учасників конфлікту, які складають зброю і припиняють боротьбу, створення системи заохочень та винагород для тих, хто співпрацює з урядом.

За результатами досліджень можна виділити три основні групи методів і способів протидії сепаратизму залежно від підтвердженої на практиці їх ефективності.

I. Методи і способи боротьби із сепаратизмом, ефективність яких була доведена з високим ступенем імовірності.

II. Методи і способи боротьби із сепаратизмом, ефективність яких підтверджується лише з певним або навіть мінімальним ступенем імовірності або хоча й очевидна, але не була доведена дослідниками через брак прикладів.

III. Контрпродуктивні методи і способи боротьби із сепаратизмом.

Тому як висновок можливо зробити висновок що сепаратизм це явище, що містить загрозу національній безпеці. Він формується під впливом різних чинників, у т.ч. тих, що пов'язані з процесами трансформації суспільства.

Конфлікти найчастіше спалахують тоді, коли загальне соціально-економічне становище в країні різко погіршується або коли настає політична нестабільність.

Обов'язковою умовою протидії сепаратизму, особливо за умов збройного протистояння, є відновлення органами державної влади контролю над кордоном. Серед іншого, це дозволяє блокувати канали матеріального, фінансового, кадрового забезпечення бойовиків, порушити їхні системи командування й управління.

Політичне врегулювання сепаратистських конфліктів має ґрунтуватися на необхідності забезпечення національних інтересів і захисту національних цінностей.

При цьому відповідальність за наслідки таких рішень несе безпосередньо керівництво держави.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. – Ст. 110, 110-2 / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Каннон, А.С.К., 2001.

2. Копотун І.М. Застосування окремих методів протидії сепаратизму: матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Теорія та практика інноваційних технологій в контексті глобальних проблем сучасності», (Кривий Ріг, 10 березня 2017 р.) / Міжнародна академія інноваційних технологій та Науково-дослідний центр інноваційних технологій. – Кр.Ріг: Міжн.АІТ. та НДЦІТ, 2017. – С. 185-191.

3. Копотун І. М. Елементи гібридної війни в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України»], (Київ, 24 листопада 2017 р.) / Інститут УДО. – К.: Інст.УДО., 2017. – С. 79-81.

Корінь А.І.,
студентка 3-го курсу
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського
Науковий керівник: Боровенко В.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського

ПУБЛІЧНІ ЗАКЛИКИ ДО ВЧИНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ

На сьогоднішні в Україні дуже гостро постало питання тероризму. Щодня у всьому світі відбуваються терористичні акти, які порушують невідчужувані права людей та завдають великої матеріальної шкоди життю, здоров'ю та свободам людей. В Україні збільшились випадки тероризму у зв'язку загострення криміногенної ситуації на Сході.

Відповідно до чинного Кримінального Кодексу України терористичний акт – це застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою [1, ч. 1, ст. 258-2].

По-перше, одним з найбільш розповсюджених способів є «публічні заклики» до вчинення терористичного акту, де об'єктом злочину є сукупність суспільних відносин, що знаходяться під охороною КК України, громадська безпека, конституційні права та свободи особи, нормальна діяльність органів державної влади чи місцевого самоврядування, а також внутрішня або міжнародна безпека.

Предметом цього злочину виступають матеріали, що містяться на будь-яких матеріальних носіях інформації, із публічними закликами до вчинення терористичного акту.

По-друге, об'єктивна сторона характеризується активними діями, які виражаються наступними формами:

1. «Публічні заклики» до вчинення терористичного акту – це відкритий спосіб звернення, який відбувається в присутності публіки (більше 3-х осіб), тобто привселюдно та гласно, наприклад: збори, мітинг, демонстрація, пікет тощо. Це відкрите звернення до певної групи людей, в якому в стислій формі висловлено провідну ідею, політичну вимогу, завдання, виклики, зазиви, прохання, запрошення з'явитися куди-небудь для вчинення терористичного акту. Це фактичне підбурювання інших осіб до злочину [1, ч. 4, ст. 27; ст. 258-2] або можливе і невдале підбурювання [1, ч. 1, ст. 14; ст. 258-2]. Злочин визнається закінченим з моменту проголошення заликів до вчинення зазначених діянь.

2. «Розповсюдження матеріалів» з такими закликами (до вчинення терористичного акту) – спосіб поширення матеріальних носіїв інформації для доведення до відома багатьох людей ідей, поглядів чи чуток тощо на матеріальних носіях, а саме: листівки, надписи, брошури, відозви, плакати, на компютерних носіях, на аудіо- чи відеоносіях, з використанням засобів масової інформації тощо, із закликами до вчинення терористичного акту. Злочин визнається закінченим з моменту розповсюдження матеріалів, незалежно чи ознайомився з ними хто-небудь чи ні.

3. «Виготовлення матеріалів» з такими закликами (до терористичного акту) – це надання матеріальним носіям інформації стану, що дає можливість ознайомитися з ними невизначеному колу осіб шляхом їх написання, друкування, редагування тощо, вироблення чи створення або складання. Злочин визнається закінченим з моменту виготовлення зазначених матеріалів.

4. «Зберігання» з метою розповсюдження матеріалів з такими закликами (до вчинення терористичного акту) означає їх підконтрольний стан з боку винуватої особи, що не дає їм зникнути чи пропасти, оскільки така особа тримає у певних умовах, оберігає від сторонніх осіб, псування чи руйнування предмети злочину. Склад злочину формальний та усічений і визнається закінченим з моменту створення умов щодо зберігання зазначених матеріалів.

Крім того, до обставин, що обтяжують кримінальну відповідальність відносять: ті самі дії, вчинені з використанням засобів масової інформації, тобто це загальнодоступні відкриті засоби донесення інформації до широкого загалу, наприклад: газети, журнали, книги, радіо, телебачення, інтернет, кінематографія, звуко- та відеозаписи тощо.

Зокрема, під друкованими засобами масової інформації в Україні визначаються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію. Крім того, вони можуть включати до свого складу інші носії інформації, наприклад: платівки, дискети, магнітофонні та відеокасети тощо, розповсюдження яких не заборонено чинним законодавством України.

Друкований засіб інформації вважається виданим, якщо він підписаний до виходу в світ і віддрукований будь-яким тиражем [2, ст. 1].

При цьому наголошується на особистій відповідальності авторів інформаційних матеріалів, журналістів редакції, редактора та інших осіб, з дозволу яких було поширено матеріали [2, ч. 4, ст. 42].

Суб'єктом буде фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16 років.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом, тобто винувата особа усвідомлює, що звертається до публіки із закликами до вчинення терористичного акту, внаслідок чого створюється реальна небезпека заподіяння шкоди громадській безпеці або для життя чи здоров'я людей тощо з визначеною метою, а також бажає скоїти такі суспільно небезпечні дії, спрямовані на вчинення терористичного акту [1, ст. 258, ст. 258-1]

Окремо розглядається «мета» публічних закликів, як обов'язкова ознака – виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів до вчинення терористичного акту. Однак, кожен терористичний акт [1, ст. 258] переслідує свою конкретну особисту мету, котра ретроспективно має бути присутньою і в даному злочині.

Отже, з врахуванням низки терористичних проявів останніх років, які носили загрозливий характер, законодавець в 2006 році прийняв рішення криміналізувати суспільнонебезпечні діяння, передбачені статтею 258-2. Встановлення такої заборони виявилось своєчасним, особливо з врахування подій, які ми спостерігаємо на сході нашої держави із способів гібридної війни пропагандистського характеру.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний Кодекс України // від 07.12.2017 // Електронний ресурс: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» // від 15.06.2017 // Електронний ресурс: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>.

Кучер Л.В.,
магістрант,
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЖІНОК ТА ДІТЕЙ В КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАКАХ ЗГВАЛТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Злочинність щодо жінок та дитинства на сьогоднішній день привертає увагу своєю значущістю, зокрема, в Україні. І хоча приділяється багато зусиль органів державної влади, питання їх кримінально-правового захисту залишається гострим, особливо у злочинах проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Серед яких, нас особливо зацікавило саме зґвалтування, так як це найпоширеніший злочин поміж усіх протиправних діянь, передбачених Розділом IV Особливої частини Кримінального Кодексу України. Саме через свою суспільну небезпечність цей злочин є одним з найбільш тяжких та заслуговує додаткової уваги, адже може завдати не лише серйозної шкоди життю та здоров'ю людини, але й заподіяти їй глибоку моральну травму, грубо пригнічуючи честь, гідність та волю.

Правові аспекти захисту статевої свободи та статевої недоторканості жінок та дитинства в нашій державі, окрім Кримінального кодексу України, можна дослідити в контексті й деяких інших базових національних і міжнародних нормативно – правових актів. Фундаментальні права і свободи індивідів закріплює ст. 3 Конституції України, а саме: людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. В Загальній декларації прав людини (1948 р.) наголошується, що ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання. Також і те, що материнство і дитинство дають право на особливе піклування й допомогу [3]. А Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації й сексуального насильства у ст. 1 визначає своїм завданням запобігання сексуальній експлуатації та сексуальному насильству стосовно дітей і боротьбу із цими явищами [4].

Всі ці та деякі інші нормативні акти на державному рівні захищають особисту недоторканість людини, у тому числі й статево, визнану в нашій країні, як і в усьому цивілізованому світі, одним з основоположних принципів розвитку соціуму [6, с. 149]. Але разом з тим, кожного року статистичні дані злочинів у цій сфері вражають своїми цифрами.

Одним з найтяжчих протиправних діянь, є зґвалтування. Щодо визначення самого поняття «зґвалтування», то Пленум Верховного Суду України в постанові

від 30 травня 2008 р. № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» зазначив, що за змістом ч. 1 ст. 152 Кримінального Кодексу означає природні статеві зносини між особами різної статі всупереч або з ігноруванням волі потерпілої особи із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи. При цьому, перелік неправомірних дій, якими обумовлюється факт зґвалтування є вичерпним [5].

На основі цього, стаття 152 Кримінального кодексу України передбачає також кваліфікуючі ознаки зґвалтування (обтяжуючі обставини), за які передбачається підвищена кримінальна відповідальність. До них відносяться вчинення зґвалтування повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який зі злочинів, передбачених ст. ст. 153-155 цього Кодексу [2]. Зґвалтування не може вважатися вчиненим повторно, якщо винна особа, діючи з єдиним злочинним наміром, без перерви або без значної перерви у часі, вчинила два чи більше насильницьких природних статевих актів з однією й тією ж потерпілою особою, тобто за наявності ознак продовжуваного злочину [5].

Законодавцем також виділяються і особливо кваліфікуючі ознаки, до яких належать:

- зґвалтування, вчинене групою осіб, або зґвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього групою осіб, або зґвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього;
- та зґвалтування, що спричинило особливо тяжкі наслідки, а також зґвалтування малолітньої чи малолітнього [2].

При цьому особливо тяжкими наслідками, відповідно до роз'яснень у п. 11 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 5, можуть бути визнані: смерть або самогубство потерпілої особи, втрата нею будь-якого органу чи втрата органом його функцій, психічна хвороба або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину, непоправне знівечення обличчя, переривання вагітності чи втрата репродуктивної функції, а так само зараження ВІЛ чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, які сталися внаслідок зґвалтування [5].

Аналізуючи це роз'яснення, та решту нормативно-правових актів в цій сфері, можна зрозуміти, що законодавець передбачає вчинення такого злочину, як зґвалтування і до вагітної жінки. Але про це йдеться лише у визначенні поняття тяжких наслідків, коли відбулось переривання вагітності. У самій диспозиції ст. 152 Кримінального кодексу України, нічого не вказано про зґвалтування, вчинене щодо вагітної жінки. А це особливий фізіологічний стан, який є досить нестабільним під час виникнення значних негативних коливань психологічного та фізичного характеру і наслідком цього може бути не лише переривання вагітності, а й завдання значної шкоди здоров'ю ще не народженої дитини, яке

може вплинути на її подальше народження та нормальне існування. Тому не зазначення цього фактору в жодній з кваліфікуючих ознак зґвалтування, вважаємо одним з недоліків кримінально-правового захисту жінки.

Багато науковців дотримуються думки, що чинний Кримінальний кодекс України сьогодні являється досить досконалим у всіх нормативно-правових нотах. Але є і ті, які вважають, що є над чим працювати. Так, відомий правник, Л. Дорош, зазначала у своїх наукових працях, що в статті 152 КК України, а саме в кваліфікуючих ознаках, не зазначено, що цей злочин може бути вчинений з особливою жорстокістю, що є елементом значного числа зґвалтувань і не викликане обстановкою вчинення злочину. При цьому, серед злочинців велика частка тих, хто має психічні відхилення, в межах осудності, але відрізняються крайньою жорстокістю, особливою зухвалістю і примітивністю інтересів [6, с. 147]. Та законодавцем не приділено достатньої уваги цьому моменту, особливо в частинах статті, що стосуються зґвалтування малолітніх та неповнолітніх.

Точно так само й не зазначено нічого про вчинення зґвалтування неповнолітніх чи малолітніх батьком або матір'ю, вітчимою чи мачухою, опікуном чи піклувальником або особою, на яку покладено обов'язки по вихованню потерпілого чи піклуванню про нього. Адже до цих людей у потерпілих особлива довіра, якою вони нахабно користуються, під час вчинення злочину, ігноруючи свої законні обов'язки піклуватися про своїх нащадків. Тому ми підтримуємо думку Л. Дорош і вважаємо, що таке доповнення до уже існуючих кваліфікуючих ознак зґвалтування малолітніх та неповнолітніх знайшло б своє місце в Кримінальному Кодексі України.

Ще однією проблемою, що унеможлиблює достатній кримінально – правовий захист жінок та дитинства є латентність зґвалтувань. Жінки та діти з різних причин не повідомляють про більшу частину злочинів, в яких вони стали жертвами. А безкарність, відповідно, породжує нові злочини.

Беручи до уваги рівень суспільної моральності в Україні, тяжкість наслідків злочинів у сфері сексуальних відносин (особливо вчинених щодо дітей), міжнародно – правові стандарти, вважаємо, що висвітлені недоліки кримінально-правового захисту жінок та дитинства заслуговують уваги законодавця.

Список використаних джерел:

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131) [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. Загальна декларація прав людини (1948 р.) [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

4. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (2007 р.) [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_927.

5. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» (2008 р.) [Електрон.ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08>.

6. Актуальні проблеми вдосконалення законодавства про відповідальність за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи / Л.В. Дорош // Проблеми законності. – 2012. – Вип. 118. – С. 149-159.

**Магльована Н.І.,
студентка**

***Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського***

***Науковий керівник: Боровенко В.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського***

ТЕРОРИСТИЧНИЙ АКТ ВІДПОВІДНО ДО ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

На сьогоднішній день проблема тероризму набула особливої гостроти в усьому світі. Тим паче ця проблема з'явилась і в нашому домі.

Терміни «терор» і «тероризм» історично вживаються в декількох аспектах, що відкриває простір для довільного маніпулювання ними. Слово «терор», що у перекладі з латинської мови дослівно означає «страх, жах», вперше вжитий у політичному лексиконі у Франції жирондинцями та якобінцями, які об'єдналися для підготовки повстання й повалення «за допомогою залякування та помилювання» кабінету міністрів при королі Людовіку XVI [1, с. 46].

По-перше, сутність сучасного терміну «тероризм» можна тлумачити як насильницьку дію, що дає змогу використовувати інформаційні, фінансові та технологічні ресурси, спрямовується на свідоме нехтування людським життям для досягнення основної мети – стати впливовим елементом формування нового світового порядку. Цей термін має охоплювати усі процеси, що відбуваються навколо і у зв'язку з вчиненням терористичного акту.

Цілком доречно Гармашов І. А. наголошує, що сучасний тероризм успадкував від історичних попередників усі риси політичного насильства. Він володіє специфічними особливостями і становить новий ступінь розвитку цього явища [2, с. 25].

Крім того, привертає увагу дослідження Ємельянова В. П., який зазначає, що сучасний тероризм – це складне, багатовимірне та багаторівневе явище дійсності, що посягає на різні сфери життєдіяльності людей різноманітними способами. При цьому найбільш небезпечним з усіх видів терористичних діянь є терористичний акт, ознаки якого передбачені у ст. 258 КК України [3]. З усіх численних ознак, що характеризують терористичний акт, у спеціальній літературі останнім часом виділяють такі: 1) вчинення загальнонебезпечних (саме загальнонебезпечних, а не будь-яких суспільно небезпечних) діянь або погроза такими діяннями, що породжує загальну небезпеку; 2) публічний характер виконання з розрахунком на широкий резонанс; 3) навмисне створення стану страху, напруженості, спрямованого на залякування населення; 4) застосування насильства відносно одних осіб (невинних жертв) або майна з метою спонукання до певної поведінки інших осіб (суб'єктів впливу), від яких залежить прийняття вигідних для терористів рішень (органи державної влади, місцевого самоврядування, міжнародні організації, певні фізичні та юридичні особи). Саме сукупність указаних ознак у їх взаємозв'язку та взаємообумовленості характеризує терористичний акт як злочин, що вчиняється у реальній дійсності. Відсутність у діянні будь-якої з указаних ознак свідчить про відсутність самого терористичного акту. Цією сукупністю ознак терористичний акт відрізняється від суміжних злочинів, які можуть містити будь-які з цих ознак, але не всі в їх сукупності [4, с. 233].

Саме тому на думку автора варто наголосити, що повідомлення різноманітними способами про намір вчинити злочин, систематичні погрози вчинити злочин, нагнітання страху, раптовість здійснення наміру – це є специфікою способу вчинення терористичного акту.

По-друге, відповідно до ст. 258 КК України терористичний акт, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного

конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою [3].

Об'єктом вище зазначеного злочину є громадська безпека. Що стосується об'єктивної сторони терористичного акту, то вона виражається у застосуванні зброї, вчиненні вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя та здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, а також в погрозі вчинення зазначених дій.

Слід зазначити, що із суб'єктивної сторони терористичний акт може бути вчинений лише з прямим умислом. При погрозі не має значення, чи справді винний мав умисел привести її до виконання. Будь-яка особа, яка досягла 14-річного віку може бути суб'єктом терористичного акту. Даний злочин закінчений з моменту вчинення зазначених вище дій чи погрози їх вчинення.

Закон України «Про боротьбу з тероризмом» 2003 року визначає, що терористичний акт – злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, відповідальність за які передбачена статтею 258 Кримінального кодексу України [5].

По-третє, справедливе зауваження В. П. Ємельянова для того щоб склад терористичного акту був науково вивіреном і не конкурував би з багатьма іншими складами злочинів, він повинен містити у нерозривній єдності такі ознаки, як спрямованість указаних у ньому насильницьких дій на залякування населення і мету впливу – спонукання суб'єктів впливу до прийняття рішень, в яких зацікавлені терористи. Також він зазначає, що зайвою деталізацією є вказівка на мету «порушення громадської безпеки», вказівка на мету «провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення» оскільки ці обставини мають значення для терористів не як самоціль, а як засіб досягнення мети «впливу».

Варто зазначити, що важливе значення для України має досвід інших країн у боротьбі з тероризмом. Підписана у Страсбурзі 27 січня 1977 року Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом [6] закріплює перелік злочинів, які мають терористичну спрямованість. Дана конвенція була ратифікована Україною 17 січня 2002 року, відповідно до ЗУ «Про ратифікацію Європейської конвенції про боротьбу з тероризмом» [7].

Україна 29 листопада 2001 року, на підставі ЗУ «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом» [8], приєдналася до Міжнародної конвенції по боротьбі з бомбовим тероризмом, яка була прийнята 15 грудня 1997 року. В цій конвенції дано визначення діяння з викорис-

танням вибухових пристроїв, що належать до злочинів терористичного характеру, а також щодо злочинів, які зазначаються у ст. 2 Конвенції, передбачено суворіше покарання у внутрішньодержавному кримінальному законодавстві.

Зверну увагу на те, що терористичними КК Франції 1992 року вважає індивідуальні або колективні дії, вчинені з метою суттєво порушити громадський порядок шляхом залякування або терору. Цікава й та обставина, що французький КК в якості терористичних актів розглядає не лише вибухи, підпали, вбивства і тілесні ушкодження, а й внесення в навколишнє середовище токсичних речовин, шкідливих для людини, тварин і природи в цілому, несанкціоноване втручання в роботу автоматизованих інформаційних систем та інше. Цікавим є те, що покарання за терористичні акти французький законодавець «прив'язує» до покарань за аналогічні дії, але вчинені без суттєвого порушення громадського порядку шляхом залякування або терору. Законодавець розробляє шкалу відповідних збільшених покарань [10, с. 227].

Отже, чинний КК України потребує вдосконалення при цьому окрему увагу слід приділити узгодженню з міжнародно-правовими актами, тому що тероризм давно вийшов за межі однієї держави та став проблемою міжнародного рівня. Слід чітко усвідомлювати, що головною специфікою вчинення терористичного акту є нагнітання страху.

Як висновок можна зазначити, для того, щоб склад терористичного акту був науково вивіреном та не мав зайвої деталізації, конструкції статей КК України мають бути уніфікованими та об'єднуючими, а не розбиті на кожен можливу дію.

Список використаних джерел:

1. Токаревський Г. В. Міжнародний тероризм: сучасний стан та перспективи протидії // Стратегічна панорама. – 2003. – № 1. – С. 46-53.
2. Гармашов І.А. Сутність сучасного тероризму і його основні характеристики / І.А. Гармашов // Персонал.– 2005.– № 6. – С. 21-25.
3. Кримінальний кодекс України, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131 [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.
4. В.П. Ємельянов Терористичний акт: загальне поняття, відмежування від суміжних злочинів та шляхи вдосконалення складу злочину – Вісник Асоціації кримінального права України, 2015, № 1 (4).
5. Закон України «Про боротьбу з тероризмом», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 25, ст. 180, [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/638-15.
6. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом (ETS № 90) 1977 року – [Електронний ресурс] – Режим доступу – zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_331.

7. Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про боротьбу з тероризмом» від 17.01.2002 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2990-14.

8. Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом» від 29.11.2001р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2855-14.

9. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 15.12.1997р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_374.

10. Хохлова І.В., Шем'яков О.П. Кримінальне право зарубіжних країн (в питаннях та відповідях): Навчальний. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 256 с.

Мицька О.І.,
аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
та судових експертиз
Донецького юридичного інституту МВС України

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ НАВ'ЯЗКИ

Як показує історія, Україна в різні епохи свого розвитку переходила під егідою то однієї то іншої держави. Литовсько-польський період передбачає панування на українській землі держави – Речі Посполитої. Цей період характеризувався тим, що на території України діяли різноманітні нормативно-правові акти, які відображали стан розвитку кримінально-правової доктрини. Статути Великого Князівства Литовського які існували у трьох редакціях, Литовський статут 1529 року під назвою «Старий», Литовський статут 1566 року мав назву «Волинський» і Литовський статут який отримав назву «Новий» 1588 року. Литовський уряд тричі здійснює кодифікацію права. Деякі дослідники трактують статути як три послідовні редакції однієї і тієї ж пам'ятки. Більшість науковців схилиються до позиції, що Литовські статути в своїх редакціях є різними пам'ятками права. Статути є пам'ятками історії законодавства литовського, українського і білоруського народів. Протягом кількох століть з моменту видання вони відіграли надзвичайно важливу роль в історії правового життя України. В часи панування звичаєвого права чіткого розмежування між нормами цивільного і кримінального права не існувало.

Кримінальне право доби Литовських статутів знало різні види покарань, система покарань майнового характеру була досить складною. В окремих джерелах наводяться факти про те, що майнові покарання, як кримінально-правовий інститут, були найпоширенішим явищем в ті часи. Як зазначає К. Б. Марисюк система майнових покарань не втрачає своєї актуальності і залишається дієвою [1, с. 36]. Необхідно зауважити, що застосування покарання залежало від соціального стану злочинця та потерпілого. Також до цього додається залежність міри покарання від національної приналежності.

В Литовських статутах найбільш поширеними були такі види майнових покарань:

- головщина (штраф, що виплачувався сім'ї або родичам убитого);
- відшкодування збитків;
- нав'язка (грошовий штраф, який призначався за вчинення незначних злочинів – спричинення побоїв, дрібна крадіжка та ін.);
- конфіскація майна [2, с. 30-32].

Вітчизняний вчений Н. Я. Ковтун зазначає що Литовські статuti містили вже більш чіткий поділ покарань на основні і додаткові[3, с. 20]. В свою чергу нав'язка була грошовим штрафом, який призначався за нанесення ран, побоїв, незначну крадіжку, яку було скоєно вперше. Вона могла бути як основною так і додатковою мірою покарання.

Ще одним традиційним підходом до визначення розміру нав'язки була фіксація чіткого розміру вартості шкоди, яка завдається злочином. Для усіх трьох статутів характерним є чітке визначення вартості великого переліку об'єктів, за посягання на які передбачалося досліджуване нами покарання.

Перша редакція Литовського статуту, який отримав назву «Старий», прийнятий Сеймом 1529 року, окрім головщини також передбачав нав'язку у виді стягнення на користь потерпілого. Як справедливо зазначає Г.В. Демченко, головщина і «нав'язка» мали подвійний характер: для злочинця вони були кримінальними штрафами, для потерпілих – цивільно-правовою винагородою [4, с. 129]. Нав'язка стягувалась за спричинення особі фізичної, моральної або матеріальної шкоди. Зокрема вона стягувалась за вчинення злочинів проти здоров'я (заподіяння тілесних ушкоджень), честі, власності.

Розмір нав'язки найдавніший статут закріпив в арт. 6 розділу XII, що зазначав: «... також встановлюємо розмір нав'язки за кожную річ».

На розмір нав'язки впливало кілька обставин. Так, він міг залежати від статі: за спричинення фізичної шкоди жінці стягувався подвійний розмір нав'язки (XI р., 1, 5 арт.; XII р., 6 арт.) [4, с. 129].

Правових настанов перший статут щодо притягнення осіб, які не досягли повноліття до кримінальної відповідальності зокрема і кримінального покарання у виді штрафних санкцій не мав, можна припустити, що кримінально-правий

влив на неповнолітніх здійснювався за правовими звичаями. Майнові відносини людей розглядалися як відносини людини з річчю.

Друга редакція Литовського статуту 1566 року під назвою «Волинський», передбачає смертну кару і позбавлення честі та майна для злочинця, який вчинив державну зраду, перейшовши на бік ворога. За таємне навмисне вбивство, скоєне шляхтичем по відношенню до рівного собі, закон передбачав четвертування чи посадження на палю та позбавлення честі. Крім цього, родині вбитого сплачувалась головщина у подвійному розмірі. За навмисне покалічення шляхтича, винного чекала смертна кара і нав'язка з його майна. Доцільно вказати, що також існували нав'язки шляхетські та мужицькі: тобто, її розмір залежав і від соціального стану потерпілого та злочинця. Розмір шляхетської нав'язки становив 12 руб [1, с. 37]. Як вбачає цей статут нав'язка виступає додатковим видом кримінального покарання.

Литовський Статут 1566 року, який вважався найавторитетнішим, в якому прописується, що у разі скоєння злочину шляхтичем який не досяг 14-ти річного віку, який не притягувався до відповідальності за скоєння їм злодіяння, спричинену ним шкоду мають усувати батьки або родичі з частини його маєтку. У разі відсутності грошових коштів, неповнолітній шляхтич повинен бути відданий «на вислугу», поки відпрацює шкоду завдану потерпілому. Ця норма поширювалась не тільки на шляхтичів а і на дітей простих людей.

За третьою редакцією Литовського статуту 1588 року, вбачається приєднання до нав'язки тюремного покарання за завдання шляхтичеві звичайних побоїв чи ран (порівн., I статут, III, 14, VII, 23; II статут, XI, 26; III статут, XI, 10).

На це ж звертає увагу і Г.Демченко, зазначаючи, що нав'язка традиційно згадується у поєднанні з тілесними покараннями, смертною карою, тюремним ув'язненням, гвалтом, виволанням, виною і закладом.

Постанови Литовського статуту 1588 р., за якими кримінальна відповідальність наставала у повному обсязі з досягненням 16 років. Статут констатував зміцнення економічних і політичних позицій шляхти [5, с. 43].

Враховуючи вище викладене слід зауважити, що Литовські статути всіх трьох редакцій передбачали таке майнове покарання у виді штрафних санкцій за незначний злочин як нав'язка і можна цілком погодитись з твердженням науковців, що воно могло застосовуватись і до такої категорії суб'єктів злочину як неповнолітні, хоча поділ суб'єктів на категорії з'явився значно пізніше.

Список використаних джерел :

1. Марисюк К.Б. До питання про кримінально-правову політику у сфері майнових покарань на українських землях за Литовськими статутами / Марисюк К.Б. / Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : зб. наук. ст. I. – 2012. – Вип. 22. – С. 34-40

2. Статути Великого Князівства Литовського: у 3-х т. / С. В. Ківалов та ін. (ред). – Одеса: «Юридична література», – 2002. – Т. 1: Статут Великого Князівства Литовського 1529 р. – 462 с.

3. Ковтун Н.Я. Поняття система та види додаткових покарань для неповнолітніх за Кримінальним кодексом України : дис.... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Л.: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2010. – С. 20.

4. Т.Ф. Коваль Система майнових покарань Литовського статуту 1529 р. та Судебника 1550 порівняльно-правове дослідження / Т.Ф Коваль / Юридичні і політичні науки: Держава і право. – Вип. 50. – С. 128-134.

5. Кравченко Я.П. Еволюція правових засобів протидії правопорушності неповнолітніх не тернах України (X- початок XX століття) дис.... канд. юрид. наук: 12.00.01. – О.: Національний університет «Одеська юридична академія», 2016. – С. 43.

Невінчаний М.О.,
студент 1-го курсу магістратури
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗГВАЛТУВАННЯ: ВПЛИВ КВАЛІФІКУЮЧИХ ТА ОСОБЛИВО КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК

Згвалтування належить до найбільш небезпечних злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Небезпечність його визначається тим, що воно може потягнути за собою тяжкі наслідки, шкідливо впливає на психіку і здоров'я потерпілої особи, нерідко призводить до розірвання шлюбу, сприяє розповсюдженню розпусти, знижує культурний рівень суспільства. На проблему викорінення насильства, в тому числі у сфері статевих відносин, звертають увагу міжнародні організації. Питома вага згвалтувань в структурі української злочинності відносно невелика, але загальна кількість згвалтувань досить значна і ступінь їх небезпечності високий.

Існують досить серйозні проблеми кримінально-правової кваліфікації згвалтування і в правозастосовній практиці. Воно поєднується з вчиненням інших статевих злочинів, а також таких злочинів як умисне і необережне вбивство,

заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості. Спостерігається різноманітність позицій як серед науковців, так і у судовій практиці щодо кваліфікації цих видів (різновидів) злочинів.

Питання кримінальної відповідальності за зґвалтування та інші статеві злочини висвітлювали радянські, російські та українські науковці, зокрема А. П. Шеремет, Ю. В. Александров, Л. А. Андрєєва, М. І. Бажанов, С. В. Бородін, Л. В. Дорош, П. С. Матишевський, В. О. Навроцький, А. В. Наумов та інші.

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи є посяганнями на особистість і пов'язані з грубими порушеннями норм суспільної моралі, тому кримінальним законодавством за їх вчинення передбачено доволі суворе покарання.

Згідно з чинним законодавством України кримінальна відповідальність за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи передбачена розд. IV Особливої частини Кримінального кодексу України (далі ККУ України).

Кваліфікуючими ознаками зґвалтування є вчинення його: 1) повторно; 2) особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 153-155 ККУ (ч. 2 ст. 152 ККУ), а особливо кваліфікуючими: 1) вчинення його групою осіб; 2) зґвалтування неповнолітньої особи (ч. 3 ст. 152 ККУ); 3) спричинення особливо тяжких наслідків; 4) зґвалтування малолітньої особи (ч. 4 ст. 152 ККУ) [2].

Зґвалтування, вчинене повторно, має місце у разі, коли його вчинила особа, яка раніше вже вчинила зґвалтування (тобто злочин, передбачений однією з частин ст. 152 ККУ). Для визнання злочину повторним не мають значення стадії вчинених особою злочинів, вчинення їх одноособово або у співучасті, а так само наявність чи відсутність факту засудження винного за раніше вчинений злочин. У разі вчинення зґвалтування особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 153 – 155 ККУ, за який вона не була засуджена, дії винного треба кваліфікувати за сукупністю злочинів за ч. 2 ст. 152 ККУ (якщо відсутні обтяжуючі обставини, передбачені частинами 3 або 4) та відповідною частиною статей 153, 154 або 155 ККУ [5, с. 113].

Продовжуване зґвалтування, яким є вчинення двох або більше природних статевих актів з однією і тією ж потерпілою, коли винний діє без значної перерви у часі, що охоплюється його єдиним злочинним наміром, виключає ознаку повторності. У разі вчинення зґвалтування, а потім насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом чи навпаки щодо однієї і тієї ж потерпілої особи ці злочини слід кваліфікувати самостійно; при цьому останній злочин має кваліфікуватись з урахуванням повторності.

Справи про зґвалтування без кваліфікуючих ознак належать до справ так званого приватно - публічного обвинувачення, а тому можливі процесуальні перешкоди для кваліфікації діяння за ознакою повторності. При вчиненні двох зґвалтувань без обтяжуючих обставин приводом до порушення справи за ч. 2 ст. 152 ККУ за ознакою повторності є подача скарги потерпілою особою від першого злочину або подача скарг обома потерпілими. За наявності скарги про порушення справи лише потерпілого від другого зґвалтування дії винного мають кваліфікуватись (за відсутності інших обтяжуючих обставин) за ч. 1 ст. 152 ККУ [6, с. 38].

При вчиненні двох або більше зґвалтувань, відповідальність за які передбачено різними частинами ст. 152 ККУ, а також при вчиненні в одному випадку замаху на зґвалтування або співучасті у цьому злочині, а в іншому закінченого зґвалтування, дії винного слід кваліфікувати за сукупністю вказаних злочинів. Це правило застосовується і тоді, коли перший злочин вчинено без обтяжуючих обставин, а другий кваліфікується за ч. 2 ст. 152 ККУ лише за ознакою повторності [4, с. 6].

Зґвалтування потерпілої особи без кваліфікуючих ознак, а потім повторне зґвалтування за наявності ознак, вказаних у частинах 3 або 4 ст. 152 ККУ, повинні кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 152 ККУ та, відповідно, частинами 3 або 4 цієї статті. У таких випадках кваліфікація дій винного за ч. 2 ст. 152 ККУ непотрібна [6, с. 34]. Проте вказана ознака має бути зазначена в юридичному формулюванні звинувачення, вона може враховуватись при призначенні покарання. У даному разі сукупність утворюють різновиди одного і того ж складу злочину, передбачені різними частинами ст. 152 ККУ.

Зґвалтування, вчинене групою осіб, має місце тоді, коли група з двох або більше співвиконавців діє узгоджено з метою вчинення насильницького статевого акту з однією або декількома потерпілими особами. Для інкримінування цієї кваліфікуючої ознаки не вимагається попередньої змови між учасниками злочину – узгодженість дій співвиконавців може виникнути безпосередньо в процесі зґвалтування [5, с. 118]. Група осіб відсутня, якщо декілька суб'єктів гвалтують одну потерпілу особу, однак не узгоджують при цьому свої дії і не сприяють один одному. Кожен з винних несе у такій ситуації самостійну відповідальність за відповідною частиною ст. 152 ККУ [4, с. 3].

На кваліфікацію зґвалтування групою осіб як закінченого злочину для всіх співвиконавців не впливає те, чи вдалося кожному із гвалтівників вчинити статевий акт з потерпілою особою. Групове зґвалтування є закінченим злочином з моменту початку статевих зносин хоча б одним із його учасників [4, с. 9].

Окрім того, можна стверджувати, що особливо тяжкими наслідками можуть бути визнані смерть або самогубство потерпілої особи, втрата будь-якого органу

чи його функцій, психічна хвороба або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину, переривання вагітності, втрата репродуктивної функції, зараження вірусом імунодефіциту людини або іншої невиліковної інфекційної хвороби. Особливо тяжкі наслідки - оціночне поняття, а тому наведений перелік не може розглядатись як вичерпний [6, с. 39].

Отже, зважаючи на вище викладене, можна зазначити, що вдосконалення правових форм протидії згвалтувань є важливим завданням кримінального права. Одним із серйозних напрямків такого вдосконалення є правова визначеність складу згвалтування, чіткість викладу всіх його ознак, у тому числі кваліфікуючих і особливо кваліфікуючих.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – 141 с. із змінами від 02.06. 2016.
2. Кримінальний Кодекс України від 05.04. 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 2013. – № 9. – ст. 88, із змінами від 21.12.2016.
4. Про судову практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. № 7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua>.
5. Кримінальне право України: Особлива частина / За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Харків: «Право», 2012. – 544 с.
6. Шеремет А.П. Злочини проти статевої свободи: Монографія. – Чернівці: ТОВ «Видавництво Наші книги», 2007. – 126 с.

Новик І.В.,
студент 4-го курсу
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського
Науковий керівник: Луценко Ю.В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Останнім часом, у кримінально-правовій науці ще не вироблено єдиної концепції щодо розуміння кримінально-правової політики. На думку багатьох дослідників даної проблематики, відсутність цілісної сучасної концепції кримінально-правової політики в країні, у тому числі стратегії розвитку національного законодавства про кримінальну відповідальність, призводить до постійних не системних змін законодавства про кримінальну відповідальність. Це має своїм наслідком, виникнення ситуацій невідповідності кримінального законодавства іншим правовим актам, у тому числі і Конституції України, що у свою чергу, тягне за собою суттєві проблеми у правозастосовній практиці.

Розробку теоретичних основ кримінально-правової політики держави, без сумніву, можна віднести до найбільш гострих та актуальних проблем у правовій науці сьогодення.

Не дивлячись на те, що протягом останнього періоду з цієї проблематики з'являється велика кількість робіт, що беззаперечно свідчить про її актуальність, існує гостра необхідність у подальших наукових розробках.

Серед всіх напрямів політики у сфері запобігання злочинності, які перебувають між собою у функціональній залежності й взаємодії та обумовленні предметом, завданнями й методами підтримання правопорядку в суспільстві, кримінально-правова політика держави, на нашу думкою, розробляє стратегію і тактику, формулює основні задачі, принципи, напрями і цілі кримінально-правової дії на злочинність, засоби їх досягнення, і виражається в нормах закону про кримінальну відповідальність, практиці їх застосування, актах офіційного тлумачення кримінально-правових норм та постановах Пленуму Верховного Суду України (складові кримінально-правової політики). Дослід-

жуючи зміст, структуру та завдання кримінально-правової політики неможливо оминати питання визначення її місця в системі самої державної політики у сфері запобігання злочинності, яка водночас виступає частиною правової політики держави. Це може бути здійснено шляхом як застосування загальної діалектичної методології, яка дає можливість встановити її місце у внутрішній політиці держави, так і політиці боротьби зі злочинністю. Беззаперечно, що одним із пріоритетних напрямів діяльності держави є діяльність, спрямована на запобігання злочинності.

Протидія злочинності є важливою складовою функціонування держави будь-якого типу незалежно від часу свого існування. Велика кількість нормативно-правових актів, різноманітних програм та стратегій, що приймаються органами державної влади, значна кількість правоохоронних та правозастосовних органів – все це свідчить про значну роль політики у сфері запобігання злочинності в діяльності держави. Невід’ємною складовою такого напрямку діяльності держави беззаперечно є кримінально-правова політика. Не дивлячись на розрізненість поглядів в питанні її змісту та сутності, майже всі науковці схиляються до думки, що остання виступає структурною частиною правової політики держави, основний зміст якої зводиться до застосування репресивних заходів. Визначити її місце в системі правової політики є процесом складним, проте вкрай необхідним для розуміння її змістовного наповнення та термінологічної характеристики. Найбільш вживаними в цьому сенсі термінами в науковій літературі є «політика держави у сфері запобігання злочинності», «кримінально-правова політика», «кримінальна політика» та ін.

На нашу думку, таку класифікацію підвидів кримінальної політики не можна визнати вдалою. По-перше, наврядчи доцільно замінювати поняттям «кримінально-правова політика у вузькому сенсі слова» саме поняття «кримінально-правової політики», оскільки останнє більш чітко відображає специфіку цього підвиду політики. Натомість використання терміну кримінально-правової політики у вузькому та широкому сенсі, здатне лише внести плутанину в розуміння змісту кримінальної політики.

Таким чином, сучасний стан розробки теорії політики у сфері боротьби зі злочинністю характеризується комплексністю вивчення проблеми як специфічної підсистеми загальної внутрішньої політики держави. Не вдаючись у дискусію щодо структурних елементів політики держави у сфері запобігання злочинності, необхідно підтримати думку провідних вітчизняних фахівців в питаннях кримінально-правової політики П. Л. Фріса та А. А. Митрофанова, які виокремили місце кримінально-правової політики в системі всієї внутрішньої політики держави [3; 4].

Необхідно також звернути увагу, що усі складові політики у сфері боротьби зі злочинністю перебувають між собою у функціональній залежності й взаємозв'язку. Механізм цього взаємозв'язку такий, що зміни в одному елементі з необхідністю визначають відповідні зміни і в інших елементах політики у сфері боротьби (протидії) із злочинністю. Провідне положення у структурі кримінальної політики займає кримінально-правова політика, яка являє собою ту частину кримінальної політики, що виробляє основні завдання, принципи, напрями та цілі кримінально-правового впливу на злочинність, а також засоби їх досягнення, і виражається в директивних документах, нормах кримінального права, актах тлумачення норм та їх застосування.

При визначенні змісту кримінально-правової політики не можна виходити за межі її предмета і характерних для цієї політики засобів і методів впливу на нього [1, с. 27]. Тобто якщо предметом кримінально-правової політики є злочинність, то предметом кримінально-правової політики у сфері державної безпеки є злочинність, яка посягає на державну безпеку. Таким чином, виходячи із предмета правової політики, можливо окреслити її зміст і завдання. Останні дві категорії в юридичній літературі здебільшого вживаються в якості синонімів. Беззаперечно, що зміст кримінально-правової політики визначається тими завданнями, які стоять перед даним напрямом політики у сфері боротьби зі злочинністю. Зрозуміло, що одна з головних цілей кримінально-правової політики – це зниження рівня злочинності в країні. Однак, на думку П. Л. Фріса, на відповідних етапах розвитку суспільства вона може трансформуватися у ціль стабілізації злочинності або навіть у зниженні темпів її росту. Основна ціль складається з окремих елементів, якими виступають цілі в різних напрямках кримінально-правової політики. При цьому для різних напрямків, цілі можуть визначатися по-різному – для одних зниження злочинності, для других – стабілізація, для третіх – зменшення динаміки приросту. Можлива відповідна диференціація і в середині кожного напрямку.

Система основних цілей кримінально-правової політики може бути структурована так: зниження рівня злочинності в країні; прийняття під кримінально-правову охорону найважливіших суспільних відносин, благ та інтересів, які мають загально-суспільне значення; притягнення до відповідальності всіх осіб, які вчинили порушення кримінально-правових приписів і не користуються правом на звільнення від кримінальної відповідальності; звільнення від кримінальної відповідальності максимально можливого кола осіб, притягнення до відповідальності яких не може вважатися відповідним, виходячи із мети спеціальної превенції; призначення покарання, яке є відповідним ступеню суспільної небезпеки діяння та особи винного; економія

кримінальної репресії; попередження злочинності (загальна та спеціальна превенція) на підставі здійснення максимального впливу на осіб з нестійкою морально-правовою установкою; формування правосвідомості громадян [4, с. 47-48]. У більш пізніх своїх роботах П. Л. Фріс вдається до виділення із зазначених цілей, які отримали назву юридичні цілі кримінально-правової політики, ще й матеріальні, які торкаються суспільних відносин у не правовій сфері і можуть мати економічний, ідеологічний та інший характер. Можливі різноманітні комбінації зазначених цілей [2, с. 25]. А. А. Митрофанов виділяє загальні та спеціальні задачі кримінально-правової політики. Так, до загальних задач він відносить: 1) докорінну перебудову кримінального законодавства, що полягає в приведенні його у відповідність до нових суспільних відносин; 2) формування правової держави, у тому числі і в частині, що стосується кримінального права; 3) встановлення оптимального співвідношення кримінально-правових та інших правових заходів боротьби з правопорушеннями, що забезпечує ефективність цієї боротьби в нових соціально-економічних умовах. У свою чергу, до спеціальних заходів А. А. Митрофанов відносить: 1) криміналізацію суспільно небезпечних діянь; 2) пеналізацію суспільно небезпечних діянь; 3) декриміналізацію діянь; 4) звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини (депеналізація злочинів); 5) забезпечення міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності [3, с. 59].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що кримінально-правова політика держави є системоутворюючим елементом усієї політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка розробляє стратегію і тактику, формулює основні завдання, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність та засоби їх досягнення.

Список використаних джерел:

1. Беляев Н. А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации : [монография] / Н. А. Беляев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. – 176 с.
2. Борисов В. І. Поняття кримінально-правової політики / В. І. Борисов, П. Л. Фріс // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1 (1). – С. 15-31.
3. Митрофанов А. А. Основні напрями кримінально-правової політики в Україні : формування та реалізація : [монографія] / А. А. Митрофанов. – Одеса : Вид-во Одеського юрид. інстит. НУВС, 2004. – 132 с.
4. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Фріс Павло Львович. – К., 2005. – 439 с.

Пасічніченко О.П.,
адвокат,
аспірант кафедри галузевого права юридичного факультету
Херсонського державного університету

СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ «ВІЙСЬКОВОЗОВОБОВ'ЯЗАНИЙ», ПОНЯТТЯ, НЕДОСКОНАЛІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ

Конституція України проголосила, «Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України.

Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону» [1, ст. 65].

В умовах «гібридної війни» це й конституційний обов'язок набув ключового значення для нашої держави. На протязі 2014-2016 років керівництво держави оголошувало шість хвиль мобілізації. Але оголошення мобілізації і виконання мобілізаційних завдань це різні речі. За більше ніж двадцять років незалежності Україна корінно змінилась, змінилось ставлення особи до себе, до країни, до державних органів, виникли інші правовідносини побудовані на праві приватної власності. Військові комісаріати зіткнулись з прогалинами у законодавстві, подекуди протиріччями у різних нормативних актах, скритою протидією населення, приватних підприємств, державних органів. Особливо гостро це виявилось під час шостої мобілізації, коли перші п'ять хвиль забрали до війська усіх «бажаючих». Люди стали розумнішими, більш юридично вихованими, прискіпливими до юридичних термінів і визначень.

Однією з таких прогалин є визначення «військовозобов'язаний», яке на сьогодні дуже широко використовується у різних галузях права, це починаючи від реєстрації місця проживання особи, прийняття-звільнення з роботи, ведення персонального військового обліку на підприємствах, установах, організаціях і тому інше. Поняттям «військовозобов'язаний» оперує і Кримінальний кодекс України.

Розділом XIV Кримінального кодексу України передбачена відповідальність за злочини у сфері забезпечення призову та мобілізації.

Одним з найпоширених злочинів є ухилення від військового обліку або спеціальних зборів [2, ст. 337].

Диспозиція статті 337 КК України зазначає: 1 – Ухилення військовозобов'язаного від військового обліку після попередження, зробленого відповідним військовим комісаром; 2 – Ухилення військовозобов'язаного від навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів.

Суб'єктом зазначеного злочину є спеціальний суб'єкт- військовозобов'язаний. Кримінальний кодекс України не дає поняття хто є військовозобов'язаним, а відсилає до іншого нормативного акту Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [3].

Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» є одним із основних законів у військовій сфері, прийнятий Верховною Радою України ще у 1992 році, він побудований був на радянській системі управління. До зазначеного закону було внесено більше ніж півсотні змін з них біля тридцяти з початком АТО та військової агресії Російської Федерації, але закладені у цьому законі протиріччя залишаються і до цього часу, що надає змогу не виконувати обов'язок по захисту держави та цілком «законно» ухилитись від військового обліку.

Одним з таких протиріч є поняття «військовозобов'язаний».

Військовозобов'язані – особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави [3, ч. 9, ст. 1].

Звертаю увагу на ключову ознаку військовозобов'язаного це перебування у запасі.

У запас Збройних Сил України та інших військових формувань зараховуються громадяни України, які придатні за станом здоров'я до проходження військової служби в мирний або воєнний час і не досягли граничного віку перебування в запасі. Вони перебувають на військовому обліку в районних (міських) військових комісаріатах та відповідних органах інших військових формувань [3, ч. 1, ст. 27].

Тобто, для перебування у запасі необхідні дві умови:

1. Придатність за станом здоров'я до проходження військової служби.
2. Граничний вік перебування у запасі.

З граничним віком все зрозуміло, згідно документів шляхом спів ставлення обчислюється вік особи, тобто якщо вік більший, ніж зазначено у законі, то особа не може перебувати у запасі.

Якщо з віком більш менш все зрозуміло, то з першою умовою не все так ясно і так гладко. Яким чином визначити придатність до проходження військової служби?

Статтею 70 Закону України «Про основи законодавства про охорону здоров'я» передбачено, Військово-лікарська експертиза визначає придатність до військової служби призовників, військовослужбовців та військовозобов'язаних, встановлює причинний зв'язок захворювань, поранень і травм з військо-

вою службою та визначає необхідність і умови застосування медико-соціальної реабілітації та допомоги військовослужбовцям.

Військово-лікарська експертиза здійснюється військово-лікарськими комісіями, які створюються при військових комісаріатах і закладах охорони здоров'я Міністерства оборони України, Служби безпеки України та інших військових формувань, а також Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Порядок організації та проведення військово-лікарської експертизи встановлюється Кабінетом Міністрів України [4].

На сьогоднішній день відсутні рішення Кабінету Міністрів України щодо організації проведення військово-лікарських експертиз, але тим не менш військово-лікарські комісії створені різними міністерствами і відомствами і діють.

Так, наказом Міністерства оборони України № 402 від 14.08.2008 року «Про затвердження положення про військово-лікарську експертизу» передбачено:

- Пунктом 3.2. Військовозобов'язані, залежно від категорії запасу, військово-облікової спеціальності та призначення, підлягають повторному огляду ВЛК військових комісаріатів. Крім того, офіцери запасу підлягають повторному огляду зазначеними ВЛК під час чергового атестування, а рядовий, сержантський та старшинський склад запасу ВЛК військових комісаріатів – у разі зміни призначення.

- Повторний медичний огляд військовозобов'язаних, які перебувають у запасі 1 і 2 розрядів, раніше визнаних придатними до військової служби або непридатними до військової служби в мирний час за станом здоров'я, які можуть бути вилікувані, а також військовозобов'язаних плавскладу ВМС Збройних Сил України проводиться один раз у 5 років ВЛК військових комісаріатів, а льотного складу – ЛЛК військових комісаріатів [5].

Отже, з урахуванням діючого законодавства, військовозобов'язаний – це особа яка протягом останніх 5 років пройшла військово-лікарську експертизу, визнана придатною до військової служби у мирний або військовий час для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави.

На протязі усієї незалежності України військові комісаріати не запрошували чоловіків для проходження повторної військово-лікарської експертизи. Таким чином, створена ситуація, що особи чоловічої статті, які пройшли військово-лікарську експертизу понад 5 років потому не є військовозобов'язаними в силу відсутності відомостей щодо їх придатності до військової служби або придатності до виконання робіт із забезпечення оборони. Тобто за таких умов на чоловіків дія Законів «Про військовий обов'язок і військову

службу», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про оборону» не розповсюджується, оскільки у зазначених законах використовується поняття військовозобов'язаний, громадянин України що перебуває у запасі Збройних Сил України, а за відсутності дійсної військово-лікарської експертизи такі чоловіки перебувають у стані невизначеності, а тому не можуть перебувати у запасі, та відповідно не є військовозобов'язаними, що дає змогу на правових підставах не виконувати вимоги законодавчих актів у військовій сфері.

Пропозиції щодо удосконалення поняття «військовозобов'язаний».

Як на мій погляд, необхідно змінити саме поняття військовозобов'язаний. Наприклад, зазначивши військовозобов'язані це громадяни України, чоловічої статі які досягли віку від 18 до 60 років, а також особи жіночої статі, які мають військові спеціальності у віці від 18 років до 55 років. Не є військовозобов'язаними громадяни України, які пройшли військово-лікарську експертизу і визнані непридатними до військової служби.

Зазначене поняття є більш широким у порівнянні з тим що існує на сьогодні, але шляхом зменшення складових і у той же час зазначення таких складових, які не залежать від волі особи, надає змогу через норми права спонукати особу до виконання конституційних обов'язків, щодо захисту держави, а тих хто ухиляється від виконання військового обов'язку притягти до відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України 1996 року <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Кримінальний кодекс України <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» №2232-ХІІ від 22.03.1992 року зі змінами <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.
4. Закон України «Про основи законодавства України про охорону здоров'я» <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
5. Наказ Міністерства оборони України № 402 від 14.08.2008 року «Про затвердження положення про військово-лікарську експертизу» <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08>.

Полянський Д.,
студент 3-го курсу
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського
Науковий керівник: Боровенко В.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського

ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА В ЗЛОЧИНАХ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ГРОМАДСЬКУ БЕЗПЕКУ

Загальновідомо, що під «предметом злочину» визнаються будь-які речі матеріального світу з приводу яких або щодо яких скоєно злочин. Як цілком доречно зазначає В.Я. Тація, та низка інших дослідників, предмет злочину – це самостійна факультативна ознака складу злочину, яка наділена своїми, притаманними тільки їй конститутивними ознаками. Предмет злочину виконує свою соціальну роль і одночасно має різне правове значення, тому до предмета злочину відносяться тільки певні речі, а не будь-які інші цінності [1, с. 100]. Наприклад, в злочинах проти власності предметом злочину визнається майно [2, ст. ст. 185 – 198], яке однозначно характерно для всього розділу VI Особливої частини КК. Однак таке визначення не можна визнавати всезагальним для всього КК України.

По-перше, нам відомо, що в чинному КК міститься низка кримінально-правових норм, пов'язаних із незаконним поширенням визначеної законодавством інформації, яка має обмежений доступом (ст. 145 – «лікарська таємниця»; ст. 168 – «таємниця усиновлення(удочеріння)»; ст. 231 – «комерційна або банківська таємниця» ; ст. 111, ст. 114, ст. 238, ст. 239 – «державна таємниця»; ст. 330 – «службова таємниця»; ст. 422 – «військова таємниця») [2; 3, ст. 1; 4, ст. 60 тощо]. Відомо, що в окремих випадках така інформація може носити усний характер і не бути, до певного моменту, відображеною на матеріальних носіях, які б, при певних обставинах, могли стати предметами злочину [5, с. 496].

Отже, в такому випадку, на мою думку, предметом злочину необхідно визнавати будь-які речі матеріального світу, а також встановлену чинним законодавством інформацію, з приводу яких або щодо яких скоєно злочин.

По-друге, предмети злочину найбільш широко і різноманітно представлені в злочинах проти громадської безпеки (розділ IX Особливої частини КК) і в цьому зв'язку виникає низка проблем. Зокрема, до предметів злочинів відносяться:

- «зброя» (ч. 1 ст. 258-4, ст. 260, 262 – 264);
- «ядерні вибухові пристрої, що розсіюють радіоактивні матеріали або випромінюють радіацію» (ч.1 ст. 265-1), «радіоактивні, хімічні, біологічні або вибухові предмети, речовини, матеріали чи пристрої» (ст. ст. 258 – 267);
- «бойові припаси, вибухові (вибухо- чи вогненебезпечні) речовини або пристрої, матеріали чи предмети, військова техніка» (ст. ст. 257 – 264, 267 та 269);
- «легкозаймисті або їдкі речовини» (ч. 2 ст. 267, ст. ст. 269 та 270);
- «небезпечні відходи вторинна сировина, речовини або матеріали, що належать до категорії небезпечних відходів» (ст. 268);
- «майно або майнова шкода» (ч. 1 та 2 ст. 258; ч. 2 ст. 258-5, ст. 259; ч. 2 ст. 265; ст. 270 та 270-1);
- «матеріали із закликами...» (ст. 258-2) – «на матеріальних носіях чи усно»;
- «продукти харчування рослинного і тваринного походження тощо» (ст. 267-1);
- «підприємства, установи чи організації» (ст. 257 чи ст. 260);
- «фінансове та матеріальне забезпечення» (ч. 1 ст. 258-5, ч. 1 ст. 255);
- «об'єкти ЖКГ» (ст. 270-1) тощо [2].

Оскільки цей перелік занадто великий, не має спільного знаменника, який би можливо було б покласти в підґрунтя визначення змісту розділу IX Особливої частини КК, саме тому він і містить значну кількість проблем. Так, нам відомо, що законодавчо не визначений правовий статус зброї; радіоактивних ізотопів та наведеної радіації; саморобних комбінованих речовин чи їх сполук побутового призначення тощо, що може бути використаним злочинцями для досягнення своєї визначеної мети. Саме тому «предмет злочину» потребує більш глибокого дослідження, однак, зважаючи на обсяг публікації, автор зупиниться лише на деяких із них.

Зокрема, «вибухонебезпечними» вважаються матеріали (речовини) – хімічні сполуки або суміші речовин, здатні до вибуху (швидкого самопоширюваного перетворення з виділенням великої кількості тепла і утворенням газів) [6, ст. 1]. Саме тому щодо таких предметів держава встановлює спеціальні обмеження.

Із ЗМІ та матеріалів практики нам відомо, що подекуди терористи використовують предмети побутового призначення з вибуховими властивостями (пило-повітряні суміші, вугільний пил, цукрову пудру, газу, рідини, радіоактивні ізотопи тощо) [5, с. 496]. Так, 8.09.1999 р. в Москві на вул. Гур'янова стався теракт, який зруйнував частину багатопверхового будинку з великими

людськими жертвами. Терористи виготовили вибухову суміш із тротилу, алюмінієвої пудри, селітри та цукру [7].

Крім того, грубе порушення технологічних процесів на виробництві та використання окремих побутових предметів може призводити до нещасних випадків та значної шкоди правоохоронюваним інтересам. Наприклад, в США 7.02.2008 р. на цукровій фабриці «Imperial Sugar» стався вибух цукрової пудри через надмірне накопичення у повітрі цукрового пилу «гримуча суміш – Д.П.» в приміщенні. В ЗМІ відмічалось, що за останні 30 років з аналогічних причин в США сталося близько 300 подібних вибухів на цукрових, зернових та харчових підприємствах [8].

Крім того, 27.02.2016 р. у місті Лебедин на сумщині стався вибух двох газових балонів, в результаті чого вщент зруйнований будинок господарів, постраждало дві особи та сусідські споруди [9]. А тепер саме головне, це недбалість чи злий намір?

Отже, зазначене має привернути нашу увагу, оскільки подібні ситуації та матеріальні носії оточуючого нас світу, в разі надання їм спеціальних властивостей, можуть бути використаними терористами. Саме тому пропонується доповнити диспозиції ст. ст. 263, 267 та 269 КК України словами «предмети, суміші чи речовини побутового призначення, здатними спричинити особливо тяжкі чи тяжкі наслідки».

Таким чином, автор стверджує, що в процесі проведеного дослідження, можливо наголосити – предмет злочину це будь-які речі матеріального світу, а також встановлена чинним законодавством інформацію, з приводу яких або щодо яких скоєно злочин.

Більше того, ст. ст. 263, 267 та 269 КК України доцільно доповнити словами «предмети, суміші чи речовини побутового призначення здатні спричиняти тяжкі та особливо тяжкі наслідки».

Список використаних джерел:

1. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2010. – 456 с.
2. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
3. Закон України «Про державну таємницю» / ВВР України. – 1994. – № 16. – Ст. 93.
4. Закон України «Про банки і банківську діяльність» / ВВР – України. – 2001. – № 5-6. – Ст. 30.

5. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х.: Право, 2013. – 1040 с.

6. Гірничий Закон України // ВВР України. – 1999. – № 50. – Ст. 433.

7. Wikipedia: Теракт на вулиці Гурьянова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Теракт_на_улице_Гурьянова#. – Назва з екрана.

8. Newsru.ua: Взрив на сахарном заводе в США. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rus.newsru.ua/world/11feb2008/vkome.html>. – Назва з екрана.

9. СТС: Вибух в будинку в Лебедині. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sts.sumy.ua/society/eksperti-vstanovlyuyut-prichinu-potuzhnogo-vibuhu-budinku-v-lebedin-i.html>. – Назва з екрана.

Ревуцька Т.І.,
студентка магістратури
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського
Науковий керівник: Дорохіна Ю.А.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ В ПРАВОВІЙ НАУЦІ

Для здійснення задач охорони інтересів, що захищаються кримінальним правом та стоять перед кримінальним законодавством, необхідне точне трактування поняття злочину. За допомогою точного визначення поняття злочину дається відповідь на те, які діяння є незаконними, які умови необхідні, щоб визнати діяння злочином, а особу, яка вчинила його, – злочинцем, які злочинні дії більш небезпечні для суспільства, а які менш.

Злочин – це соціальне і правове явище. Злочинність з'явилась з розколом суспільства на антагоністичні класи. Норми про злочини і покарання стали

відобразити волю економічно і політично пануючих відносин, перш за все в охороні влади і власності.

У рабовласницькому суспільстві найбільш численний клас рабів не був об'єктом кримінально-правової охорони. Раби, що речі, які говорять, розглядались не як суб'єкти, а як предмети кримінально-правових відносин. Соціально-класова природа рабовласницького кримінального законодавства виражалась також у нерівності громадян перед законом залежно від кастової належності. Найдавніші пам'ятки права, наприклад, Закони Хамурапі або Ману, жорстоко карали за найменше зазіхання на владу царів і фараонів, їх власність, особливо з боку нижчих верств [1, с. 74].

Так, у найдавнішій індійській пам'ятці права та епосу Законах Ману злочинність і караність відкрито пов'язувались з кастовою належністю суб'єкта злочину і потерпілої особи. Наприклад, статті 365-374 передбачали покарання у вигляді грошового стягнення, тілесних покарань, кастрацій або смертної кари залежно від класу або верств винуватого до брахманів, вайш чи шудр. У разі відносин між пгудром зі шляхетною жінкою його карали на смерть, а для брахмана за схожий злочин передбачалось накладалась кара на оголення голови. Стаття ж 380 прямо встановлювала, що «ніколи не можна вбивати брахмана, навіть зануреного у всіляких гріхах: потрібно вигнати його з країни з усім майном без тілесних ушкоджень».

Кодекс Юстиніана 834 року визнавав основним поділом людей, що стосується їх прав, на вільних і рабів. Книга 11, титул III «Про зіпсованого раба» передбачала за каліцтво раба компенсацію як за пошкодження майна, і лише в тому разі, якщо діяння вчинено зі злим умислом. Якщо ж такого немає або каліцтво було результатом розваги (наприклад, смерть раба, що стрибнув у криницю на забаганку вільної особи), взагалі жодної відповідальності не настає.

«Руська Правда» (XI ст.) також визначала вбивство холопа як пошкодження якогось предмета хатнього вжитку. Пеня (штраф) за рівнозначний злочини були диференційовані залежно від класового статусу суб'єкта злочину і потерпілого. За вбивство знатної особи передбачалась відповідальність у вигляді штрафу 80 гривень, а смерда – 5 гривень.

Цікавим є той факт, що у вступі «Уложення царя Олексія Михайловича 1649 року» принаймні проголошувалась певна рівність перед судом і покаранням: «Щоб Московські держави будь-яких чинів людям від більшого до меншого чину, суд і розправа були при усяких справах вельми рівно». Однак рівність, що проголошена у цьому збірнику законів, існувала формально і декларативно. У класовому суспільстві, яке характеризується яскравим поділом на соціальні групи, кримінальне право об'єктивно не могло

бути адекватним до всіх верств. Тому і в «Уложенні...» покарання чітко визначались залежно від соціальної групи – бояр, селян, холопів. У статті 8 глави XVIII, наприклад, зазначалось, якщо будь-яка особа захоче вбити того, кому вона служить, то у неї має бути відсічена рука [2, с. 124].

Кримінальне законодавство феодального права відкрито і з неменшою суворістю захищало інтереси монарших династій, аристократії, дворянства, духовенства, заможних громадян, привілейованих людей. Класичне джерело кримінального права пізнього феодалізму – «Кароліна», за яким видання і застосування норм про менш тяжкі і незначні злочини з боку селянства і челяді взагалі становило прерогативу сеньйорів, феодалів, великих землевласників.

Специфічне для європейського середньовіччя канонічне (церковне) право під виглядом переслідування ересі жорстко придушувало спротив селянства та інших радикально налаштованих громадян. Одночасно церковне право звільняло від кримінальної відповідальності осіб духовних та інших благородних осіб за велику кількість злочинів або суттєво пом'якшувало покарання, замінюючи покарання церковною карою.

Кримінально-судове уложення імператора Карла V Священної Римської імперії германської нації середини XVI ст. діяло понад 300 років на території Європи, Єрусалиму, Індійських островів та інших країн. Це типова правова пам'ятка пізнього феодалізму, що відрізняється безпрецедентною жорстокістю в поєднанні з відвертою соціальною нерівністю. Наприклад, зрада розумілась не лише як державна, а й як зрада «власному панові» і каралась на смерть четвертуванням для чоловіків і утепленням для жінок. Заколот простого люду проти влади передбачав смертну кару або шмагання різками і вигнанням із країни. За крадіжку накладалась смертна кара, тілесні тортури або в інший спосіб з врахуванням соціального статусу обвинуваченого.

Крайньою релігійною нетерпимістю відрізнялось мусульманське кримінальне право. Так, належність до магометанської релігії визнавалась більш значною ніж соціальний стан злочинця і потерпілого. Наприклад, ят 91 (81) Корану визначав: «Невірних хапайте і вбивайте, де б не знайшли їх». Раб звільнявся від покарання, якщо був віруючим і вбив невірючого з ворогуючого народу [3, с. 54].

На відміну від рабовласницьких і феодальних законів, які не встановлювали загального поняття злочину, буржуазне законодавство таке поняття передбачало. Кримінальні кодекси, починаючи з французького, стали визнавати злочинним діяння, що заборонене кримінальним законом під загрозою покарання. Таке визначення, що виходило із заборони поза законодавчого і позасудового покарання, із визнання злочинними лише діянь, а не думок, із формальної рівності усіх громадян перед законом незалежно від класової належності, стало принципово важливим історичним досягненням кримінального

права, в якому знайшли відображення багатовікові загальнолюдські сподівання про справедливість і гуманізм.

Історично першим законодавчим актом, що встановлював поняття «злочин», вважається Декларація прав людини і громадянина 1789 року Франції. У статті 5 охарактеризовано матеріально-змістову властивість будь-якого правопорушення, а саме, його шкідливість для суспільства, і проголошено, що «закон може заборонити лише дії, шкідливі для суспільства. Не можна перешкоджати тому, що не заборонено законом, і ніхто не може бути примушений робити те, що закон не передбачає». Стаття 8 Декларації формулювала принцип *nullum crimen, nulla poena sine lege*: «Ніхто не може бути покараний інакше як в силу закону, встановленого і опублікованого до вчинення злочинного діяння та застосованого в законному порядку». Французькі кримінальні кодекси 1791 та 1810 років виходили із юридичної дефініції злочину завдяки категоризації їх на три види, втративши, на жаль, матеріальну ознаку злочинів, що містилась в Декларації прав людини і громадянина. І лише 1922 року її частково відновив Кримінальний кодекс.

За французьким аналогічну дефініцію встановили й інші буржуазні кримінальні кодекси. Злочином визнавалось діяння, заборонене кримінальним законом під загрозою кари. Деякі кримінальні положення уточнювали це формулювання вказівкою на закон, який діяв під час вчинення злочину.

Позитивна якість такого поняття полягає в його відповідності принципу законності – «Немає злочину, немає покарання без вказівки про це в законі», в формальній рівності порушників закону перед неминучістю тримати відповідь перед законом. Однак суттєвий недолік полягав і в тому, що, достатньо чітко відображуючи юридичну ознаку злочину, його протиправність, формальне визначення (тому і формальне, що описувало лише юридичний бік злочину) взагалі не розкривало соціальної сутності злочинного і караного діяння. Мало місце логічно замкнене коло: злочинно те, що карається законом, що злочинно. А що лежало в основі «злочинного», які підстави криміналізації діяння, тобто оголошення його злочинним і караним, – залишалось за межами. Тому в ХХ столітті прогресивні вчені Західної Європи стали активно критикувати формальне визначення злочину [4, с. 112].

Формалізм конструкції злочину в дійсності не перешкоджав прийняттю, здавалось би, неприйнятної за такого визначення злочину норми про аналогію. Так склалось, наприклад, з фашистським кримінальним законодавством. У 1935 р. націонал-соціалістичний режим включив до кримінального кодексу норму про аналогію, яка не відповідала формальному поняттю злочину за кримінальним кодексом. Аналогічне положення існувало в російському «Уложенні про покарання кримінальні і виправні 1845 року».

Матеріальне поняття злочину означає розкриття його соціальної сутності і містить таку ознаку, як суспільна небезпечність, причому не в абстрактному розумінні, а з вказівкою на те, яким соціальним інтересам заподіює шкоду злочин.

Чинні кримінальні кодекси, за винятком кодексів країн СНД і деяких держав Східної Європи, в загальному визначенні злочину не сприйняли матеріальної дефініції. Однак в окремих нормах, наприклад, про мету покарання, в складах окремих злочинів зустрічаються формулювання «ресоціалізація», «соціальна значимість» тощо. Значно ширше використовуються матеріальні конструкції в судовому і доктринальному тлумаченні кримінального законодавства [5, с. 32].

Стаття 7 Кримінального кодексу УРСР 1960 року «Поняття злочину» передбачала таку дефініцію злочину: «Злочином визначається передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на суспільний лад України, його політичну й економічну системи, власність, особу, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи громадян, а так само інше передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння, яке посягає на правопорядок». КК України включив також вказівку на винність і суб'єкта злочину, ч. 1 ст. 11 передбачає: «Злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину».

Підводячи підсумок необхідно зазначити, що поняття злочину змінювалося у процесі історичного розвитку суспільства. Злочин посягає на відносини, що склалися у суспільстві та є завжди антисоціальною поведінкою громадян. Зі зміною суспільства змінювалась і оцінка такої поведінки з боку суспільства. Оскільки інтереси і потреби суспільства постійно розвиваються, відповідно змінюється й оцінка поведінки людини як антисоціальної, злочинної. Тому поняття злочину не може бути незмінним, воно завжди повинно відповідати конкретному стану розвитку суспільства, потребам та інтересам, притаманним саме цьому етапу.

Список використаних джерел:

1. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Р. В. Вереша. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 320 с.
2. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина / П. С. Матишевський. – К., 2001. – 280 с.
3. Коржанський М. Й. Кримінальне право. Загальна частина. / М. Й. Коржанський. – К.: Атіка, 2001. – 340 с.

4. Брич Л. П. Кримінальне право України / Л. П. Брич, В. О. Навроцький. – К.: Атіка, 2000. – 390 с.

5. Житний О. О. Кримінальне право України. Загальна частина / О. О. Житний. – Х.: Одісей, 2008. – 199 с.

Скрипка А.О.,
лаборант кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського
Науковий керівник: Боровенко В.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ЗА СТАТТЕЮ 256 КК УКРАЇНИ

Протидія організованим злочинним формуванням є одним з основних напрямів кримінально-правової політики держав, що неодноразово підкреслюється в міжнародних нормативно-правових актах. Основним міжнародним документом, спрямованим на протидію злочинним організаціям, є Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермська конвенція) [1]. Наразі ООН, Рада Європи, ЄС та інші міжнародні організації наполягають на необхідності вдосконалення національного законодавства щодо запобігання діяльності злочинних угруповань, тому в 2001 в ККУ було встановлено відповідальність за заздальгідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності, бо заздальгідь обіцяне вчинення цих дій утворює собою співучасть у злочині, передбаченому ст. 255 ККУ. Суспільна небезпечність злочину, полягає в тому, що внаслідок вчинення зазначених протиправних діянь створюються сприятливі умови для існування злочинних організацій і вчинення ними злочинів, чим ускладнюється своєчасне розкриття і припинення функціонування злочинних організацій, викриття та покарання учасників злочинної діяльності тощо.

По-перше, об'єкти злочину (родовий та основний безпосередній) повністю збігаються – громадська безпека, як стан захищеності громадянського суспільства, що характеризується відсутністю небезпеки для життя та здоров'я людей для нормальної діяльності держави. В окремих випадках (ч. 2 ст. 256) має місце додатковий безпосередній об'єкт (встановлений законодавством України порядок виконання службових обов'язків службовою особою, суспільні відносини з охорони права власності тощо) та предмет (сховища, транспортні засоби, приміщення, інформація, документи, технічні пристрої, гроші, цінні папери).

По-друге, суб'єктом злочину може бути фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16 річного віку [2, ч. 1 ст. 18 та ч. 1 ст. 256] або службова особа [2, ч. 3-4 ст. 18 та ч. 2 ст. 256]. До того ж, суб'єктом може бути лише особа, яка не є членом злочинної організації.

По-третє, об'єктивна сторона злочину полягає у трьох формах:

Заздалегідь не обіцяне

1) «сприяння» учасникам злочинних організацій (створення сприятливих умов для злочинної діяльності – надання приміщень, сховищ, транспортних засобів, інформації, документів, технічних пристроїв, грошей, цінних паперів);

2) «укриття» учасників та їх злочинної діяльності (створення несприятливих зовнішніх та внутрішніх умов виявлення та розслідування злочинної діяльності шляхом знищення, утаювання, маскування або фальсифікацію інформації; перешкоджання здійсненню оперативно-розшукових заходів та слідчих дій тощо; укриття здобутих ними предметів, зберігання яких карається саме по собі – вибухонебезпечних речовин).

3) «здійснення» інших дій з створення умов, які сприяють їх злочинній діяльності шляхом підготовки та забезпечення злочинної діяльності учасників злочинних організацій – а) розроблення заходів для перешкоджання діяльності правоохоронних органів шляхом організації підкупу працівників, застосування насильства до них або їх близьких, усунення з посади чи інше блокування їх діяльності, яка перешкоджає реалізації злочинних намірів [2, ст. 369]; б) підшукування засобів чи знарядь учинення злочинів – купівля, викрадення або отримання зброї [2, ст. 262]; в) пристосування засобів чи знарядь учинення злочинів – дії з предметами, спрямовані на їх видозміну, з метою приведення їх до стану придатності для використання як засобів чи знарядь скоєння злочину – виготовлення відмички для проникнення у квартиру, видозміна зброї тощо; г) фінансування – оренда приміщення, купівля транспорту тощо [2, ст. 258-5]; д) втягнення нових учасників у злочинну організацію – схилення або примушування особи брати участь у злочинній організації чи в скоєнні злочинів такої організації [2, ст. 14].

Кваліфікуючі ознаки злочину встановлені в ч. 2 ст. 256: вчинення злочину службовою особою або повторно [2, ст. 32].

По-четверте, встановлюючи цю норму законодавець вказує, що склад злочину за конструкцією формальний, тобто винна особа *усвідомлює*, що своїми діями сприяє учасникам організації та їх злочинній діяльності, чим ставить під загрозу заподіяння шкоди громадській безпеці, та *бажає* діяти таким чином. В цій формулі відсутня така кваліфікуюча ознака як «заздалегідь», а також виникає питання щодо її лексико-стилістичного використання та юридичного тлумачення терміну «заздалегідь» – за якийсь час до чого-небудь/наперед. Тобто особа до моменту початку своїх дій не була проінформована про злочинні мету та наміри другої сторони. Наприклад, особа внесла кошти до благодійного фонду та залучила до цього своїх знайомих, проте пізніше вона дізнається, що кошти передані до фонду були витрачені на фінансування терористів. Згідно, статті 256 ККУ дії особи та її знайомих потрібно розцінювати як сприяння злочинній діяльності, проте чи можна обвинувачувати людину, якщо вона не знала і не могла знати про злочинну діяльність цієї організації? Звичайно Ні, бо за незнання не можна карати!

Зокрема, питання кримінальної відповідальності за ці діяння регламентуються рядом норм КК України (ст. 27, 28, 30, 198, 209, 256, 258-3, 258-5, 260, 384, 385, 396), які не повною мірою узгоджені між собою. Так, норма ч. 6 ст. 27 заг. частини ККУ встановлює, що кримінальна відповідальність за заздалегідь не обіцяне приховування злочину можлива лише у випадках, передбачених ст. 198, 396. Тому інші статті Ос. частини ККУ, які передбачають відповідальність за заздалегідь не обіцяне приховування злочинів, у тому числі й діяльності злочинних організацій, суперечать положенням заг. частини КК, зокрема ч. 1 ст. 256 (укриття учасників та їх злочинної діяльності). За наявності колізії між положеннями Заг. та Ос. частини КК України застосуванню підлягають положення Загальної частини, що аргументував В.О. Навроцький [3, с. 408-409].

Також має місце конкуренція норми ст. 256 КК та норм ч. 1 ст. 258-3, ч. 1 ст. 258-5, ч. 3 ст. 260, які потенційно конкурують як загальна та спеціальна. Ознакою, що визначає спеціальний характер норм, передбачених у ч. 1 ст. 258-3, ч. 1 ст. 258-5, ч. 3 ст. 260 є діяння, де деталізовано вид злочинної організації, якій надається сприяння та форму сприяння – фінансування, постачання зброї тощо. Згідно правил подолання конкуренції цього виду застосуванню підлягає спеціальна норма.

З огляду на вищевказане можемо зазначити, що встановлення складу в діянні особи, доведення факту вчинення діянь, передбачених ст. 256 ККУ, та

вини особи викликає чималі труднощі через недосконалість законодавчої норми. На мою думку, дану норму потрібно виключити з кодексу, адже:

2) норма ст. 256 ККУ карає особу, яка не знає і не може знати про злочинну діяльність злочинної організації та її членів;

3) неможливо визначити склад злочину ст. 256, зокрема перешкоджає цьому термін «заздалегідь не обіцяне»;

4) конкуренція та колізія норм Ос. частини і ч. 6 ст. 27 Заг. частини ККУ запобігає застосуванню норми ст. 256 ККУ.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності // 15.11.2000 // ратифікована 04.02.2004 // Електронний ресурс: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_789.

2. Кримінальний Кодекс України // від 07.12.2017 // Електронний ресурс: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

**Сокол В.О.,
студент**

*Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету*

імені В.І. Вернадського

*Науковий керівник: Дорохіна Ю.А.,
доктор юридичних наук, професор*

*Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету*

імені В.І. Вернадського

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ЕКСТРЕМІЗМУ (НА ПРИКЛАДІ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ)

Враховуючи швидкоплинний характер розвитку суспільних відносин, та постійні конфліктні ситуації між представниками певних суспільних груп, які виникають під впливом різноманітних економічних, політичних та соціальних факторів, першочерговим завданням публічної влади держави стає питання

належного правового регулювання даних суспільних відносин, задля попередження насильства, покарання винних осіб та стабілізації ситуації в суспільстві.

Важливим нюансом є те, що під впливом процесу глобалізації та безпосередньої доступності для кожного, цілого спектру інформаційних потоків, формуються різноманітні погляди-оцінки конкретних ситуацій та суспільних відносин в цілому. Враховуючи значну кількість подібних поглядів-оцінок, які є відмінними від суспільноприйнятих, з часом вони переростають в певні концепції та ідеології. Не дивно, що в 21 столітті такі поняття, як тероризм, сепаратизм, екстремізм, все частіше зустрічаються не в наукових дослідженнях вчених, а знаходять свої прецеденти по всьому світу, в тому числі й в Україні [1].

На теренах України, одним з досить молодих, проте прогресуючих різновидів порушення сталого суспільного ладу є прояви екстремізму. Відповідно до положень правової доктрини поняття «екстремізм» означає сповідування крайніх поглядів та використання крайнє радикальних методів досягнення певних цілей або мети. Враховуючи те, що екстремізм веде до порушення прав і свобод людей, та переважно, супроводжується різного роду насильством, дана проблема підлягає належній правовій регламентації та формуванню концепції протидії даному правопорушенню. Даний процес повинен супроводжуватися глибоким аналізом законодавства інших держав, в першу чергу сусідніх держав Східної Європи [2].

Аналіз правового регулювання та тенденцій протидії екстремізму можна розпочати з правової системи однієї з найближчих країн-сусідів – Республіки Білорусь.

Спеціальним законом, який регламентує протидію екстремізму є Закону Республіки Білорусь «Про протидію екстремізму» (далі – Закон). Поняття «екстремізму» та повний перелік спецефічних ознак, які визначає його зміст, визначені ст. 1 Закону. Додатково данною статтею визначено поняття «екстремістські матеріали», «екстремістська група», «екстремістська організація», «фінансування екстремістської діяльності» та інші.

Протидія екстремізму в Республіці Білорусь здійснюється на основі наступних принципів: законності; визнання, дотримання і захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, а також прав і законних інтересів організацій; поєднання гласних і негласних методів протидії екстремізму; пріоритету забезпечення національної безпеки Республіки Білорусь; співпраці держави з організаціями та громадянами; пріоритету профілактичних заходів; невідворотності покарання за екстремістську діяльність.

Протидія екстремізму здійснюється двома основними напрямками:

1) вживання профілактичних заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють екстремістської діяльності;

2) попередження, виявлення та припинення екстремістської діяльності.

До переліку суб'єктів, які здійснюють протидію екстримізму в Республіці Білорусь, належать: Президент Республіки Білорусь, Рада Міністрів Республіки Білорусі, органи державної безпеки, органи внутрішніх справ, органи прокуратури, органи прикордонної служби, митні органи, орган державної охорони, Слідчий комітет Республіки Білорусь, республіканський орган державного управління в сфері масової інформації.

Основні заходи, які здійснюються з метою протидії екстримізму, визначені ст. 9-17 Закону Республіки Білорусь «Про протидію екстримізму», а саме: припис; офіційне попередження; призупинення діяльності організації, представництва іноземної або міжнародної організації, індивідуального підприємця; визнання організації, зареєстрованої на території Республіки Білорусь, екстремістської, заборона її діяльності та її ліквідація; визнання діяльності індивідуального підприємця екстремістською і її припинення; заборона діяльності екстремістських іноземних і міжнародних організацій; протидія фінансуванню діяльності екстремістських формувань; протидія видання та розповсюдження екстремістських матеріалів; недопущення здійснення екстремістської діяльності при проведенні масових заходів; протидія публічним закликам посадової особи організації до здійснення екстремістської діяльності; відповідальність громадян за здійснення екстремістської діяльності.

Припис – первинний захід протидії екстримізму. У разі виявлення компетентним органом, в діяльності підприємства, підприємця, засобу масової інформації ознак екстримізму, які не є дотатними для визнання їх екстремістськими, вноситься припис про усунення виявлених порушень. В приписі чітко вказується підстава винесення, конкретні порушення та строк для усунення даних порушень. Підприємство, підприємець чи засіб масової інформації зобов'язане у встановлений строк усунути порушення та надати компетентному органу підтвердуючі документи. Проте у разі незгоди з приписом вони мають право оскаржити припис до вищестоящего прокурора чи до суду.

Наступним заходом протидії екстримізму являється офіційне попередження. У разі виявлення компетентним органом, в діяльності підприємства, підприємця, засобу масової інформації ознак підготовки до вчинення екстремістських дій, їм вноситься офіційне попередження (форма якого закріплена Радою Міністрів Республіки Білорусь). Відповідно до даного попередження підприємство, підприємець, засіб масової інформації зобов'язані припинити дані дії. У разі не припинення, до них можуть бути застосовані більш суворі заходи протидії екстримізму.

Найбільш суворим заходом протидії екстримізму є визнання організації екстремістською, її заборона та ліквідація. У випадку встановлення в діяльності

організації ознак екстремізму, визначених Законом, Генеральний прокурор Республіки Білорусь звертається до Верховного Суду Республіки Білорусь з відповідною заявою. У разі прийняття Верховним Судом Республіки Білорусь рішення про визнання організації екстремістської, її заборону та ліквідацію, майно, що їй належало конфіскується на користь держави.

Особливим різновидом протидії екстримізму є протидія видання та розповсюдження екстремістських матеріалів. Відповідно до Закону розповсюдження продукції, що закликає до екстримістської діяльності заборонено. Дана продукція вилучається компетентним органом або на неї накладається арешт. Вилучена продукція визнається екстримістськими матеріалами виключно на підставі рішення суду, та підлягає знищенню [3].

Найсудовішим заходом протидії екстремізму, за здійснення екстремістської діяльності громадянами є притягнення їх до відповідальності, передбаченої законодавчими актами, в тому числі, Кримінальним Кодексом Республіки Білорусь.

30.04.2016 року на території Республіки Білорусь, вступив в дію Закон Республіки Білорусь «Про внесення доповнень та змін в деякі закони Республіки Білорусь». Даний закон вносить зміни в тому числі і в ст. 17.11 Кодексу про адміністративні правопорушення Республіки Білорусь, в аспекті визначення адміністративної відповідальності за виготовлення, зберігання та поширення екстремістських матеріалів, та ст. 361-362 Кримінального Кодексу Республіки Білорусь, в аспекті регламентації міри кримінальної відповідальності за формування екстремістського формування, керівництво ним або фінансування його діяльності.

За поширення інформаційної продукції, що містить заклики до екстремістської діяльності або пропагує таку діяльність, а так само виготовлення, зберігання або перевезення з метою поширення такої інформаційної продукції, якщо в цих діях немає складу злочину, тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі до 20 базових величин з конфіскацією предмета адміністративного правопорушення, на індивідуального підприємця – від 20 до 50 базових величин з конфіскацією предмета адміністративного правопорушення, а на юридичну особу – від 50 до 200 базових величин з конфіскацією предмета адміністративного правопорушення.

За створення екстремістського формування або керівництво таким формуванням передбачено покарання у вигляді обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на строк від 3 до 7 років. Ті самі діяння, вчинені повторно або службовою особою з використанням службових повноважень, будуть каратися обмеженням волі на строк від 3 до 5 років або позбавленням волі на строк від 6 до 10 років.

За фінансування діяльності екстремістського формування – надання або збір коштів, цінних паперів або іншого майна – піде арешт, або обмеження волі на строк до 5 років, або позбавлення волі на строк від 3 до 6 років [4].

Аналізуючи положення законодавчих та нормативно-правових актів Республіки Білорусь, можна простежити цілий ряд відмінностей в аспекті правового регулювання протидії екстремізму, до них належать: законодавче визначення поняття «екстремізм» та характерні йому специфічні ознаки; спектр заходів протидії екстремізму та види відповідальності за здійснення екстремістської діяльності. В першу чергу, дані відмінності зумовлені формою державного правління Республіки Білорусь – президентська республіка, в другу чергу, характеру наявних суспільних відносин в державі.

В будь-якому випадку, досвід правового регламентування та практичного застосування заходів протидії екстремізму в Республіці Білорусь є корисним для українських законотворців. Проте важливим аспектом, є використання даного досвіду з урахуванням особливостей державного устрою, форми державного правління, наявної системи законодавчих та нормативно-правових актів щодо даного питання, а також ряду економічних, політичних та соціальних факторів, під впливом яких виникають та змінюються суспільні відносини в державі.

Список використаних джерел:

1. Лихова С. Я. До проблеми криміналізації екстремістської діяльності в Україні.

2. С. Я. Лихова // Аеро-2011. Повітряне і космічне право: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. «Становлення держави та права в умовах глобалізації: теоретичний та практичний аспект», Київ, Національний авіаційний університет, 24 лютого 2012 р. – Ніжин, 2012. – С. 232-233.

3. Шевердін М. Екстремізм в Україні та за кордоном / М. Шевердін // Закон і бізнес від 31.01.2014 р. – № 4 (1146) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/52446yaki_garantii_zahistu_prav_gromadyan_mistyatsya_v_novovveden.html.

4. «Про протидію екстремізму»: Закон Республіки Білорусь № 203-З від 4.01.2007 р. / Національний центр правової інформації Республіки Білорусь. – Режим доступу: http://etalonline.by/?type=text®num=H10700203#load_text_none_1_1.

5. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь: Закон Республіки Білорусь № 275-З від 9.07.1999 р. / Національний центр правової інформації Республіки Білорусь. – Режим доступу: <http://etalonline.by/?type=text®num=HK9900275>.

Хвостенко Д.О.,
студент 1-го курсу магістратури
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ
ПРОТИ СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ТА СТАТЕВОЇ СВОБОДИ
НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ: ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ
ОБ'ЄКТИВНОЇ ТА СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ**

В структурі Кримінального законодавства України, особливе місце посягає розділ щодо злочинів проти статевої недоторканості та статевої свободи особи, цей розділ включає і питання кримінальної відповідальності щодо даних злочинів, які були вчинені щодо неповнолітньої особи. Ці статеві злочини становлять особливу суспільну небезпеку, адже в разі вчинення таких дій над неповнолітньою особою, або особою, яка не досягла статевої зрілості, в суспільстві може виникати загроза подальшого аморального розвитку та поширення думки про безкарність за вчинення даного виду злочину.

Слід зазначити, що проблема статевого насильства над дітьми набула величезних масштабів і в інших державах, але в Україні це питання набуває найбільшого загострення. Тому наукова розробка цих питань виключно важлива.

На науковому рівні, в Україні, останнім часом захищена ціла низка дисертацій (С. Г. Керенка, М. М. Корчового, Л. В. Левицької й т.д.) в яких хоч і опосередковано, але все ж розглядалося питання, щодо неповнолітніх, що фігурували як потерпілих від злочинних посягань. Окремі аспекти даного питання досліджувалися у працях Л. Л. Круглікова, Л. А. Долиненко, Х. Б. Шейніна, М. М. Бабаєва, О. А. Мяснікова, тощо.

На даному етапі розвитку держава зобов'язана забезпечувати, охороняти та захищати права, свободи та інтереси своїх громадян, а надто малолітніх та неповнолітніх громадян. В статті 10 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. вказано на те, що кожній дитині гарантується право на свободу, захист гідності та особисту недоторканість [2]. Держава виконує свій обов'язок, спрямований на захист дитини від усіх форм фізичного і психічного насильства.

Останнім часом надзвичайно розповсюдженою стала проблема статевих злочинів щодо неповнолітніх, які представляють підвищену суспільну небезпеку. Оскільки об'єктом цих злочинів є статеві недоторканість неповнолітніх, а в разі коли застосовується насильство, то і здоров'я цієї частини населення, яка є найбільш незахищеною. Наслідком вчинення таких злочинів над неповнолітньою категорією населення є те, що надалі порушується їх психічний та моральний розвиток, а також можуть формуватися неправильні уявлення про статеві

стосунки, які в майбутньому можуть призвести до наслідування аморальної поведінки, та повторювання цих злочинів, особами, що потерпіли від насильства.

Відповідно до положень розділу IV Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), родовим об'єктом злочинів об'єднаних в цьому розділі є статевая свобода та статевая недоторканість. Злочинами, що стосуються статевої свободи та статевої недоторканості особи є: зґвалтування неповнолітньої особи (ч. 3, 4 ст. 152 КК України), насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ч. 2, 3 ст. 153 КК України), примушування до вступу в статевий зв'язок ст. 154 КК України), статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155 КК України), розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України) [6, с. 378].

Неповнолітньою є особа, у віці від 14 до 18 років. Тому, слід зауважити, що під статевою свободою слід розуміти право особи на власний розсуд обирати партнера для сексуального спілкування. Статевая недоторканість, у свою чергу, означає стан особи, який охороняється законом, за яким норма забороняє особі, вступати в сексуальні контакти з особою, яка ще не є носієм статевої свободи, і це означає, що інтереси особи, яка є недоторканою та не має статевої свободи, не можуть порушуватися іншою особою, а якщо, до такої особи були вчинені будь-які сексуальні дії, вони підлягають кримінальному покаранню [5, с. 122].

Злочини, що розглядаються є суспільно-небезпечними, адже вони характеризуються не лише посяганням на статеву недоторканість та статеву свободу, а й заподіюють шкоди подальшому нормальному та здоровому розвитку, честі та гідності дітей. Адже, при завчасному вступі у статевий зв'язок може призвести до завдання шкоди здоров'ю підлітка, яка може супроводжуватись пошкодженням статевих органів, відкриття сильної кровотечі, пошкодження органів черевної порожнини, призвести до перебоїв у функціонуванні органів репродуктивної функції (безпліддя), а найголовніше, що підлітки, які потерпіли від впливу даного виду злочинів, можуть мати психічні розлади, які надалі можуть схилити цих осіб до вчинення різних статевих збочень [3]. Адже, найчастіше, психічні розлади, які виникли внаслідок вчинення даних видів злочинів, супроводжують потерпілого протягом всього життя.

Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості, що містяться в розділі IV Кримінального кодексу України можуть бути поділені на: 1) злочини з насильством (ст. 152-154 КК України); 2) злочини не поєднані з насильством (ст. 155-156 КК України) хоча така класифікація є досить умовною [5, с. 124].

Обов'язковою ознакою складів розглядуваних злочинів є потерпілий, який може виділятися за певними ознаками, зокрема, за залежністю від винного (ст. 154 КК України), недосягненням певного стану (ст. 155 КК України) або віку (ч. 3, 4 ст. 152, ч. 2, 3 ст. 153, ст. 156 КК України) [1].

Об'єктивною стороною даного виду злочинів є активна поведінка злочинця (винної особи), що характеризується фізичними або інтелектуальними діями сексуального характеру та характеризується прямим умислом. Якщо характеризувати злочин передбачений саме, примушування до вступу в статевий зв'язок, то він характеризується усіченим складом злочину. Є так звані кваліфіковані види насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, згвалтування і статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості, що передбачені ч. 3 ст. 153 КК України, ч. 4. ст. 152 КК України, ч. 2. ст. 155 КК України відповідно, є злочинами, що мають формально-матеріальний склад, оскільки однією з основних кваліфікуючих ознак у цих нормах, є спричинення особливо тяжких наслідків [7, с. 12].

Суб'єктивна сторона злочинів проти статевої недоторканості та статевої свободи виходячи з норм закріплених Кримінальному кодексі України характеризуються прямим умислом, а психічне ставлення суб'єкта до певних ознак злочинів передбачених даним розділом Кримінального кодексу України, може набути вигляду «необережності». Обов'язковою ознакою вчинення злочину передбаченого ст. 152-156 КК України, може бути не лише бажання задоволення статевих потреб, а також інші спонування, як говорилося раніше, причиною може бути навіть бажання помсти за те, що особа, яка вчинила цей злочин, у свій час постраждала від нього ж.

Отже, проаналізувавши загальну характеристику злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а саме особи неповнолітнього, слід вважати, що родовим об'єктом злочину є статевая свобода та статевая недоторканість. Об'єктивна сторона виражається у формі прямого умислу та активної поведінки особи злочинця. Суб'єкт злочину переважно спеціальний (мати, батько й т. д.), оскільки, вказаний безпосередньо в відповідній статті Кримінального кодексу України, але і може бути загальним, відповідно тих обставин, які сталися при вчиненні злочину.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний Кодекс України від 5 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=575>.

3. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 5. // Постанови Пленуму Верховного Суду України (2002–2009 рр.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/>

clients/vs.nsf/0/623809DCB56E022BC2256C95003CF7EA?OpenDocument&Start=1&Count=300.

4. Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: [підручник] / Коваленко В. В., Джужа О. М., Савченко А. В., Вартилецька І. А., Кісілюк Е. М., Кришевич О. В., Кузнецов В. В., Микитчик О. В., Останін В. О., Смаглюк О. В. / За заг. ред. В. В.Коваленка; за наук. ред. О. М.Джужи. – К.: Атіка, 2011. – 648 с.

5. Козяр В. Значення постанов Пленуму Верховного Суду з питань застосування кримінального законодавства / В. Козяр // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 2. – С. 122-126.

6. Коржанський М. Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України. – К.: Атіка, 2011. – 746 с.

7. Малярєнко В. Т., Мачужак Я. В. Про статеві злочини та інші сексуальні зловживання щодо малолітніх і неповнолітніх // Коментар судової практики в кримінальних та адміністративних справах. Постанови Пленуму Верховного Суду України (1995 – 2007 рр). – К.: Атіка, 2007. – 37 с.

НАПРЯМ 2. КРИМІНОЛОГІЯ

Погарченко Т.В.,
аспірант кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
Національної академії управління

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» держава гарантує забезпечення основних потреб громадян на рівні встановлених законом державних соціальних стандартів і нормативів [1]. З урахуванням сучасного стану соціально-економічної політики України в умовах гібридної війни, що негативно позначилася на розвитку держави протягом останніх років та вплинула на загострення криміногенної ситуації, залишаються невирішеними окремі питання кримінологічного запобігання злочинам взагалі, та й злочинам, пов'язаних із порушенням основних державних соціальних стандартів зокрема. Тому для реалізації внутрішньої політики держави щодо запобігання таким злочинам, необхідний ефективний механізм взаємодії суб'єктів запобігання злочинності.

Значний внесок у розробку питань діяльності правоохоронних та контролюючих органів щодо протидії злочинності зробили українські вчені О. О. Бандурка, П. Д. Біленчук, В. Т. Білоус, М. М. Биргеу, М. М. Бурбика, В. В. Голіна, Л. М. Давиденко, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, А. П. Закалюк, В. С. Зеленецький, О. Г. Кальман, Т. В. Корнякова, О. М. Литвак, О. М. Литвинов та інші. Проте у роботах цих авторів відсутній комплексний аналіз правових та організаційних засад взаємодії контролюючих і правоохоронних органів щодо протидії таким злочинам, які пов'язані із порушенням основних соціальних стандартів. А отже, в даному дослідженні проаналізуємо окремі аспекти такого питання.

У сучасній юридичній літературі взаємодія суб'єктів запобігання – це заснована на законодавчих та підзаконних нормативних актах, узгоджена за цілями, часом та місцем спільна керована діяльність рівноправних, адміністративно незалежних суб'єктів, які функціонально забезпечують попередження злочинів та інших правопорушень на території обслуговування [2, с. 170].

Поняття «взаємодія» є недостатньо дослідженим в юридичній літературі та й трактується авторами по-різному. Тлумачний словник сучасної української мови дає загальне визначення поняття «взаємодія», під яким слід розуміти погоджену дію між ким-небудь, чим-небудь [3, с. 85]. У свою чергу, важливе значення має визначення змісту й характеру взаємодії правоохоронних і контролюючих органів. Так, окремі вчені пропонують визначати взаємодію як спільну налагоджену діяльність двох і більше органів, служб, відомств, що припускає раціональне поєднання процесуальних і оперативно-розшукових дій, здійснюваних кожним із них у межах наданих їм законом повноважень [4, с. 11].

Враховуючи наведене, у контексті даного дослідження ми пропонуємо розуміти термін «взаємодія» як погоджену дію (співпрацю) між двома та більше державними органами щодо протидії злочинам, яка передбачає їх тісний взаємозв'язок і взаємодоповнюваність та полягає у розробці й впровадженні системи заходів з метою припинення злочинних проявів, виявлення, скорочення, усунення причин і умов злочинів та кримінально-правового впливу на осіб, які їх вчинили.

Необхідність взаємодії правоохоронних і контролюючих органів закріплена на рівні законів, що визначають правовий статус цих органів. Але залишається проблема дублювання повноважень, тому потрібно вирішувати це питання на рівні розроблення нормативно-правових актів, які чітко визначали б повноваження суб'єктів запобігання злочинності.

Виявлення недоліків та прогалин у правовому регулюванні протидії злочинам у сфері державних соціальних стандартів, формулювання пропозицій щодо їх усунення, вивчення зарубіжної практики повинно бути покладено на відомчі експертно-аналітичні підрозділи. Цей напрям, безперечно, має значні перспективи і може реалізовуватись шляхом проведення спільних засідань науково-методичних рад суб'єктів запобігання злочинності, на яких мають розглядатися актуальні питання практичної діяльності, кінцевою метою яких стане формулювання відповідних пропозицій щодо покращення нормативно-правової бази у вказаній сфері, розроблення та затвердження методичних рекомендацій з виявлення та розслідування правопорушень у сфері діяльності державних цільових фондів коштів. Наприклад, науково-методична рада при Генеральній прокуратурі України розробляє пріоритетні теми методичного забезпечення діяльності органів прокуратури, управління організаційного забезпечення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи здійснює роботу щодо узагальнення статистичних даних.

Зазначене вище позначається й на динаміці злочинів у сфері діяльності соціального призначення (збільшення кількості кримінальних проваджень та осіб, притягнутих до відповідальності за порушення законодавства, завдання

збитків у результаті несвоєчасної сплати або ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування), на тлі офіційного зменшення рівня злочинності в бюджетній сфері дають можливість говорити про їх латентизацію.

З метою активізації діяльності суб'єктів протидії злочинності слід впорядкувати оплату праці на основі реальних результатів роботи та фактичного навантаження працівників правоохоронних і контролюючих органів, покращити гарантії їх правового та соціального захисту.

Крім того, слід залучати фахівців контролюючих і правоохоронних органів та громадськості на прикладі роботи Громадської ради при Пенсійному фонді України до розробки проектів регіональних програм протидії злочинності із визначенням органів, відповідальних за взаємодію, та подальшим їх затвердженням органами місцевого самоврядування, наданням останнім повноважень щодо контролю за виконанням зазначених програм та до реалізації заходів запобігання.

На нашу думку доцільно до органів спеціальної компетенції відносити Генеральну прокуратуру, Національну поліцію України, СБУ, Державну фіскальну службу України та Спеціалізовану Антикорупційну прокуратуру України, Національне антикорупційне бюро України, Міністерство юстиції України, Міністерство фінансів України, Державний комітет статистики України, Державну службу фінансового моніторингу, Державну казначейську службу України; Державну аудиторську службу України; Міністерство соціальної політики України.

Вважаємо, що реалізація вказаних заходів дасть змогу забезпечити дієвість системи протидії злочинам у вказаній сфері, зменшити рівень злочинності та латентності цих злочинів.

Насамкінець слід зазначити, що перспективним, на нашу думку, залишається подальше дослідження теоретичних і практичних питань правового статусу та діяльності окремих правоохоронних і контролюючих органів у сфері соціального забезпечення в межах діяльності державних цільових фондів коштів, а також формування їх цілісної системи.

Список використаних джерел:

1. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 р. № 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>.

2. Бандурка О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов. – Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2011. – 308 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000 слів / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.

4. Вознюк А.А. Особливості кваліфікації та розслідування злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями: метод. рек. / [Вознюк А.А., Чернявський С.С., Татаров О.Ю., Василевич В.В. та ін.]. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2013. – 56 с.

**Пустовий О.О.,
аспірант**

Львівського університету бізнесу та права

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМ ДИТЯЧОЇ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ ТА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Дитяча бездоглядність і безпритульність – одна з найактуальніших і найболючіших проблем українського суспільства. Дана проблема є багатоаспектною, оскільки несе в собі загрозу для багатьох благ людини. Тенденція до зростання дитячої безпритульності і бездоглядності вказує на недостатність, непослідовність і теоретичну необґрунтованість кроків, спрямованих на вирішення цієї проблеми з боку держави та громадянського суспільства.

В Україні відсутня точна інформація про загальну кількість безпритульних і бездоглядних підлітків. Сьогодні жодна державна чи недержавна організація не знає, скільки в Україні безпритульних дітей. Офіційно називають цифру від 100 тис. до 200 тис. Неофіційно – від мільйона до двох. Ситуація характеризується відсутністю позитивних результатів, кількість «дітей вулиці» фактично не зменшується.

Серед низки соціальних негараздів вітчизняного суспільства, які можуть трапитися із сучасною людиною, бездомність виявляється чи не найгострішою проблемою, сутність якої полягає у знаходженні людини певний, іноді тривалий час у стані, що виникає через неможливість з різних причин придбати або орендувати житло, придатне для проживання в ньому, внаслідок чого ця людина й вимушена залишатися без даху над головою [1, с. 12].

За визначенням ЮНІСЕФ, «діти вулиці» – це неповнолітні, для яких вулиця стала постійним місцем проживання. Проте існують чимало причин, з яких діти опиняються на вулиці. Серед безпритульних є і такі діти, які мають сім'ю, рідних, деякі потрапляють на вулицю разом із родиною, або «працюють» на вулиці.

Одним з найпоширеніших явищ в Україні є так зване «соціальне сирітство», яке має місце, коли діти, маючи батьків, але позбавлені їхньої уваги та піклування.

Дане явище потребує підвищеної уваги з боку державних органів, а надто виявлення та усунення його причин.

За даними дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ, в Україні у 2011 році кількість безпритульних дітей віком від 10 до 19 років становить 150-160 тисяч дітей, станом на 1 березня 2013 року кількість дітей – сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні становить 94 тисячі. Проте не слід забувати, що наведені дані не можуть бути точними, оскільки безпритульні та діти сироти, що опинились на вулиці, постійно мігрують, а до звітності потрапляють ті діти, яких зареєструвала кримінальна міліція у справах неповнолітніх [2, с. 58-64]

Із 80 тисяч дітей-сиріт позбавлених батьківської опіки, лише близько 7% – біологічні, тобто реально не мають батьків. Решта – діти, котрі стали сиротами при живих батьках. Частина таких дітей іде жити на «вулицю», і вулиця стає для них домівкою.

Дитину, яка опинилася в епіцентрі явища соціального сирітства визначають різними термінами – «дитина вулиці», «безпритульна дитина», «бездоглядна дитина», «суспільна (соціальна) сирота».

Ряд авторів використовують визначення «соціальні сироти» щодо дітей, які перебувають у закладах суспільної опіки, але мають живих батьків. Так, О. О. Коваленко пропонує відокремлювати соціальних сиріт як дітей без належної опіки й виховання незалежно від їхнього офіційно визнаного статусу [3, с. 17].

За визначенням ЮНІСЕФ, «діти вулиці» – це неповнолітні, для яких вулиця стала постійним місцем перебування. Безперечно, дане визначення не охоплює велику кількість дітей, які з різних причин опинилися на вулиці. Адже є й такі, котрі мають домівку, батьків або близьких людей. Паралельно функціонують два поняття: «діти, які працюють на вулиці» і «діти, які живуть на вулиці разом зі своєю сім'єю».

Феномен дитячої бездоглядності надто складний, важко досліджуваний. «Діти вулиці» – це особи 10-14 років (переважно хлопчики – до 80%) із неблагополучних асоціальних сімей, де панує авторитарний стиль виховання, жорстокість дорослих, байдужість до потреб дитини, алкоголізм, наркоманія тощо. З'являються нові угруповання покинутих батьками, навчальними закладами, іншими державними інституціями одиноких дітей. Вони живуть своїм життям, їх об'єднує відчай, зневіра, агресія, образа. Маленькі громадяни нашої країни опинилися на вулиці у період формування світогляду, життєвих орієнтацій, соціальних навичок та цінностей. На жаль, кількість дітей, яких можна віднести до категорії «дітей вулиці» досить велика, і вона не зменшується [4, с. 23]. Науковці зазначають, що більш як 200 тис. дітей в Україні є бродягами і жебраками [5, с. 134].

Українське законодавство пов'язує стан безпритульності особи із конкретним місцем її проживання – на вулиці, в парках, підвалах, під'їздах будинків, на горищах, об'єктах незавершеного будівництва, в інших місцях, непризначених та непридатних для проживання, у тому числі жилих приміщеннях, що перебувають в аварійному стані (ст. 2 Закону України «Про основи

соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей»). Окремо у Законі наголошується на стані безпритульності дитини. Близькою або навіть суміжною за змістом категоріям бездомності і безпритульності є так само категорія бездоглядність: бездомність – соціальне становище людини, зумовлене відсутністю в неї будь-якого житла, призначеного та придатного для проживання; бездомна особа – особа, яка перебуває у соціальному становищі бездомності. До бездомних осіб належать безпритульні особи та особи, які мають притулок; безпритульна особа – повнолітня особа, яка проживає на вулиці, в парках, підвалах, під'їздах будинків, на горищах, об'єктах незавершеного будівництва, в інших місцях, непризначених та непридатних для проживання, у тому числі жилих приміщеннях, що перебувають в аварійному стані; безпритульні діти – діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувалися, і не мають певного місця проживання [6].

Найчастіше бездоглядність є характеристикою стану, в якому перебуває дитина або підліток у зв'язку з відсутністю виховного впливу й контролю за їх поведінкою та зайняттями з боку батьків або осіб що їх замінюють. Проте бездоглядність – це не лише стан дитини (підлітка), зумовлений розривом його стосунків із дорослими особами – батьками, піклувальниками, опікунами тощо, а й стан будь-якої особи, у тому числі й дорослою, що характеризується відсутністю мінімальної пристосованості до вимог, що ставляться суспільством до поведінки, і призводить до безуспішності соціалізації.

Тобто якщо йдеться про неповнолітніх осіб, то найчастіше вони можуть бути схильними до девіантної поведінки, мати шкідливі звички, комплекс неповноцінності, почувати себе самотніми, бути незадовільними власним життям тощо. Водночас окремо слід підкреслити, що в житті можуть траплятися випадки, коли і за дорослою людиною відсутній відповідний нагляд (наприклад, за немічним старим, інвалідом або розумово відсталою особою, які в силу певних об'єктивних обставин не можуть подбати про себе самостійно). Бездоглядність здебільшого є психологічним або психофізіологічним станом особи, який характеризується насамперед відсутністю суб'єктивного бажання людини вести соціалізована спосіб життя або нездатністю внаслідок певних об'єктивних причин самостійно без сторонньої допомоги повернутися або принаймні вести «нормальний» спосіб життя, не відчуваючи себе безпорадними й «зайвими» людьми. Разом із тим підкреслимо, ще раз наголосимо, що бездоглядною може бути й людина, яка має власне житло на законних підставах [7, с. 209-219].

Задля подолання проблем безпритульних дітей слід вживати різних профілактичних заходів. За прикладом профілактики даної проблеми у європейських країнах, позитивні зрушення можуть дати створення спеціалізованих реабілітаційних установ для дітей і підлітків, які опинилися у кризовій ситуації. Неповнолітніх слід забезпечувати належним місцем проживання, здатного замінити родину. З цією метою слід створювати притулки для дітей-сиріт і бездоглядних дітей.

Ще одним із способів зниження рівня безпритульності є фостерна сім'я. Існує два види фостерних сімей: фостерне виховання дітей, який забезпечує влаштування безпритульних дітей до біологічних родин або ж родин родичів.

Коли такий варіант є неможливим, розглядається питання про проживання дитини в різного виду стаціонарних закладів – дитячі будинки, притулки; другий вид – приватна фостерна опіка – це приватна домовленість між батьками та фостерними вихователями про опіку над дитиною, що здійснюється в будинку опікуна без залучення органу місцевої влади.

Список використаних джерел:

1. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності осіб без визначеного місця проживання в Україні: монографія / В. С. Батиргарєєва, О. В. Дубович. – Х.: Право, 2015. – 264 с.

2. Горобець І. Європейський досвід запобігання та протидії дитячій безпритульності та бездоглядності / І. Горобець // Ефективність державного управління. – 2010. – Вип. 23. – С. 58-64.

3. Коваленко О. О. Соціальне сирітство як соціокультурний феномен: Автореф. дис. ... канд.соціол. наук: 22.00.03 / НАН України; Інститут соціології. – К., 2006. – 17 с.

4. В. М. Оржеховська, Сучасні проблеми дитячої бездоглядності в Україні: аналіз, шляхи подолання / В. М. Оржеховська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наукових праць. – Вип. 13. кн. II. – 2009.

5. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / В. В. Голіна, С. Ю. Лукашевич, М. Г. Колодяжний; за заг. ред. В. В. Голіни. – Х.: Право, 2012. – 304 с.

6. Закон України Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>.

7. О. В. Дубович Сутність явища бездомності та його соціально-правова оцінка: історія та сучасність / О.В. Дубович // Трибуна докторанта, аспіранта і здобувача. – Вип. 25. – 2001. – С. 209-219.

НАПРЯМ 3. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Кернякевич-Танасійчук Ю.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

МЕТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Оскільки на стадії реалізації відбувається втілення в життя кримінально-виконавчої політики України, закріпленої на рівні кримінально-виконавчого законодавства, то апріорі метою реалізації кримінально-виконавчої політики є визначена у ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України мета кримінально-виконавчого законодавства.

Автори навчального посібника «Кримінально-виконавче право України [У схемах та таблицях]» за загальною редакцією професора В. І. Олефіра та професора О. Г. Колба графічно зобразили мету кримінально-виконавчого законодавства шляхом виділення її чотирьох структурних частин:

- 1) регламентацію порядку і умов виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави;
- 2) створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених;
- 3) запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами;
- 4) запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими [1, с. 35].

У рамках дослідження реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань К. В. Муравйов обґрунтовує, що ключовою метою її реалізації є забезпечення ефективної діяльності зазначених соціально-правових інститутів в межах кримінально-виконавчої системи через: а) захист інтересів особистості, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених; б) запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами; в) запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими [2, с. 24].

Безпосередньо у ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України закріплено, що кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і

умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими. Як влучно підкреслює І. С. Яковець, у наведеному законодавчому формулюванні вбачається орієнтування процесу виконання кримінальних покарань (а точніше – його порядку) на забезпечення досягнення лише основної цілі кримінальної відповідальності – захисту інтересів особи, суспільства і держави, а також визначення цілей, які являють собою засоби досягнення названої мети: створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими [3, с. 116].

При цьому кінцевими цілями процесу виконання кримінальних покарань є не безумовне досягнення виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню ними нових правопорушень, а виключно запровадження певних сприятливих обставин, чинників, які забезпечують чи полегшують отримання вказаних результатів. Це відповідає й визнанням у світі підходам до процесу виконання покарань та дозволяє поєднати наявні у кримінально-виконавчому праві та практиці дві основні концепції – каральну та виправну [3, с. 117].

У підсумку названі цілі у поєднанні з метою безпосереднього виконання покарання – реалізацією кари – виступають суттєвими ознаками цього процесу [3, с. 117].

Тому не варто забувати про кару, яка, будучи метою покарання, також виступає метою реалізації кримінально-виконавчої політики. Як зазначав В. С. Прохоров, за своєю сутністю покарання є цілеспрямованою карою [4, с. 129].

Є. І. Огородник, метою реалізації кримінально-виконавчої політики називає передбачувані та бажані для усього суспільства результати здійснення цієї політики (на феноменологічному рівні – виправлення та ресоціалізація засуджених) [5, с. 14], звужуючи зміст мети як складової частини реалізації кримінально-виконавчої політики.

Водночас цілком допустимим є акцентування уваги на виправленні та ресоціалізації засуджених (правильніше створенні умов для виправлення і ресоціалізації засуджених) як одній з цілей кримінально-виконавчої політики.

Такий висновок нам вдалося зробити на основі аналізу нормативних визначень понять: виправлення, під яким розуміється процес позитивних змін,

які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки, та ресоціалізації свідомого – відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві. Тому, як нам видається, ресоціалізація, необхідною умовою якої є виправлення засудженого, одночасно виступає запорукою досягнення основної цілі кримінальної відповідальності – захисту інтересів особи, суспільства і держави.

Крім того законодавче закріплення відповідної норми у Загальній частині (Розділі I «Загальні положення») Кримінально-виконавчого кодексу України на рівні окремої статті 6 «Виправлення і ресоціалізація засуджених та їх основні засоби» свідчить про ключову роль інституту виправлення та ресоціалізації в системі кримінально-виконавчого права та кримінально-виконавчої політики України.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-виконавче право України [У схемах та таблицях]: Навч. посібник / За заг. ред. проф. В. І. Олефіра та проф. О. Г. Колба. / [Олефір В. І., Колб О. Г., Рогатинська Н. З., Ткачук В. Є., Банах С. В.]. – Київ, 2016. – 264 с.
2. Муравйов К. В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: автореф. дис. ... доктора юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / К. В. Муравйов; Міжрегіональна Академія управління персоналом. – К., 2017. – 39 с.
3. Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія / І. С. Яковець. – Х.: Право, 2013. – 392 с.
4. Прохоров В. С. Преступление и ответственность: монографія / В. С. Прохоров. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1984. – 136 с.
5. Огородник Є. І. Механізм реалізації кримінально-виконавчої політики України та її реформування на сучасному етапі: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Є. І. Огородник; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2017. – 215 с.

**Козак О.О.,
студент**

***Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського***

**Мальченко О.А.,
студент**

***Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського***

***Науковий керівник: Луценко Ю.В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського***

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЩОДО ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ

Сфера застосування кримінальних покарань завжди була і залишається однією з найбільш вразливих сфер у житті суспільства та державної політики. І це не дивно, оскільки основним змістом покарання є застосування примусу і, відповідно, правообмежень до особи. Саме у цій сфері діяльності ризик зловживань щодо особи, яка зазнала правообмежень, а отже позбавилася певної міри захисту, є дуже високим. На ці факти неодноразово звертали увагу представники різноманітних державних та громадських організацій як в Україні, так і з числа міжнародних недержавних інституцій. На цей час, коли вже склалася певна правозастосовча практика та досвід регулювання і використання нормативних актів, можна з впевненістю констатувати – нові нормативно-правові акти в сфері виконання кримінальних покарань виявилися неефективними, суперечливими та такими, що не відповідають вимогам міжнародних стандартів поводження із засудженими і актам із запобігання катуванням і фактично не виконали сподівань, які покладалися на них.

Таким чином, існує реальна потреба в виявленні проблемних моментів, їх формулюванні та докладанні зусиль щодо усунення тих нормативних та практичних інститутів, які роблять кримінально-виконавчі правовідносини середньовічним атавізмом і сферою де, нелюдське поводження, катування,

рабство та позбавлення осіб елементарних прав та гідності мають благодатне підґрунтя.

Кримінально-виконавчі та супроводжуючі їх правовідносини, які склалися за період дії нового кримінально-виконавчого законодавства, дозволяють виявити деякі проблемні моменти та поділити їх на наступні критерії: проблеми концептуального характеру та проблеми практичного (прикладного) характеру.

Перші стосуються принципів положень, які стосуються правового становища засуджених та осіб, які опинилися в місцях попереднього ув'язнення, правила презумпції невинуватості та аналогічні норми законодавства. Вони мають вирішальне значення для надання особі певного комплексу прав та визначення основних напрямків діяльності органів держави в сфері застосування покарань та інших обмежувачих заходів.

Друга група проблемних моментів сформувалися в процесі виконання кримінальних покарань та застосування правообмежень. Ці інститути були створені завдяки тим недосконалостям, які містять норми кримінально-виконавчого права. Сукупність відповідних елементів, наприклад прогресивної системи виконання покарання у виді позбавлення волі, визначає її сутність, змістом якої є переведення засуджених в інші умови тримання, у збільшенні чи зменшенні їх прав на пільги. Інакше кажучи, застосування будь-якого з елементів прогресивної системи виконання покарання пов'язано з видозміненням кримінально-правових відносин, що виникають між засудженим, як суб'єктом даних відносин, і державою в особі виправної колонії [1, с. 34]. У даний час, відповідно до ч. 1 ст. 93 КВК України, засуджений до позбавлення волі відбуває весь строк покарання в одній виправній чи виховній колонії, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до його місця проживання до засудження або місця постійного проживання родичів засудженого. Переведення засудженого для дальшого відбування покарання з однієї виправної чи виховної колонії до іншої допускається за виняткових обставин, які перешкоджають подальшому перебуванню засудженого в цій виправній чи виховній колонії. Порядок переведення засуджених визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України. Однак проблемним аспектом залишається те, що кримінально-виконавче законодавство не надає роз'яснення, що саме необхідно розуміти під «винятковими обставинами» [2, с. 141].

Необхідно також зазначити, що зміст поняття «виняткові обставини» визначається на розсуд адміністрації установи, що в принципі є небажаним, оскільки адміністрація при цьому сама може визначати підстави для переведення засуджених, а це, в свою чергу, створює передумови для можливих зловживань і порушень прав та законних інтересів останніх [3, с. 134].

Зміна умов тримання шляхом переводу їх з однієї установи до іншої дозволяє значною мірою послабити або посилити ступінь ізоляції, зменшити або збільшити кількість правообмежень і таким чином ефективніше вплинути на його поведінку. Необхідність такої зміни насамперед обумовлена тим, що в період відбування покарання відбуваються зміни у свідомості самого засудженого, в його відношенні до себе та оточуючих, до заходів виховного впливу, до праці та навчання. Довготривале ж перебування засудженого в одних умовах (соціальному середовищі) небажане і не може сприяти його виправленню. Негативний вплив такого середовища певною мірою нейтралізується шляхом зміни характеру правообмежень [4, с. 141].

Розглянувши зміну умов тримання засуджених шляхом переведення їх з однієї виправної колонії до іншої, стає помітним те, що на даний час у кримінально-виконавчому законодавстві мають місце певні суперечності, які виникають у процесі правового регулювання даного інституту. Увагу привертає той факт, що деякі види переведень не закріплено в КВК України. При цьому проблема виникає в процесі правового регулювання порядку зміни статусу засудженого до позбавлення волі, оскільки переведення, наприклад, зі збільшенням обсягу встановлених правообмежень для засуджених повинно бути закріплено виключно на законодавчому рівні, а не регулюватися відомчими нормативними актами. Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» передбачає, що до складу Державної кримінально-виконавчої служби України входять воєнізовані формування. Але ні цей акт, ні інші нормативно-правові акти, які регулюють діяльності в сфері виконання покарань, не передбачають можливості втручання в кримінально-виконавчі правовідносини, так званих, груп швидкого реагування. Можливо існування таких підрозділів можна виправдати необхідністю дійсно швидкої реакції на терористичні акти або дію злочинних формувань, але їх швидку реакцію спрямовану на побиття засуджених пояснити та виправдати неможливо [5, с. 243].

Кримінально-виконавче законодавство України залишає дуже багатий простір для зловживань з боку адміністрації кримінально-виконавчих установ щодо прав засуджених на працю та на достойний рівень її оплати. Практика виконання покарань підтверджує цю тезу. В колоніях непоодинокі випадки незаконного маніпулювання з працею засуджених.

Прикладом можуть бути випадки, коли документальне оформлення праці засуджених не відповідає реальним обставинам. Така ситуація складається, коли на роботу виводиться бригада з 50 осіб, а наряди на виконання певної роботи оформлюються щодо 5 осіб. Фактично це означає, що 45 осіб виконували примусову не оплачувану роботу, яка взагалі носить ознаки рабської. Для засудженого це означає, що йому не нараховується заробітна плата, його

трудоий стаж також може бути підданий сумніву. Незрозумілим та непослідовним є положення КВК України, яке говорить про те, що режим повинен забезпечувати законні інтереси засуджених. Враховуючи те, що законними інтересами є такі блага, що відповідають чинному законодавству та досягнення яких особа може благувати, але вони не забезпечені обов'язком іншого суб'єкта сприяти такому досягненню, важко себе уявити яким чином режим може забезпечувати такі законні інтереси. Прикладом може служити вступання засуджених до шлюбних відносин. Для реалізації цього «бажання» засуджений повинен особисто з'явитися до органів РАГСу та укласти шлюб в присутності відповідної посадової особи. Такий стан речей свідчить про те, що засуджений фактично позбавлений можливості укласти шлюб і, відповідно, режим не забезпечує засудженому можливості реалізувати цілком законний інтерес щодо укладення шлюбу.

На сьогодні право засуджених на оскарження дій та рішень органів та установ кримінально-виконавчої системи передбачено декількома нормами чинного кримінально-виконавчого законодавства, але чіткої процедури, на жаль немає. Законодавець, зокрема, визначає порядок оскарження засуджень рішень Регіональних комісій щодо розподілу засуджених. Але ця регламентація є настільки непослідовною та не чіткою, а також має такі обмеження, що оскаржити рішення комісії стає фактично неможливим.

Таким чином, слід констатувати, що до засудженого треба ставитися як до звичайної людини, яка тимчасово перебуває в місцях позбавлення волі, має честь та гідність і незабаром буде звільнена. Відповідно, й система органів не повинна носити карально-табірне забарвлення, а бути установами, які забезпечують фізичну ізоляцію засуджених та намагається насамперед не зашкодити особі цією ізоляцією.

Список використаних джерел:

1. Аванесов Г. А. Прогрессивная система отбывания лишения свободы / Г. А. Аванесов. – М., 1970. – С. 34.
2. Кримінально-виконавчий кодекс: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV // Голос України. – 2003. – 29 серпня (№ 161). – 141 с.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – 134 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10. – 141 с.
5. Інструкція про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі. – 2015. – 243 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0213-12>.

Пономаренко О.В.,
студентка 4-го курсу юридичного факультету
Чернігівського національного технологічного університету
Науковий керівник: Коломієць Н.В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Чернігівського національного технологічного університету

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ В УКРАЇНІ

В правовій науці сформувалась думка, що застосування каральних заходів кримінально-правового характеру полягає у призначенні конкретного виду та розміру покарання, але при цьому в процесі його виконання досить часто виникають обставини, які зумовлюють недоцільність подальшого застосування до засудженого раніше призначених обмежень майнового або особистого характеру, у випадку виправлення особи. У таких ситуаціях суд на законних підставах має право звільнити особу умовно-достроково чи пом'якшити вид покарання, який вона відбуває [1, с. 105].

Саме тому, на нашу думку, дослідження проблемних питань застосування умовно-дострокового звільнення в Україні має важливе значення, оскільки суттєво впливає як на правовий статус засудженого зокрема, так і життя людини в цілому.

Відразу необхідно зазначити, що умовно-дострокове звільнення (далі – УДЗ) є одним із видів звільнення від покарання, в якому знайшли своє відображення принципи гуманізму кримінального та кримінально-виконавчого права, індивідуалізації та диференціації виконання покарання, раціонального застосування заходів примусу, засобів виправлення та стимулювання правослухняної поведінки засудженого [2, с. 23].

На законодавчому рівні поняття УДЗ закріплено в ст. 81 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Відповідно до вищевказаної норми, до осіб, що відбувають покарання у виді виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі, може бути застосоване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання [3]. На нашу думку, вищезазначене поняття, яке закріплено в КК України сформульовано неналежним чином, оскільки в самому понятті не відображено що це є заходом звільнення. В зв'язку з цим, ми підтримуємо позицію В. Я. Тація, який пропонує розуміти під УДЗ від відбування покарання захід звільнення засудженого від

подальшого відбування призначеного йому судом покарання у процесі його відбування за умови не вчинення ним нового злочину протягом невідбутої частини покарання [4, с. 317].

На нашу думку, проблемним питанням застосування УДЗ є розуміння ч. 2 ст. 81 КК України. Так, згідно даної норми умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване, якщо засуджений сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення [3]. Тобто, проблема полягає в тому, що дана норма має не об'єктивний, а суб'єктивний характер, оскільки незрозуміло яким чином визначається сумління поведінка засудженого.

На сьогодні в правовій науці склалась думка, що сумлінна поведінка засуджених полягає у зразковому дотриманні вимог режиму, участі у самодіяльних організаціях засуджених, беззаперечному виконанні законних вказівок і розпоряджень адміністрації установ виконання покарань, відсутності порушень дисципліни, товариському ставленні до інших засуджених. Це поведінка, на яку повинні орієнтуватися інші особи, які відбувають покарання у виді позбавлення волі [5, с. 195]. Щоправда, на нашу думку, вищезазначена позиція може піддаватися критиці, оскільки якщо засуджений не приймає активної участі у самодіяльних організаціях засуджених, товариському ставленні до інших засуджених, але при цьому, не порушує дисципліни та виконує вказівки адміністрації установ виконання покарань, то з цього випливає, що до нього не може бути застосовано УДЗ. Отже, така ознака як сумлінна поведінка засудженого в будь-якому випадку визначається на розсуд адміністрації установ виконання покарань, а тому в будь-якому випадку присутній суб'єктивний фактор [7, с. 210-213].

Наступним проблемним питанням застосування УДЗ до засуджених є те, що головним законом, який регламентує питання кримінальної відповідальності, є КК України, і тільки в ньому можуть передбачатися умови застосування кримінально-правових заходів, у тому числі умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. При цьому, відмічаємо, що у чинному КК України, не закріплено обмеження можливості застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, якщо особа довела своє виправлення чи, відповідно, стала на шлях виправлення. Саме тому, в процесі застосування УДЗ до засуджених, необхідно користуватися нормами Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України). Проте, проблема полягає в тому, що КВК України належить до похідних нормативно-правових актів у цих питаннях і, на думку, науковців пріоритет має надаватися положенням КК України [1, с. 109].

Ми з такою позицією категорично не погоджуємось, оскільки ігнорування ст. 154 КВК України недоцільне тому, що нею визначається порядок

застосування УДЗ [6]. А тому, вважаємо, що КК України і КВК України в контексті регулювання умов та порядку застосування УДЗ до засуджених є рівнозначними нормативними актами.

Разом з тим, вважаємо, що питання УДЗ засуджених від відбування покарання повинні регулюватися й іншим нормативним актом – Кримінальним процесуальним кодексом. Цього умовиводу ми дійшли шляхом аналізу зарубіжного досвіду застосування УДЗ. Наприклад, у Франції питання умовно-дострокового звільнення врегульовані Кримінальним кодексом та Кримінально-процесуальним кодексом. Відповідно до ст. 731 КПК Франції, надання УДЗ від відбування покарання може супроводжуватись «особливими умовами», а також «заходами впливу та контролю», які мають на меті полегшення повернення до нормального життя у суспільстві особи, яка звільняється. У разі нового засудження, явної недостойної поведінки, порушення умов чи непокори заходам сприяння умовно-дострокове звільнення відміняється міністром юстиції, а засуджений повинен відбути частину строку покарання, що залишилась [8, с. 59]. Враховуючи досвід Франції, вважаємо, доцільно було б на рівні КПК України закріпити відповідні положення, що стосувалися б особливих умов застосування УДЗ до засуджених.

Таким чином, дослідивши проблемні питання застосування УДЗ до засуджених, можемо впевнено констатувати, що на сьогодні чинне законодавство містить низку недоліків, пов'язаних з суб'єктивним фактором розуміння сумлінної поведінки, як ключової ознаки застосування УДЗ до засуджених, так і нормативних недоліків, пов'язаних з пріоритетністю КК України над КВК України і КПК України.

Список використаних джерел:

1. Настасяк О. Проблеми застосування статей 81 та 82 Кримінального кодексу України до осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі / О. Настасяк // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 4. – С. 105-113.

2. Казначєєва Д.В. Питання умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у законодавстві закордонних країн / Д.В. Казначєєва // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: Матеріали наук.-практ. конф. 25 травня 2005 р. – Харків: НУВС, 2005. – С. 23-25.

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.

4. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид.,

допов. Т.1: Загальна частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – Х.: Право, 2013. – 376 с.

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка – 7-ме вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2010. – 1288 с.

6. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 3-4. – Ст. 21.

7. Коломієць Н.В. Заохочення у кримінально-виконавчому праві: теоретико-прикладний аспект. – Чернігів, 2017. – 400 с.

8. Казначєєва Д.В. Питання умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у законодавстві закордонних країн / Д.В. Казначєєва // Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (19 трав. 2016 р. м. Харків, Україна). – Х.: ХНУВС, 2016. – С. 59-60.

НАПРЯМ 4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Боровик А.В.,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального права та правосуддя
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука

МОЖЛИВІСТЬ УНИКНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ ВНАСЛІДОК ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПІДСЛІДНОСТІ В УКРАЇНІ

Значного поширення в Україні набули факти уникнення кримінальної відповідальності особою, яка вчинила корупційний злочин, у зв'язку з порушенням правил підслідності.

Статтею 216 КПК України визначено підслідність органів досудового розслідування. Таким чином, законодавче розмежування підслідності між існуючими органами досудового розслідування визначає розподіл наданих кримінальним процесуальним законодавством повноважень таким органам [2, с. 139].

З огляду на викладене, законодавцем чітко визначено відповідний орган досудового розслідування у тих чи інших категоріях кримінальних правопорушень, який є належним суб'єктом збирання доказів.

Згідно з вимогами п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК недопустимими визнаються докази, що були отримані після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених цим кодексом, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень [2, с. 58].

Положеннями чинного кримінального процесуального законодавства, а саме: ч. 5 ст. 36 КПК України Генеральному прокурору України, під порядкованим йому прокурорам заборонено доручати проведення досудового розслідування у злочинах, підслідним детективам Національного антикорупційного бюро України, іншим правоохоронним органам [2, с. 24].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» завданням Антикорупційного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчиненні вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та становлять загрозу національній безпеці.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура відповідно до вимог ч. 5 ст. 8 Закону України «Про прокуратуру» є єдиним самостійним структурним підрозділом Генеральної прокуратури України, уповноваженим здійснювати нагляд за дотриманням законів Національним антикорупційним бюро України при проведенні оперативно-розшукової діяльності та досудового слідства.

Таким чином, положення КПК України, законів України «Про прокуратуру», «Про Національне антикорупційне бюро» чітко й однозначно вказують на виключну підслідність визначених кримінальних правопорушень за детективами НАБ України та прямо забороняють, у тому числі й керівництву органів прокуратури будь-якого рівня змінювати її.

Водночас, прагнення окремих керівників правоохоронних органів отримати політичні чи суспільні дивіденти, підвищити власну популярність чи рейтинг, підкреслити свою вагомість та важливість шляхом оприлюднення у засобах масової інформації відомостей про затримання осіб, які підозрюються у вчиненні корупційних правопорушень, які розслідуються із порушенням вимог ст. 216 КПК України, що чітко регулює підслідність, у більшості випадків порушує принцип невідворотності відповідальності, суть якого полягає у тому, що особа, яка вчинила злочин, має бути притягнута до кримінальної або іншого виду відповідальності, яка була б пов'язана із застосуванням до такої особи заходів кримінального характеру [3].

Зазначені обставини підтверджуються також і судовою практикою, тобто визнання доказів неприпустимими відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК України через реалізацію органами досудового розслідування чи прокуратури після початку кримінального провадження своїх повноважень, не передбачених цим Кодексом, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Так, прокуратурою Київської області здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні від 09.04.2016 за фактом вимагання неправомірної вигоди в розмірі 300 тис. Євро службовими особами однієї з міських рад Київщини, за ознаками злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України.

14.04.2016 прокуратурою області за підозрою у вчиненні цього злочину затримано міського голову, а також 2 посередників, останнім оголошено підозру та обрано запобіжний захід. При цьому щодо підозрюваних проводились негласні слідчі (розшукові) дії та достовірно було відомо про суму неправомірної вигоди, що вимагалась, – більше 500 розмірів мінімальних заробітних плат. Однак, незважаючи на вказані обставини та вимоги ст. 216 КПК України щодо віднесення підслідності у такому кримінальному провадженні до виключної підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України у кримінальному провадженні саме прокуратурою області проводились слідчі (розшукові) дії, спрямовані на фіксацію та збирання доказів.

Ухвалами апеляційного суду міста Києва від 09.06.2016 у зазначеному кримінальному провадженні скасовано обраний щодо підозрюваного міського голови запобіжний захід, а також рішення щодо відсторонення його від посади. Судом констатовано, що досудове розслідування здійснювалось неуповноваженим органом досудового розслідування. Вказані порушення були підставою для прийняття відповідного судового рішення та визнання процесуальних дій слідчих прокуратури незаконними [6].

Також, слідчими прокуратури міста Києва проводилось досудове розслідування у кримінальному провадженні від 08.11.2016 щодо заступника міністра охорони здоров'я України за вчинення злочину, передбаченого ч. 4 ст. 368 КК України. Ухвалою Печерського районного суду міста Києва від 19.05.2017 обвинувальний акт повернуто прокурору у зв'язку з порушенням вимог кримінального процесуального закону, а саме: ч. 5 ст. 216 КПК України, оскільки досудове розслідування проведено з порушенням правил підслідності, не уповноваженим на те органом [5].

У травні цього року в Комунарській районний суд міста Запоріжжя місцева прокуратура скерувала обвинувальний акт щодо 4 підозрюваних, серед яких і голова однієї з сільських рад Оріховського району Запорізької області за вчинення злочину, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України.

Під час підготовчого засідання адвокати підозрюваних заявили клопотання про повернення обвинувального акту прокурору у зв'язку з порушенням правил підслідності під час досудового розслідування. Згідно позиції адвокатів досудове розслідування за сумою збитків, передбачених ч. 5 ст. 191 КК України повинні були проводити детективи НАБУ, а не органи Національної поліції під процесуальним керівництвом прокуратури.

Районний суд підтримав позицію адвокатів та повернув обвинувальний акт прокурору оскільки досудове розслідування було проведено з порушенням підслідності та не уповноваженим на те органом.

В подальшому апеляційний суд Запорізької області підтримав позицію районного суду та залишив рішення про повернення обвинувального акту без змін [8].

Крім того, з питань порушення правил підслідності у кримінальних провадженнях є також і позиція Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ, якою підтверджено необхідність додержання правил підслідності у кримінальних провадженнях [3].

Аналізуючи викладене, безумовно можна стверджувати, що у випадку одержання доказів з порушенням правил підслідності, останні безумовно повинні визнаватись недопустимими аж за двома підставами: одержання доказів неуповноваженим суб'єктом та порушення конституційних прав громадян.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 черв. 2017 р.: (офіц. текст). – К.: Паливода А.В., 2017. – 372 с. – (Кодекси України).
3. <http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files/> Лист заступнику Генерального прокурора України Холодницькому Н.І.pdf.
4. http://reustr.court.gov.ua/ua/news.html?m=publications&_c=view&_t=rec&i_d=197020.
5. <http://reustr.court.gov.ua/Review/66679033>.
6. <http://reustr.court.gov.ua/Review/58373348>.
7. <http://reustr.court.gov.ua/Review/58400222>.
8. <https://ukranews.com/publication/2223-sud-sozdal-precedent-vernuv-prokurature-obvynytnyyu-akt-po-delu-podsledstvennomu-nabu>.

**Гановська А.М.,
студентка**

***Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського***

ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Один із шляхів вдосконалення системи кримінального правосуддя полягає у впровадженні альтернативних процесів та процедур вирішення кримінальних конфліктів. Як загальну тенденцію можна відзначити прагнення більшості держав спростити кримінальну справу, якщо відповідач визнає свою провину, і злочин становить невелику суспільну небезпеку. Оскільки каральні способи подолання злочинності не дають бажаних наслідків, виникла необхідність шукати інші способи реагування на злочин. Одним із таких альтернатив є відновне правосуддя – новий підхід до вирішення кримінальних конфліктів, спрямований на відновлення справедливості та усунення збитків, заподіяних злочинцем.

Дослідженням процесу відновного правосуддя займалися наступні вчені: Й. Бауліна, І. А. Войтюк, В. В. Землянський, В. Т. Маляренко, А. В. Свінгс,

М. І. Гавронюк, А. О.Горова, М. В. Костицький та інші. Серед закордонних – І. Айртсен, Д. Ван Несс, Дж. Брейтуейт та інші.

Концепція відновного правосуддя привертає все більшу увагу та набуває свого втілення тією чи іншою мірою в кримінальному процесі багатьох розвинених країн світу (США, Канада, Великобританія, Німеччина, Швейцарія та ін.). Законодавство зарубіжних країн все більшою мірою втілюють цю концепцію щодо правосуддя у справах неповнолітніх та щодо осіб, які вперше вчинили злочини невеликої або середньої тяжкості.

Для України, як і для більшості країн світу, проблема зростання рівня злочинності та відновлення почуття безпеки у громадян є вже не просто актуальною, а й нагальною. Від того, чи почуватимуться люди захищеними у своїх громадах, залежить їхній добробут, здоров'я, віра в майбутнє та справедливість.

В Україні відновне правосуддя успішно розвивається з 2003 року, з часу, коли благодійна організація «Український Центр Порозуміння» за підтримки Верховного Суду та Міністерства юстиції України розпочала перший пілотний проект у м. Києві. На сьогодні програми відновного правосуддя реалізуються в більше 10 регіонах України і при цьому застосовуються різні механізми передачі справ на медіацію – їх передають судді, прокурори, служби у справах дітей тощо. Завдяки позитивним результатам оцінки пілотного проекту, а також запровадженню правових реформ, як складової процесу євроінтеграції, Міністерство юстиції України розробило законопроекти, спрямовані на закріплення програм відновного правосуддя у законодавстві України. Однак і без законодавчих змін програми відновного правосуддя здійснюються на практиці в межах існуючого законодавства [4, с. 9].

Аналізуючи сучасний стан українського законодавства, можна дійти висновку, що в Україні є достатня кількість передумов для ефективного застосування програм відновного правосуддя, перш за все інституту примирення в кримінальному праві. Таким чином, у статтях 45 і 46 Кримінального кодексу України та статтях 72 та 8 Кримінального процесуального кодексу України встановлено підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з визнанням вини та примирення злочинця та жертви [1; 2].

Однак, зараз Україна знаходиться на етапі законодавчого врегулювання та поступового інституціонального запровадження відновного правосуддя, що спонукає до подальших ініціатив у цьому напрямку.

Найбільш поширені форми відновного правосуддя можна класифікувати за такими трьома категоріями: медіація між потерпілими та правопорушниками, конференції та кола правосуддя. У різних регіонах України відпрацьовуються різні моделі застосування програм відновного правосуддя. Це включає в себе

різні стадії кримінального процесу, на яких передаються справи на медіацію, а також співпрацю з різними державними органами, що передають ці справи.

Результати досліджень, які здебільшого проводяться західними вченими, свідчать про те, що практика відновного правосуддя відповідає кільком важливим критеріям. По-перше, йдеться про більший рівень задоволеності інтересів жертви та правопорушника у процесі відновного правосуддя, ніж під час судового розгляду справи. Водночас, слід визнати той факт, що система кримінального правосуддя не може за своїм визначенням бути м'якою щодо злочину, а тому не дивно, що порівняно з судовим розглядом перевага надається відновному правосуддю. По-друге, правопорушники, які брали участь у програмах відновного правосуддя, краще усвідомлюють сутність завданої ними шкоди, і несуть більшу відповідальність за свою злочинну поведінку. Третя перевага полягає у підвищенні рівня виконання досягнутих домовленостей. Зрештою, у результаті досліджень було зроблено висновок про те, що вірогідність повторного скоєння злочину, правопорушниками, які брали участь у програмах відновного правосуддя, є нижчою ніж тими, чії справи розглядалися в суді [4, с. 35].

Відновне правосуддя покликане не замінити офіційне правосуддя, а лише надати йому відновного характеру за рахунок використання певного способу вирішення кримінальних ситуацій. Зазвичай реалізація програм відновного правосуддя відбувається завдяки партнерству громадськості і системи правосуддя: визначається порядок подання та розгляду випадків, юридичне значення результатів проходження сторонами такої програми. В результаті застосування відновного правосуддя всі тільки виграють: і обидві сторони конфлікту, і держава в особі судових та інших залучених до справи органів, і громадськість загалом.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]: Кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 р. // Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Кодекс України № 4651-VI від 13.04.2012 р. // Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Про медіацію: проект Закону України від 27 березня 2015 року, реєстр. № 2480 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54558.
4. Відновне правосуддя в кримінальному процесі України. Посібник. – К.: Видавець Захаренко В.О., 2008. – 200 с.

5. Дубовик О.І. Теоретико-правові аспекти відновного правосуддя / О.І. Дубовик // Право і громадянське суспільство. – 2015. – № 2. – С. 4-21.

6. Єрмоєнко Г. Перспективи розвитку медіації в Україні / Г. Єрмоєнко // Інформаційний ресурс «Українського центру медіації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// ukrmediation.com.ua/files/content/Perspectyvy.pdf](http://ukrmediation.com.ua/files/content/Perspectyvy.pdf).

Гевко В.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського

ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

*Щойно війна стає реальністю, будь-яка
думка, яка не бере її до уваги, починає
звучати неправильно.*

Альбер Камю

Окупація частини українських територій в умовах гібридної війни ставить багато питань і проблем перед державою та її органами правопорядку. Не дивлячись на те, що юридично (за міжнародним правом) окуповані території належать Україні, фактично вони на даний час є непідконтрольними українській владі та українське законодавство на них не діє. При цьому не варто нагадувати, що в цей час на зазначених територіях вчиняються кримінальні правопорушення як проти української держави, так і проти наших громадян, за наслідками яких мають відбутись кримінальні провадження та винні притягнуті до відповідальності.

Не дивлячись на перебування в таких складних умовах наша країна продовжує нести відповідальність за порушення прав людини на окупованих територіях. Так, впродовж 2014-2016 років до ЄСПЛ були подані понад 1300 справ, пов'язаних з окупованими територіями в Україні. У зв'язку із заявленими порушеннями Судом розглядаються питання юрисдикції в контексті статті 1 Європейської Конвенції з прав людини (ЄКПЛ), а саме відповідальності як Російської Федерації, так і України. Суд вирішив, що для того, щоб держава несла відповідальність за порушення, вчинені на іноземній території, повинен бути встановлений «ефективний контроль» цієї держави над іноземною територією. Правовим критерієм для «ефективного контролю»

є те, чи надавала іноземна держава військову, економічну і політичну підтримку. Заявники, жертви порушень Конвенції під час конфлікту в Східній Україні, стверджують, що оскільки Росія надає політичну, економічну та військову підтримку сепаратистському режиму, то вона здійснює «ефективний контроль» над територією Донбасу і, отже, є однією з відповідальних держав.

Щодо анексованої території Кримського півострова, то серед основних порушень, які мали чи мають місце, є наступні: нав'язування російського громадянства громадянам України і отримання їх особистих даних з цією метою; обмеження свободи пересування осіб, які втратили свої документи на території Криму; переведення в'язнів з Криму до різних регіонів Російської Федерації і порушення права на приватну власність тощо. Порушення, пов'язані зі Сходом України, є такими: порушення норм міжнародного гуманітарного права, принцип пропорційності застосування летальної зброї; непередання в'язнів, що перебувають у пенітенціарних установах на лінії припинення вогню; порушення права на справедливий судовий розгляд законним судом над особами, щодо яких порушено кримінальну справу відповідно до «закону» самопроголошених «республік» і так далі [1].

Таким чином реалії так званої «гібридної війни» поставили низку викликів законодавчого і правозастосовного характеру у сфері кримінально-правової політики української держави, відповіді на які ще не знайдені. Вочевидь законодавство мирного часу не може забезпечити регулювання правовідносин в умовах військової агресії при існуванні невідвратною і безпосередньою загрози суверенітетові й територіальній цілісності України, правам та свободам людини.

Одним з елементів доказування у кримінальних провадженнях є збирання доказів. Але відсутність можливості наших органів досудового розслідування проводити процесуальні дії на непідконтрольних територіях змушує шукати альтернативні шляхи вирішення проблеми документування (доказування) у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, вчинені на тих територіях.

Одним із шляхів виходу з ситуації, що склалася, є співпраця з міжнародними організаціями, які завдяки своєму винятковому статусу мають доступ до місць вчинення кримінальних правопорушень, до постраждалих осіб та до осіб, які можуть свідчити про факти і події, що мали місце. Як правильно зазначив виконавчий директор УГСПЛ Аркадій Бущенко у своєму виступі на круглому столі 25 жовтня 2016 року в національному інформаційному агентстві «Укрінформ»: «Ми не можемо розраховувати на те, що коли скінчиться війна, то ми тоді займемося розслідуванням злочинів, які були вчинені під час військового конфлікту, бо докази зникають. Це властивість доказів. А це означає, що багато воєнних злочинців уникнуть відповідальності, багато жертв не отримають ані компенсації, ані навіть певної справедливості бачити злочинців засудженими. Тому ми не можемо чекати» [2].

Зрештою наші органи правопорядку відповідно до підслідності зобов'язані вносити дані про відомі їм кримінальні правопорушення на непідконтрольних територіях в ЄРДР і проводити досудове розслідування, використовуючи наявні

правові та організаційні засоби. Для цього в Херсоні створені відповідні слідчі органи, територіальною підслідністю яких є всі кримінальні правопорушення, вчинені на незаконно анексованій Російською Федерацією території Криму. За розслідування кримінальних правопорушень на непідконтрольних територіях Сходу України відповідають органи, що знаходяться на підконтрольній території Донецької та Луганської області. Тому використання можливостей отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальних провадженнях, від міжнародних правозахисних організацій, що здійснюють моніторинг дотримання прав людини на територіях збройного конфлікту, та журналістських розслідувань з окремих фактів, важко переоцінити.

Іншим шляхом виходу з такої ситуації є створення спільних міжнародних слідчих груп по розслідуванню окремих злочинів. Чинне кримінальне процесуальне законодавство надає такі можливості. Так, ст.571 КПК України передбачає, що для проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях декількох держав, або якщо порушуються інтереси цих держав, можуть створюватися спільні слідчі групи. Створення та діяльність спільних слідчих груп є важливим заходом міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, який полягає в узгодженій діяльності представників компетентних органів різних держав з метою розслідування злочинів міжнародного характеру. Прикладом такої співпраці є створення міжнародної слідчої групи з розслідування причин катастрофи малайзійського авіалайнера рейсу МН17, до якої увійшли представники Австралії, Бельгії, Малайзії, Нідерландів і України.

Не дивлячись на створені бойовиками Донбасу перешкоди з доступом до місця катастрофи та отриманням речових доказів, міжнародній слідчій групі вдалось зібрати достатньо доказів для встановлення винних цієї трагедії. Протягом тривалого періоду часу в розслідуванні, в складі Об'єднаної слідчої групи ЛІТ, брало участь від 100 до 200 слідчих і різного роду експертів. В процесі розслідування використовувались різні способи збирання доказів. Більше ніж в 20 країн було направлено 60 запитів про правову допомогу, і на багато з них була отримана відповідь. Досліджувались двадцять різних систем озброєння. Фіксувались біля п'яти мільярдів сторінок Інтернету, зміст яких розглядався на предмет цінності для розслідування. Було проведено ретельне розслідування і фіксація півмільйона відеоз'йомок і фотографій, і було допитано понад 200 свідків. Крім того, було прослухано 150 000 записаних телефонних розмов, зміст яких було коротко викладено і проаналізовано на предмет цінності для розслідування і справжності. У зв'язку з цим понад 3500 з цих прослуханих телефонних розмов було повністю і ретельно зафіксовано, переведено і проаналізовано. Все це оформлено в понад 6000 протоколів [3].

Отже, як показує досвід та світова практика, робота об'єднаних міжнародних слідчих груп, взаємодія та обмін інформацією з органами правопорядку інших держав, дає свої плоди. Відмовлятися від таких можливостей не доречно.

Також комплекс процесуальних проблем може виникати на наступному етапі доказування – перевірки доказів. Це пов'язано з тим, що свідки з

окупованих територій не можуть без ризику для себе та своїх близьких в нормальних умовах за визначеною кримінальним процесуальним законом процедурою надати свої свідчення та підтвердити їх в суді. Здійснення шаленого тиску та переслідування громадян за проукраїнську позицію позбавляє їх можливості бути повноправними учасниками кримінального провадження. Тому надані в різний не процесуальний спосіб такими громадянами речі, документи чи свідчення важко піддаються процесуальній перевірці та приєднанню до кримінального провадження. В суді завжди будуть виникати питання щодо допустимості таких доказів, так як їх походження і достовірність не завжди можуть бути перевірені. Правового шляху вирішення цих питань нема. Лише добра воля і згода таких осіб прибути на підконтрольну українській владі територію та виконати свої процесуальні обов'язки може бути варіантом вирішення вказаної проблеми.

Необхідно зупинитися й на інших не менш важливих правових проблемах, що виникли в умовах «гібридної війни». Довгий час на Сході України на рівні законодавства у нас проводилась антитерористична операція. Тобто з правової точки зору вся територія, включаючи і непідконтрольну, Донецької і Луганської області є територією, а також і відповідальністю України. І тільки нещодавно Верховною Радою України в першому читанні прийнятий Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях», де на законодавчому рівні непідконтрольні території визнаються окупованими.

Отже якщо це терористична операція, то в збройному конфлікті беруть участь терористи (злочинці), які за українським законодавством мають понести кримінальну відповідальність, а з нашого боку – працівники органів правопорядку. Ось як про це у ефірі телеканалу 112 Україна розповів радник глави Служби безпеки України Юрій Тандит: «Терористи ОРДЛО вже утримують в полоні 137 українців, і ця цифра збільшилася за останні дні. Збоку ОРДЛО терористи утримують наших співгромадян незаконно. Вони звинувачують звичайних цивільних осіб у злочинах, які вони не скоювали <...>. Дійсно, цих людей дуже багато, деяких людей також утримують на території Російської Федерації: я маю на увазі Олега Сенцова, Олександра Кольченка, Станіслава Клича і багатьох інших [4].

Державний чиновник, який здійснює переговори щодо звільнення заручників (чи полонених?), називає їх і заручниками, і полоненими. Та ці терміни не тотожні. Права полонених встановлюються в 3-й Женевській конвенції і доповнюються низкою положень Додаткового протоколу I, в той час, як заручники цілковито залежать від волі терористів. Тому невизначеність збройного конфлікту породжує багато правових пасток.

Наприклад, коли мова йде про обмін заручників. Справа цілком благородна, однак є суттєві правові питання щодо легітимності такого обміну. Ми визволяємо людей, які є заручниками терористів і не вчинили ніяких злочинів, але кого віддаємо натомість? Держава за визначенням не може брати заручників, щоб здійснювати їх обмін на своїх громадян, вступаючи в контакт

з терористами. Отже терористам передають осіб, які вчинили кримінальні правопорушення і мають понести кримінальну відповідальність. Коли таких осіб передають на обмін, хто і як приймає рішення про звільнення їх від кримінальної відповідальності та наскільки це відповідає чинному законодавству? Якщо ж їх не звільняли від кримінальної відповідальності, то за яким законом це відбувається? Адже держава та її органи не можуть діяти поза законом. Якщо вся така діяльність відбувається без рішень судів та інших органів, що вправі відповідно до кримінального процесуального закону приймати такі рішення, то дії причетних до цих обмінів осіб підпадають під ознаки кримінальних правопорушень.

Таким чином низка правових проблем, які виникають в кримінально-правовій політиці держави в умовах військової агресії, потребують подальшого осмислення та пошуку варіантів вирішення.

Список використаних джерел:

1. Дані, оприлюднені на круглому столі «Окуповані території України: відповідальність держави за порушення прав людини в контексті справ Європейського суду з прав людини», проведеному 26 січня 2017 року в Страсбурзі Постійною делегацією України у Парламентській асамблеї Ради Європи, Українською Гельсінською спілкою з прав людини та Центром громадянських свобод в рамках сесії ПАРЄ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/events/okupovani-terytoriji-ukrajiny-vidpovidalnist-derzhavy-za-porushennya-prav-lyudyny-v-konteksti-sprav-evropejskoho-sudu-z-prav-lyudyny/>.

2. Документування воєнних злочинів та порушень прав людини як національний обов'язок. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.helsinki.org.ua/articles/dokumentuvannya-vojennyh-zlochyniv-ta-porushen-prav-lyudyny-yak-natsionalnyj-obov-yazok/>

3. Повний текст звіту міжнародного розслідування катастрофи літака МН17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tsn.ua/ukrayina/povniy-tekst-zvitu-mizhnarodnogo-rozsliduvannya-katastrofi-litaka-mn17-755214.html>.

4. Правова абетка: обмін заручниками в АТО. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.helsinki.org.ua/articles/pravova-abetka-obmin-zaruchnykamy-v-ato/>.

Горелкіна К.Г.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського

Шаповал Ю.О.,
студентка
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ НА ТЛІ ОСТАННІХ ЗМІН ДО КПК УКРАЇНИ

15 грудня 2017 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» (далі – Закон № 2147-VIII). Під «іншими законодавчими актами» законодавець має на увазі і Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК), зміни до якого знайшли своє відображення у пункті 7 § 1 Розділу 4 Закону № 2147-VIII [1]. Окрім того, 16 листопада 2017 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» [2]. Зміни до КПК обговорюються як фахівцями в галузі кримінального процесуального права, так і громадськістю, так як суперечність та неоднозначність їх змісту можуть стати причиною порушення прав громадян та уникнення відповідальності особами, що вчинили злочини, спричинити негативні наслідки роботи органів досудового розслідування, прокуратури і суду.

Однією з найбільш проблемних новацій, на нашу думку, є зміна порядку проведення обшуку, отже, з'ясуємо характер деяких змін щодо порядку проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Частина 5 ст. 27 КПК викладено у редакції (набирає чинності з 1 січня 2019 року): «5. Під час судового розгляду та у випадках, передбачених цим Кодексом, під час досудового розслідування забезпечується повне фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому цим Кодексом» [2]. Підтримуємо думку І. В. Гловюк про доцільність відеозапису засідань та недоцільне і невиправдане дублювання фіксування і за допомогою звукозаписувальних, і за допомогою відеозаписувальних технічних засобів, адже можливості відеозапису включають в себе і запис звуку. Це стосується і доповнених формулювань частини 1 ст. 107 КПК що «виконання ухвали слідчого

судді, суду про проведення обшуку в обов'язковому порядку фіксується за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів», при тому, що фіксація обшуку за допомогою звукозапису взагалі викликає подив, враховуючи, що обшук є невербальною слідчою (розшуковою) дією [3].

У відповідності до доповнених формулювань частини 1 ст. 107 КПК, «Право безперешкодного фіксування проведення обшуку за допомогою відеозапису надається стороні захисту». Це формулювання прямо суперечить доповненій частині 3 ст. 236 КПК, яка включає положення такого змісту: «Особа, у житлі чи іншому володінні якої проводиться обшук, має право користуватися правовою допомогою адвоката на будь-якій стадії проведення обшуку». Таким чином, якщо буквально тлумачити положення ч. 1 ст. 107 КПК, то у випадку, коли адвокат не є захисником, то він вже не має права безперешкодного фіксування проведення обшуку за допомогою відеозапису [3]. А це, у свою чергу, є обмеженням професійних прав адвоката, адже п. 8 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає, що під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги, зокрема застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правової допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом [4, с. 12].

Окрім того, пункт 8 частини 3 ст. 234 КПК передбачає наявність у клопотанні про проведення обшуку обґрунтування того, що доступ до речей, документів або відомостей, які можуть у них міститися, неможливо отримати органом досудового розслідування у добровільному порядку шляхом витребування речей, документів, відомостей відповідно до частини 2 ст. 93 КПК, або за допомогою інших слідчих дій, передбачених цим Кодексом, а доступ до осіб, яких планується відшукати, – за допомогою інших слідчих дій, передбачених цим Кодексом. Зазначена вимога не поширюється на випадки проведення обшуку з метою відшукування знаряддя кримінального правопорушення, предметів і документів, вилучених з обігу. Письмова відмова особи змінами до КПК не передбачена, проте ми можемо зробити висновок, що така форма відмови є необхідною для обґрунтування доводів у клопотанні про проведення обшуку. Після отримання відмови особи у добровільному порядку надати річ, слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, яке розглядається у суді в день його надходження за участю слідчого або прокурора (частина 4 ст. 234 КПК). На нашу думку, за час розгляду клопотання слідчим суддею, особа, у власності якої знаходиться необхідна слідству річ, документи або відомості буде мати достатньо часу для того, щоб знищити її, а отже втрачається момент «раптовості» і наслідком такої зміни до КПК можуть бути втрата доказів, уникнення кримінальної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення.

Також розширено підстави для відмови слідчим суддею у задоволенні клопотання про обшук. Так, слідчий або прокурор мають довести, що обшук є найбільш доцільним та ефективним способом відшукування та вилучення речей і документів та пропорційним заходом втручання в особисте і сімейне життя особи (пункт 5 частина 5 ст. 234 КПК). Якщо все ж таки слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання, то прокурор не має права повторно звертатися з цим же клопотанням, якщо не буде встановлено нові обставини, які не розглядалися попередньо (частина 6 ст. 234 КПК).

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 3 жовтня 2017 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2017. – № 48. – Ст. 438.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування: Закон України від 16 листопада 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2213-19?info=1>.

3. Гловюк І.В. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування»: Quo vadis? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unba.org.ua/publications/2840-zakon-ukraini-pro-vnesennya-zmin-do-deyakh-zakonodavchih-aktiv-shodo-zabezpechennya-dotrimannya-prav-uchasnikiv-kriminal-nogo-provadhennya-ta-inshih-osib-pravoohoronnimi-organami-pid-chas-zdijsnennya-dosudovogo-rozsliduvannya-quo-vadis.html>.

4. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» – К.: Алерта, 2017. – 48 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України станом на 15.12.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print>.

Гришина К.В.,
студентка
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

КРИМІНАЛЬНО–ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС МАЛОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх зазначають, що система правосуддя щодо неповнолітніх повинна бути спрямована в першу чергу на забезпечення благополуччя неповнолітнього і забезпечення того, щоб будь-які заходи впливу на неповнолітніх правопорушників були завжди спів мірні як з особливостями особи правопорушника, так і з обставинами правопорушення. Тому, проблема відповідальності малолітніх осіб за вчинені ними правопорушення є досить актуальною у сучасній правозастосовній практиці [3, с. 228].

В національному українському законодавстві міститься особливий порядок притягнення неповнолітніх. Перш за все це полягає в специфічній відповідальності неповнолітніх, покаранні та застосуванні до них заходів державного примусу визначених кримінальним, цивільним, адміністративним законодавством України. Так, Кримінальний кодекс України (далі – ККУ) в свою чергу передбачає розділ п'ятнадцять, присвячений особливостям кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Кримінально – процесуальний кодекс України (далі – КПК) містить в собі главу 38, яка для неповнолітніх надає факультативні у порівнянні з дорослими гарантії здійснення права на захист, регламентує порядок звільнення їх від кримінальної відповідальності чи відбування покарання, визначає особливості щодо провадження у справах неповнолітніх [1, с. 768].

Як відомо, до малолітніх належать особи, що не досягли чотирнадцятирічного віку. До кола таких осіб відносять: 1) осіб, що не досягли чотирнадцятирічного віку; 2) осіб, що вчинили суспільно – небезпечне діяння у віці від 11 років до досягнення віку, з якого можливе притягнення до кримінальної відповідальності [4, с. 160].

Особи, що зазначені у першій групі, є безумовно неосудними, оскільки згідно ст. 22 КК України вони не є суб'єктами злочину та згідно ст. 498 КПК України до цієї категорії не можливо застосувати примусові заходи виховного характеру, тому кримінальне провадження не підлягає порушення, а у разі його порушення, воно підлягає негайному припиненню.

Відносно другої категорії осіб треба зазначити, що сучасне кримінальне та кримінально – процесуальне законодавство не дає самостійного термінологічного їх визначення, хоча таке визначення є досить доцільним для відокремлення

правового статусу означених категорій осіб від правового статусу інших неповнолітніх у кримінальному судочинстві. Хоча КПК передбачає можливість відкриття кримінального провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність і яке здійснюється внаслідок вчинення особою, яка після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно – небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого КК України. Тому, КПК України передбачає проведення досудового слідства, яке завершується постановою слідчого (прокурора) про закриття кримінального провадження і передання її матеріалів на розгляд суду для застосування примусових заходів виховного характеру.

Отже, поняття малолітньої особи широко застосовується у практиці, визначеної у другій групі. Беручи до уваги те, що ці особи згідно КПК України мають окремий статус, у тому числі те, що вони не є суб'єктом кримінального права, внаслідок чого не підлягають кримінальному покаранню, що суттєво відрізняє мету провадження (метою кримінального провадження, окрім встановлення обставин, що характеризують перемет доказування у такому провадженні, є з'ясування повних і всебічних відомостей, ставлення до вчиненого діяння, умови життя та виховання, наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення) треба зазначити необхідність визначення у кримінальному – процесуальному законодавстві самостійного поняття осіб, які вчинили суспільно – небезпечне діяння у віці від 11 років до досягнення віку, з якого можливе притягнення до кримінальної відповідальності для відокремлення цієї категорії осіб від інших неповнолітніх, враховуючи їх специфіку [5, с. 456].

Для обґрунтування наведеної позиції можливо ще зазначити, що в ході кримінального провадження збираються докази, на підставі яких суд зможе дійти висновку, щодо примусового заходу виховного характеру, який слід застосовувати. Хоча такі заходи передбачені КК України, але вони не включають елемента покарання, та звідси і провадження по їх застосуванню щодо осіб, які не досягли віку, з якого можливе кримінальне покарання, повинно бути детально регламентоване відносно саме даної категорії, а не реалізовуватись за аналогією із застосуванням примусових заходів виховного характеру до іншої категорії неповнолітніх [2, с. 824].

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажієвський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.

2. Грошевий Ю. М. Кримінальний процес: [підруч.] / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; [за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило]. – Х.: Право, 2013. – 824 с.

3. Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: [моногр.] / О. П. Кучинська. – К.: Юрінком Інтер, 2013 – 228 с.

4. Удалова Л. Д. Суб'єкти кримінально-процесуального доказування: [навч. посіб.] / Л. Д. Удалова, О. В. Рибалка. – К.: КНТ, 2012. – 160 с.

5. Лобойко Л.М. Кримінальний процес України: курс лекцій: навчальний посібник. / За заг. ред. Лобойко Л. М. – К.: 2014. – 456 с.

**Демчук Л.В.,
студентка**

***Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського***

***Науковий керівник: Гевко В.В.,
кандидат юридичних наук,***

***доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського***

СВІДОК ЯК ВАЖЛИВИЙ УЧАСНИК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНЕ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

В умовах війни Україні довелося зіштовхнутися, крім складної політичної, економічної ситуації, ще й із надто негативними криміногенними показниками злочинності. Значні темпи зростання злочинності, зокрема проти держави, особи та власності, поставили перед суспільством і державою Україна найважливіше завдання стабілізації криміногенної обстановки і створення умов для позитивної динаміки процесів забезпечення охорони основ національної безпеки, а також життя та здоров'я людини й громадянина. Процесуальне доказування злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях, є доволі складним насамперед тому, що слідчий та процесуальний керівник не мають об'єктивної можливості провести більшість передбачених Кримінальним процесуальним кодексом

України слідчих та процесуальних дій безпосередньо за місцем вчинення злочину (огляд місця події, обшуки, слідчий експеримент), допитати свідків, вилучити документи, витребувати інформацію з органів влади, а також провести інші необхідні слідчі дії.

У вирі цих подій, які відбуваються на тимчасово окупованій території України, жодний громадянин України не застрахований від того, що може бути викликаний для допиту та набути статус свідка у кримінальному провадженні, оскільки випадково може стати учасником якихось подій або бути носієм фактичних даних, що в подальшому можуть стати предметом дослідження у кримінальному провадженні.

Статус свідка визначений Кримінальним процесуальним кодексом України. Свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань (стаття 65 КПК України).

У той же час Закон визначає виключення з цього загального поняття шляхом заборони викликати і допитувати в якості свідка певну категорію осіб, а саме:

1) захисників, представників потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження; 2) адвокатів; 3) нотаріусів; 4) медичних працівників та інших осіб, які виконують службові обов'язки; 5) священнослужителів; 6) журналістів; 7) професійних суддів, народних засідателів та присяжних; 8) осіб, які брали участь в укладенні та виконанні угоди про примирення в кримінальному провадженні; 9) осіб, до яких застосовані заходи безпеки.

Але варто зазначити, що зважаючи на ситуацію, яка відбувається на сході України, першочерговими і важливими свідками для слідства є журналісти та представники місії ОБСЄ в Україні, які виконують свої посадові обов'язки у зоні конфлікту та володіють інформацією, щодо вчинюваних на непідконтрольних територіях кримінальних правопорушень. Відповідно до ст. 162 КПК інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації, вважається охоронюваною законом таємницею. Таким чином, доступ до речей і документів, де вона міститься можливий лише за ухвалою слідчого судді на основі обґрунтованого клопотання про неможливість довести обставини іншими доказами. Також КПК заборонено допитувати як свідків осіб, які мають право дипломатичної недоторканності, якщо немає на те їх згоди, та працівників дипломатичних представництв, якщо не має згоди представника дипломатичної установи. При цьому, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд перед допитом даних осіб, зобов'язані роз'яснити їм право відмовитися давати показання.

Якщо ж особа, яку викликають на допит, не підпадає під категорію осіб, які не можуть бути допитані як свідки або мають право відмовитися давати показання, то потрібно знати, що для активної участі особи в розслідуванні кримінального правопорушення у якості свідка – такій особі необхідно знати свої права, які регулює ч.1 ст. 66 КПК України. До одного з найважливіших прав свідка можна віднести право користуватися під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката. Допомога адвоката в цьому випадку може бути вирішальною для захисту прав та інтересів свідка.

Необхідно зазначити, що свідок має і обов'язки, а саме (ч. 2 ст. 66 КПК):

- 1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду;
- 2) давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду;
- 3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі свідку у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Один з основних обов'язків свідка – прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду і давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду виникає з моменту його виклику для дачі показань. У новому КПК України інститут виклику слідчим, прокурором, а також судового виклику отримав досить детальну регламентацію в окремій спеціальній гл. 11 р. II «Заходи забезпечення кримінального провадження». А зміст повістки про виклик повинен суворо відповідати вимогам ст. 137 КПК України. Особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за 3 (три) дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом (ч. 8 ст. 137 КПК).

Але, враховуючи те, що Україна перебуває в умовах гібридної війни, виникає проблема із викликом цієї особи як свідка, яка знаходиться на тимчасово окупованій території. Виклик такої особи як свідка до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду відбувається у таких формах: шляхом надіслання повістки електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або оприлюдненням у пресі. Проте навіть за наявності таких форм виклику особи як свідка виникає проблема у тому, що не завжди особа, яка проживає в умовах війни, має змогу отримати інформацію про те, що її викликають, має достатнє матеріальне забезпечення, щоб дістатися до вказаного місця(всі витрати для забезпечення явки такої особи повинні покладатися на державу і особа має право на їх відшкодування (ч. 1 ст. 66 КПК)) або заради власної безпеки повідомити про причини неявки. Де-юре юрисдикція України

поширюється на всю територію держави і особа, яка не з'явилася за викликом або не повідомила про причини неявки, може бути піддана приводу через органи внутрішніх справ з відшкодуванням у дохід держави витрат на його здійснення, але де-факто здійснити таку процесуальну дію неможливо у зв'язку із загрозою життю особі, яка примусово доставляється і уповноваженим на це особам.

Зважаючи, що триваюча збройна агресія Російської Федерації проти України, яка супроводжується вчиненням воєнних злочинів і злочинів проти людяності як регулярними Збройними Силами Російської Федерації, так і незаконними збройними формуваннями, керованими, контрольованими і фінансованими Російською Федерацією, становить суспільну небезпеку, яка загрожує життю та здоров'ю особам, які перебувають на непідконтрольній території України і стали очевидцями кримінальних правопорушень [2, ст. 4]. Останнім із прикладів порушення прав осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях є смерть на мирній акції кримськотатарської активістки Веджіє Кашки, після того як її спробували затримати «правоохоронні органи» окупантів. Такі факти мали б тягнути за собою наслідки у вигляді розслідувань порушень прав людини та покарання винних. На даний момент уповноважені представники правоохоронних органів не мають реальних можливостей здійснювати розслідування цих злочинів та направляти їх на розгляд суду, але матеріальне забезпечення фактами по цих справах мають формувати зараз.

Кримінальних правопорушення, злочини проти людяності та національної безпеки нашої держави, на тимчасово окупованих територіях, непоодинокі, а багаторазові і свідками їх вчинення є не одна людина, а сотні, але багато з них погодяться давати показання лише у тому разі, якщо їх та їхнім сім'ям буде забезпечено особисту безпеку.

На початок 2017 р. в Україні здійснюються довготривалі заходи захисту стосовно близько 300 осіб (понад чверть їх не є свідками, а є працівниками суду або правоохоронних органів).

Як правило, захист свідків здійснюється шляхом надання їм фізичної особистої охорони – чотирьох-шести представників правоохоронних органів, які по чергово супроводжують свідка. Але вже давно доведений факт: особиста охорона – малоефективний і найбільш уразливий, із погляду безпеки, захід, що потребує значних фінансових та людських ресурсів. Це заробітна плата, мінімум, чотирьох фахівців найвищої кваліфікації, які постійно забезпечують безпеку лише однієї особи, котра, можливо, важлива для розслідування. А ще – підготовка співробітників, утримання транспорту, встановлення і обслуговування систем сигналізації та відеоспостереження тощо. Таким чином, можна легко поррахувати, що для захисту 300 осіб потрібно 1200 професійних охоронців, які фінансуються за рахунок платників податків.

За оцінкою іноземних фахівців, в Україні немає ефективної державної програми захисту свідків. Усі заходи обмежуються особистою охороною. Спеціальних організаційних заходів захисту свідків (таких як переселення, заміна документів, зміна зовнішності тощо), що використовуються в усіх розвинених країнах світу, в Україні взагалі не проводять. Наразі це – вищий, недосяжний пілотаж для правоохоронців. Тим часом питання захисту свідків, наприклад, у справі збитого Boeing 777 поблизу Тореза Донецької області 17 липня 2014-го є питанням національної безпеки держави. Літак було збито зенітним ракетним комплексом «Бук» російського виробництва. В авіакатастрофі загинули всі 283 пасажери та 15 членів екіпажу, у тому числі 80 дітей. Ціна втрати свідків у такій справі дуже висока. Це питання безпосередньо пов'язане з визнанням гібридної війни в Україні та з участю в цій війні Російської Федерації як агресора [3].

Підсумовуючи, хочу зазначити, що у справах, які масово розслідуватимуться під час визволення окупованих територій, ключову роль також відіграватимуть свідки. Вони погодяться давати показання лише у тому разі, якщо їх та їхнім сім'ям буде забезпечено особисту безпеку. А у нашій державі вкрай недосконала процедура прийняття рішення про необхідність захисту свідка, який перебуває на непідконтрольній Україні території і став свідком кримінального правопорушення. Необхідно реформувати українську систему захисту свідків відповідно до європейських стандартів, створивши єдиний орган із захисту свідків, завданнями якого будуть:

- оцінка характеру та рівня загроз учасникові кримінального судочинства, виходячи з цього – обрання програми захисту для конкретної особи;
- організація програми захисту свідків, яка б включала, зокрема, такі організаційні заходи як переселення, заміна документів, зміна зовнішності, переселення до іншої країни тощо;
- координація діяльності правоохоронних органів та органів державної влади в інтересах забезпечення безпеки свідків;
- міжнародне співробітництво з правоохоронними органами інших держав.

У контексті викликів, які стоять сьогодні перед Україною, питання ефективної та адекватної системи захисту свідків є однією з головних умов успішного розслідування злочинів, що кояться на території ОРДЛО (а також у зоні проведення АТО, АРК), організованої злочинності та корупційних злочинів.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13).
2. Рішення ЄСПЛ у справі «Хлебик проти України». (Заява № 2945/16) Страсбург 25 липня 2017 р.
3. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://uifuture.org>.

Драган О.В.,
кандидат юридичних наук, старший радник юстиції,
заступник начальника
Департаменту підтримання державного обвинувачення
та представництва інтересів громадянина або держави в судах,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Університету державної фіскальної служби України

ОСКАРЖЕННЯ ПРОКУРОРОМ УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИННОСТІ: ПИТАННЯ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

30.09.2016 набрала чинності нова редакція Конституції України, якою окреслено місце та роль органів прокуратури в системі правосуддя (розділ VIII Конституції України).

Так, відповідно до статті 131-1 Конституції України в нашій державі діє прокуратура, яка здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Організація та порядок діяльності прокуратури визначаються законом [1].

Дослідження угод та їх доцільність у кримінальному процесуальному законодавстві висвітлювались у працях таких вітчизняних вчених, як Ю. М. Грошовий, О. А. Губська, М. І. Мельник, Є. В. Повзик, В. М. Тертишник, Д. В. Філін, тощо.

Метою є висвітлення окремих питань, які виникли у зв'язку із змінами у законодавстві України, зокрема, які стосуються діяльності органів прокуратури у сфері підтримання державного обвинувачення в судовому провадженні. Разом з тим, залишаються неврегульованими ряд питань, які стосуються підстав оскарження прокурором угод про визнання винності. Ці питання потребують опрацювання вченими.

Актуальність проблеми пов'язана із прийняттям 03.10.2017 року Верховною Радою України змін до процесуальних Кодексів України, у тому числі і до Кримінально процесуального кодексу України. Остаточна редакція проголосованих 03.10.2017 депутатами змін, які викладені у Законі України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України

та інших законодавчих актів» (№ 2147-VIII) опублікована 28.11.2017 у газеті Верховної Ради «Голос України» [2]. Проте вивченням зазначеного Закону встановлено, що питання, які розглядаються, не знайшли свого вирішення.

Так, залишаються неврегульованими питання щодо підстав оскарження прокурором угод про визнання винності.

Дослідження угод та їх доцільність у кримінальному процесуальному законодавстві висвітлювались у працях таких вітчизняних вчених, як Ю. М. Грошовий, О. А. Губська, М. І. Мельник, Є. В. Повзик, В. М. Тертишник, Д. В. Філін, тощо.

В чинній редакції Кримінально процесуального Кодексу України підстави оскарження прокурором угод вкрай обмежені [3]. Внаслідок цього неможливо оскаржити навіть явно незаконні вироки.

Пунктом 3 ч. 3 ст. 424 КПК передбачено виключні підстави оскарження прокурором вироку суду першої інстанції на підставі угоди після його перегляду в апеляційному порядку, а також судового рішення суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на такий вирок: призначення судом покарання менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; затвердження судом угоди у провадженні, в якому згідно з ч. 4 ст. 469 КПК угоду не може бути укладено.

Керуючись системним аналізом положень статей 424 та 469 КПК, прокурор наділений правом на касаційне оскарження судових рішень на підставі угоди про примирення (вироку суду першої інстанції після його перегляду в апеляційному порядку та ухвали суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на цей вирок) виключно з підстави призначення судом менш суворого покарання, ніж узгоджене сторонами угоди. Таким чином, вирок суду на підставі угоди про примирення у касаційному порядку з будь-яких інших підстав, оскарженню прокурором не підлягає (*Ухвала ВССУ від 23 грудня 2015 року, справа № 5-2594км15*).

Одноставним з касаційною інстанцією у цьому питанні є також вища судова інстанція. Відповідна позиція сформульована у постанові Верховного Суду України від 31 березня 2016 року у справі № 5-27кс16, ЄДРСР № 58496633.

Таким чином у нинішніх правових реаліях скасувати вирок на підставі угоди можливо лише у разі його невиконання за клопотанням прокурора або потерпілого.

Згідно з даними Судової статистики, розміщеної на сайті Судової влади в Україні (розділ 2 Форми № 21-1 Звіту про розгляд апеляційною інстанцією матеріалів кримінального провадження), за 1 півріччя 2017 року судами апеляційної інстанції скасовано рішення стосовно 30 осіб, яких засуджено за вироками, ухваленими на підставі угоди [5].

Як зазначає професор Дьомін Ю. М., у разі невиконання угоди відповідно до ст. 476 КПК України прокурор має право звернутися до суду, який затвердив угоду, з клопотанням про скасування вироку. Зазначений порядок оскарження судового рішення є новелою кримінального процесуального закону та не має аналогів, оскільки пов'язує можливість скасування вироку не з визначеними для оскарження рішень в апеляційному, касаційному та інших порядках підставами, а з невиконанням засудженим умов угоди, за результатами затвердження якої ухвалено вирок [4, с. 17].

Однак прокурор може звернутися з таким клопотанням лише тоді, коли в угоді про визнання винуватості було закріплено обов'язок обвинуваченого після постановлення вироку співпрацювати з органами досудового розслідування, причому такий обов'язок має бути закріплений у чітких формулюваннях: які саме дії повинен вчиняти обвинувачений, протягом якого строку тощо. Ця ситуація обумовлена відсутністю жорсткої вимоги до співпраці між підозрюваним або обвинуваченим та правоохоронними органами у кримінальному процесуальному законодавстві.

Клопотання про скасування вироку, яким затверджена угода, може бути подано протягом встановлених законом строків притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення.

Якщо прокурором буде доведено факт умисного невиконання вимог угоди іншою стороною, суд в ухвалі про скасування вироку, постановленого на підставі угоди, ставить питання про притягнення обвинуваченого до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 389-1 КК України [6].

Враховуючи зазначене, пропонуємо внести зміни до ст. 394 Кримінально процесуального Кодексу України, виклавши в наступній редакції:

Стаття 394. Особливості апеляційного оскарження

...3. Вирок суду першої інстанції на підставі угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим може бути оскаржений в апеляційному порядку:

...3) прокурором виключно з підстав затвердження судом угоди у кримінальному провадженні, в якому згідно з частиною третьою статті 469 цього Кодексу угода не може бути укладена, а також з підстав неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність.

...4. Вирок суду першої інстанції на підставі угоди між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватості може бути оскаржений:

1) обвинуваченим, його захисником, законним представником виключно з підстав: призначення судом покарання, суворішого, ніж узгоджене сторонами

угоди; ухвалення вироку без його згоди на призначення покарання; невиконання судом вимог, встановлених частинами четвертою, шостою, сьомою статті 474 цього Кодексу, в тому числі не роз'яснення йому наслідків укладення угоди; з підстав неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність.

2) прокурором виключно з підстав: призначення судом покарання, менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; затвердження судом угоди у провадженні, в якому згідно з частиною четвертою статті 469 цього Кодексу угода не може бути укладена; з підстав неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (з наступними змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 141.
2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII // «Голос України» від 28.11.2017. – 2017. – № 221-222. – С. 3-78.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 ч. / за заг. ред. В.Я. Тація та ін. – Х.: Право, 2012. – Ч. 2. – С. 664.
4. Дьомін Ю.М. Інститут угод у кримінальному провадженні: важливі аспекти правозастосування / Ю.М. Дьомін // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 4. – С. 11-19.
5. Розгляд апеляційною інстанцією матеріалів кримінального провадження: Судова статистика, звіт за формою 21-1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka.
6. Леляк О. Кримінальне провадження на підставі угоди про визнання винуватості / О. Леляк // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 3. – С. 147-155. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/11-2016/lelyak.pdf>.

Колодчин Д.В.,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ЯК БЕЗАЛЬТЕРНАТИВНИЙ ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД: ТИМЧАСОВА НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ ЗАКОНОДАВЧА ТЕНДЕНЦІЯ?

Три роки тому ст. 176 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) було доповнено частиною 5, яка передбачила безальтернативне застосування тримання під вартою як запобіжного заходу по окремим категоріям кримінальних проваджень. При цьому зрозуміти цілі, які ставив законодавець, запроваджуючи в жовтні 2014 р. вказані законодавчі зміни, не складно. Зокрема, військово-політична ситуація на сході України, проведення антитерористичної операції зумовили потребу більш жорсткої реакції держави на злочини проти основ національної безпеки, злочини пов'язані із тероризмом, створенням незаконних терористичних угруповань і т.п., що власне й зумовило встановлення тримання під вартою, як безальтернативного запобіжного заходу по вказаним категоріям кримінальних правопорушень.

При цьому, аналіз подальшої законопроектної роботи (проекти Законів № 2284 [1], № 4752 [2], № 2870 [3], № 2324а-2 [4]) надає можливість констатувати наявність пропозицій щодо розширення існуючого на сьогодні у ч. 5 ст. 176 КПК переліку злочинів, у провадженнях щодо яких єдиним запобіжним заходом, на думку авторів відповідних законопроектів, може бути лише тримання під вартою. Зокрема, йдеться про такі кримінальні правопорушення як умисне вбивство, посягання на життя захисника, судді, працівника правоохоронного органу, порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань та за іншими ознаками, злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, або у разі вчинення декілька тяжких чи особливо тяжких злочинів, злочини у сфері службової діяльності посадових осіб, корупційні злочини та деякі інші.

Віддаючи належне прагненню ініціаторів законодавчих змін забезпечити невідворотність покарання (що слідує із відповідних пояснювальних записок до законопроектів), все ж маємо відмітити сумнівність (зокрема з погляду міжнародних стандартів) як існуючого положення ч. 5 ст. 176 КПК, так й перспектив щодо його доповнення додатковим переліком кримінальних правопорушень. Річ у тім, що підхід, викладений у ч. 5 ст. 176 КПК України, по суті ігнорує ідею індивідуалізації застосування запобіжних заходів, оскільки

позбавляє можливості застосувати будь-який більш м'який запобіжний захід, зокрема у випадку, коли ризики (втеча, перешкоджання слідству та інші) істотно знижуються, зважаючи на індивідуальні особливості підозрюваного, обвинуваченого. Показово, що аналогічна логіка міркувань прослідковується й у підходах Головного науково-експертного управління Верховної Ради України, фахівці якого відмічали, що «сама по собі підозра (обвинувачення) у вчиненні навіть тяжкого чи особливо тяжкого злочину без урахування особи підозрюваного, обвинуваченого, способу вчинення злочину, доказів, які підтверджують її винуватість, та інших обставин не може бути підставою для «автоматичного» взяття під варту підозрюваного чи обвинуваченого» [5; 6].

У цьому ключі доречно також згадати позицію ЄСПЛ, відповідно до якої будь-який законодавчий підхід, що передбачає обов'язкове утримання під вартою, сам по собі є несумісним з пунктом 3 статті 5 Конвенції. Якщо закон встановлює презумпцію щодо фактів, які мають відношення до підстав подальшого тримання під вартою, то необхідно переконливо довести існування конкретних фактів, які переважають над правилом поваги до особистої свободи [7; 8].

Відмітимо, що на недопустимість застосування тримання під вартою за мотивами однієї лише тяжкості (а у випадку з ч. 5 ст. 176 КПК – кваліфікації) кримінального правопорушення вказували й науковці. Зокрема, критикуючи стан справ, що існував у цьому питанні в Україні до червня 2001 р. (КПК 1960 р. у ст. 155 передбачав можливість застосування взяття під варту з мотивів однієї лише небезпечності (тяжкості) злочину), О. І. Тищенко вказує наступне: «статистичні дані дають змогу дійти висновку, що такою «достатньою» підставою для обрання запобіжних заходів у вигляді взяття під варту, як підозра у вчиненні тяжкого злочину, правоохоронні органи користувались досить широко. Зокрема, наприклад, у Росії, скорочення кількості заарештованих на 90 тис. осіб на рік науковці пов'язують саме з внесенням змін до КПК РФ, щодо заборони застосовувати взяття під варту з мотивів однієї лише небезпечності злочину» [9, с. 11]. Схожі висновки містяться і в роботах інших дослідників [див., напр: 10, с. 48-49].

Зважаючи на вказане, та продовжуючи огляд законопроектної роботи у питанні застосування запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою, на наш погляд, варто підтримати законодавчу ініціативу, що міститься у законопроекті № 3794 [11], яким пропонується виключити ч. 5 ст. 176 КПК України.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо окремих аспектів застосування запобіжних заходів

у вигляді застави, тримання під вартою та оскарження окремих рішень у кримінальному провадженні) № 2284 від 03.03.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=54256.

2. Проект Закону про доповнення статті 176 Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо підвищення ефективності застосування запобіжних заходів до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів № 4752 від 01.06.2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=59280.

3. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо забезпечення конституційних прав учасників кримінального провадження при визначенні та застосуванні запобіжних заходів) № 2870 від 15.05.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=55153.

4. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо аспектів застосування застави в випадках застосування тримання під вартою) № 2324а-2 від 09.07.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=55964.

5. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо окремих аспектів застосування запобіжних заходів у вигляді застави, тримання під вартою та оскарження окремих рішень у кримінальному провадженні)» від 16.03.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=54256.

6. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення порядку застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» від 07.04.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54226.

7. The Case of Dolgova v. Russia (Application no. 11886/05) Judgment Strasbourg 2 March 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72642> – Заголовок з екрану.

8. The Case of W. v. Switzerland (Application no. 14379/88) Judgment Strasbourg 26 January 1993 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57817> – Заголовок з екрану.

9. Тищенко О. І. Застосування та оскарження запобіжного заходу у вигляді взяття під варту в досудовому провадженні у кримінальних справах: навч.-практич. посібник / О. І. Тищенко. – Х.: ФІНН, 2011. – 132 с.

10. Даль А. Л. Щодо визначення застави при застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою [Текст] / А. Л. Даль // Право і Безпека: наук. журн. – 2015. – № 1. – С. 47-51.

11. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо уточнення загальних положень про запобіжні заходи) № 3794 від 21.01.2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=57701.

Маленко О.В.,
аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
Академії адвокатури України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗМІСТУ КЛОПОТАННЯ ПРО ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Запровадження у вітчизняне кримінальне судочинство інституту спеціального досудового розслідування (in absentia) (надалі – «СДР») призвело до необхідності перегляду багатьох категорій кримінального процесу, а також вироблення практики застосування нових кримінальних процесуальних норм. Разом з тим, розвиток суспільних відносин обумовив загострення соціально-економічної та політичної обстановки в нашій державі, тому у законодавця виникла потреба у розширенні підстав для застосування досліджуваного кримінального процесуального інституту.

Підстави для здійснення СДР встановлені нормами ч. 2 ст. 297¹ КПК України та абз. 2 ч. 1 п. 20¹ Перехідних положень КПК України [1]. З вказаних процесуальних приписів слідує: 1) рішення про здійснення СДР приймається слідчим суддею; 2) СДР не застосовується щодо неповнолітніх; 3) СДР здійснюється щодо підозрюваного, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у між державний та/або міжнародний розшук, чи який понад 6 місяців переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або стосовно якого наявні фактичні дані, що він перебуває за межами України, на тимчасово окупованій території України або в районі проведення АТО; 4) СДР здійснюється щодо обмеженого кола злочинів; 5) щодо розслідування інших злочинів, крім встановленого переліку, процедура СДР може застосовуватися, якщо вони розслідуються в одному кримінальному провадженні із

злочинами щодо яких можливе застосування СДР, а виділення матеріалів щодо них може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду.

Згідно з нормою ч. 1 ст. 297² КПК України з клопотанням про здійснення СДР до слідчого судді має право звернутися прокурор або слідчий за погодженням з прокурором. Приписами ч. 2 ст. 297² КПК України встановлені вимоги до змісту клопотання про здійснення СДР [1]. В юридичній літературі з проблем кримінального процесу неодноразово зазначалося про наявність недоліків у правовому регулюванні вирішення питання про здійснення СДР, окремі з них були взяті до уваги законодавцем. Однак застосування відповідних норм КПК України свідчить про необхідність удосконалення законодавчих приписів.

Оскільки законодавець детально не регламентує порядок встановлення підстав для здійснення СДР, доцільно проаналізувати судову практику щодо надання дозволу на проведення СДР стосовно осіб, які понад 6 місяців переховуються від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або стосовно яких наявні фактичні дані, що вони перебувають за межами України, на тимчасово окупованій території України або в районі проведення АТО, що викликає надзвичайний як доктринальний, так і практичний інтерес.

З вивчення судової практики вбачається, що майже в усіх випадках, коли до слідчого судді звертається слідчий, прокурор з клопотанням про здійснення СДР, такі клопотання задовольняються. Відповідні ухвали слідчих суддів мотивовані таким: неприбуттям на виклик слідчого для проведення допиту; надсиланням повідомлення про підозру та пам'ятки підозрюваного; рапортами слідчих з роздруківками текстів повідомлень та аудіозаписом телефонної розмови між слідчим та підозрюваним, яку зафіксовано у протоколі за результатами проведення НСРД (зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж); постановами слідчого про розшук підозрюваного; ухвалами слідчих суддів про надання дозволу на затримання підозрюваного з метою приводу для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу; протоколами допитів свідків; протоколами пред'явлення особи для впізнання за фотознімками за участю свідків; протоколами пред'явлення особи для впізнання за голосом за участю свідка; протоколами огляду матеріалів, розміщених у мережі Інтернет; висновками судово-лінгвістичної експертизи; повідомленнями органів, які здійснюють ОРД; протоколами оглядів кримінальних проваджень тощо. На підставі вказаних матеріалів слідчі судді приходять до висновків, що відповідним особам достеменно відомо про наявність щодо них кримінальних проваджень, а самі вони переховуються від органів досудового розслідування з метою ухилення від кримінальної відповідальності за вчинення злочинів.

З аналізу судової практики слідує, що не завжди слідчі судді задовольняють клопотання слідчого, прокурора про здійснення СДР, проте такі судові рішення носять винятковий характер. Так, досить часто має місце повернення слідчому або прокурору клопотання про здійснення СДР на підставі норми ч. 2 ст. 297³ КПК України у зв'язку з його невідповідністю вимогам приписів ст. 297² КПК України, що не перешкоджає повторному зверненню з таким клопотанням.

Щодо відмов у наданні дозволу для здійснення СДР, то в науковій юридичній літературі відзначається, що основними підставами для цього є відсутність у матеріалах розслідування достовірних даних щодо перебування підозрюваних на території проведення АТО, окупованій території, тимчасово не підконтрольній українській владі, за межами України, а також недостатність доказів переховування підозрюваного від органів слідства та суду безпосередньо з метою ухилення від кримінальної відповідальності [2, с. 237]. Однак з наявної судової практики по даній категорії справ вбачається, що такі ухвали слідчих суддів мають одиничний характер.

Разом з тим, у правозастосовній діяльності мають місце й досить «цікаві» випадки, коли слідчий, прокурор звертається до слідчого судді з клопотанням про здійснення СДР. Наприклад, ухвалою слідчого судді Новозаводського районного суду м. Чернігова від 24 листопада 2016 року у справі №751/9553/16-к встановлено, що подане слідчим клопотання формально відповідає вимогам ст. 297² КПК України, оскільки погоджено з прокурором і містить короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання, правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність – ч. 2 ст. 307 КК України, викладені обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України і містить посилання на обставини, зазначені відомості щодо оголошення підозрюваного у міждержавний та міжнародний розшук, викладені обставини, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, а тому слідчим суддею не застосовуються положення ч. 2 ст. 297³ КПК України. В той же час, під час вирішення питання про здійснення СДР слідчому судді не було надано належних доказів для підозри підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, яка передбачена ч. 2 ст. 297¹ КПК України чи абз. 2 ч. 1 п. 20¹ Перехідних положень КПК України. Також слідчому судді не надано доказів, що злочин вчинений підозрюваним, розслідується в одному кримінальному провадженні із злочинами, зазначеними у ч. 2 ст. 297¹ КПК України чи абз. 2 ч. 1 п. 20¹ Перехідних положень КПК України, а виділення матеріалів може негативно вплинути на

повноту досудового розслідування та судового розгляду. Таким чином, з урахуванням відсутності підстав і обставин визначених ч. 2 ст. 297¹ КПК України чи абз. 2 ч. 1 п. 20¹ Перехідних положень КПК України для здійснення СДР, неодноразового повернення клопотання слідчого в порядку ч. 2 ст. 297³ КПК України, не виконання ухвал про повернення, слідчий суддя не знаходить підстав для задоволення поданого клопотання про здійснення СДР [3].

З вказаною позицією слідчого судді погодився і суд апеляційної інстанції (ухвала Апеляційного суду Чернігівської області від 30 листопада 2016 року), який зазначив, що хоча наявні всі критерії щодо особи підозрюваного, який вчинив інший злочин, аніж зазначено в ч. 2 ст. 297¹ КПК України, абз. 2 ч. 1 п. 20¹ Перехідних положень КПК України, дана кримінальна справа розслідується в рамках одного кримінального провадження, а саме за ч. 2 ст. 307 КК України, а не в рамках кримінального провадження із злочинами, зазначеними в ч. 2 ст. 297¹ КПК України, абз. 2 ч. 1 п. 20¹ Перехідних положень КПК України, як того вимагає Закон і який забороняє здійснення СДР, зокрема, щодо злочину, передбаченого ст. 307 КК України [4].

Таким чином, недосконалість норм КПК України дає змогу стороні обвинувачення подавати до суду безпідставні клопотання з метою ініціювання здійснення СДР, які слідчий суддя не може повернути не зважаючи на їх очевидну абсурдність, а змушений розглядати у загальному порядку. Тому пропонуємо викласти норму п. 2 ч. 2 ст. 297² КПК України у такій редакції: «правова кваліфікація кримінального правопорушення щодо якого законом передбачена можливість здійснення спеціального досудового розслідування із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність».

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року №4652-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, 11-12, 13. – Ст. 8.
2. Шмаленя С.В., Валентій-Гезун В.М. Практика застосування слідчими та прокурорами положень Кримінального процесуального кодексу України щодо ініціювання та здійснення спеціального досудового розслідування / С.В. Шмаленя, В.М. Валентій-Гезун // Юридичний електронний журнал. – 2016. – № 6. – С. 234-237. – URL: http://lsey.org.ua/6_2016/65.pdf.
3. Ухвала Новозаводського районного суду м. Чернігова від 24.11.2016 р. у справі №751/9553/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62920918>.
4. Ухвала Апеляційного суду Чернігівської області від 30.11.2016 р. у справі №751/9553/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63125643>.

Мілевський М.О.,
аспірант кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
Європейського університету

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТЕРОРИЗМОМ

Для осіб, які здійснюють досудове і судове кримінальне провадження, вкрай важливим є чіткість і ясність понятійного апарату.

У кримінальному праві України немає нечіткого визначення тероризму, там взагалі немає визначення тероризму. Це величезна проблема. Існує ціла низка статей КК, які передбачають відповідальність за терористичну діяльність, а визначення тероризму у Кримінальному кодексі відсутнє» [2]. Це визначення є в законі «Про боротьбу з тероризмом» [4]. Однак його застосування виглядає проблематичним. Цей закон регулює інші правовідносини. Теорія і практика кримінального права з упередженням ставиться до використання норм, які не входять до тексту КК. Проблема номер один – це відсутність у КК визначення «терористична організація».

Кримінальний процесуальний закон містить колізійну норму, яка визначає пріоритет КПК над іншими законами. Якщо тлумачити це положення, то можна передбачити, що це імперативне колізійне правило є більш важливим, ніж те, яке ми знаємо з підручників з теорії права – при виникненні колізії перевагу має норма спеціального закону [3].

Законодавством не передбачено, яким документом встановлюється район проведення АТО, спосіб доведення цієї інформації до спецпідрозділів та правові наслідки недотримання такого режиму, або навпаки розповсюдження його на території, які знаходяться поза межами АТО.

Законодавчі прогалини і колізії, що свідчать про недостатній рівень урегулювання понятійного апарату та особливості кримінального провадження щодо злочинів, пов'язаних із тероризмом, теоретично можна віднести до нормативно-правових проблем матеріального і процесуального характеру.

В контексті певних труднощів у розслідуванні злочинів, пов'язаних із тероризмом, деякі дослідники називають ситуації, зумовлені: «1) складністю виявлення слідів, які вказують на причетність певних осіб до вчинення терористичного акту (сліди можуть бути знищені вибухом, пожежею, у результаті паніки серед потерпілих, свідків, а в окремих випадках і учасниками слідчого огляду, які не звернули на них уваги і не дослідили їх належним чином); 2) складністю встановлення мети та мотиву підозрюваного у випадках, коли не було висунуто прямих погроз або якихось вимог до вчинення або після вчинення терористичного акту; 3) об'єктивними складнощами в роботі зі

свідками, що зумовлені як психологічним шоком, панікою, так і особливостями людського сприйняття; 4) створенням терористами несприятливого емоційного стану, що породжує багато чуток, викривлення інформації, домислів з боку свідків, а також безпідставним визнанням провини деякими психічно неврівноваженими особами, які, бажаючи привернути до себе увагу, заважають процесу розкриття злочину та кримінальному провадженню; 5) протидією розслідуванню з боку терористів – від намагань перешкоджати кримінальному провадженню аж до погроз вчинити повторні терористичні акти, якщо не будуть виконані їхні вимоги» [5, с. 213-214].

Неабиякі труднощі виникають при встановленні фактів фінансування тероризму з боку держав, з якими не встановлені належні міжнародні взаємовідносини і відсутній механізм взаємоузгоджених дій у цьому напрямку.

Основними перепонами, що заважають перевірці фінансової інформації та її учасників щодо фінансування тероризму стали: відсутність офіційного публічного/конфіденційного переліку осіб, які підозрюються у тероризмі; відсутність офіційного переліку країн, що підтримують фінансування тероризму; відсутність безкоштовних електронних джерел перевірки інформації, особливо фізичних осіб та безкоштовного доступу до бази даних втрачених паспортів (заявлених до втрати паспортів) та інших; обмеженість інформації відносно осіб, які проводять фінансові операції на суму, меншу 150 000 гривень, без відкриття рахунку, а також у разі здійснення фінансових операцій за допомогою електронних грошей [1, с. 45].

Також розслідуванню злочинів, пов'язаних із тероризмом, сприятиме обмін інформацією щодо виявлених фактів злочинної діяльності, отримання суб'єктами первинного фінансового моніторингу зворотної інформації стосовно результатів аналізу фінансових операцій за повідомленнями банків, про факти відкриття (закриття) кримінальних проваджень та ухвалення судами рішень за такими провадженнями. Важливими видаються організаційні та технічні механізми швидкого оперативного обміну інформацією між правоохоронними органами, підрозділами Збройних сил, спеціальних служб, установами фінансового моніторингу.

В контексті міжнародного співробітництва доцільно зазначити, що боротьба з тероризмом потребує, з одного боку, значного зменшення бар'єрів, у тому числі національних та відомчих, на шляху обміну необхідною інформацією, зокрема розвідувальною, а з другого, створення посилених багаторівневих систем контролю за персональними, фінансовими та іншими даними [1, с. 40]. Фахівці у сфері боротьби з тероризмом наголошують, що «проблема інтеграції України в систему міжнародної безпеки та співпраці зі світовими та європейськими інтеграційними структурами у сфері безпеки пов'язана з процесом формування рівних стандартів для різних країн у боротьбі з глобальним тероризмом, що мають містити оцінку та відстеження діяльності

терористичних організацій та угруповань за умови координації дій системи безпеки України та зарубіжних країн, зокрема країн НАТО. Для України у контексті забезпечення власної безпеки важливо стати органічним елементом міжнародних антитерористичних структур» [1, с. 40].

Таким чином, підсумовуючи, можна констатувати наявність в Україні двох блоків проблемних питань досудового розслідування злочинів, пов'язаних із тероризмом: 1) колізійність законодавства кримінально-правового циклу і законодавства у сфері боротьби з тероризмом та прогалини в урегулюванні особливостей кримінального провадження щодо цих злочинів, зокрема, й в умовах воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції; 2) проблеми організаційного характеру, які залежать від умов організації проведення досудового розслідування: а) пов'язані із: труднощами виявлення слідів злочину, необхідністю здійснення певної діяльності в умовах таємності, високою ймовірністю протидії розслідуванню, невмінням розмежування окремих кримінальних правопорушень, зокрема, схожих за способами розслідування, тощо; б) експертні складнощі, зумовлені необхідністю використання різних комплексів методики досліджень; в) не достатній рівень взаємодії органів досудового розслідування, оперативних підрозділів та інших відомств і служб; г) неукомплектованість слідчо-оперативних груп, неналежний стан їх техніко-криміналістичного забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Актуальні методи, способи та фінансові інструменти фінансування тероризму та сепаратизму // Департамент фінансових розслідувань, Державна служба фінансового моніторингу України: [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://proksima.ua>.

2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / За заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.С. Шумила. – К.: Юстиніан, 2012. – 1224 с.

4. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 25. – Ст. 180.

5. Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30 вересня 2016 року). – К.: Національна академія прокуратури України, 2016. – 432 с.

НАПРЯМ 5. КРИМІНАЛІСТИКА

Лазарєв В.О.,
провідний фахівець факультету
підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ ТА СУТЕНЕРСТВОМ

Спеціальні знання використовуються під час розслідування будь-якого кримінального правопорушення. Це пояснюється необхідністю розширення можливостей слідчого за рахунок залучення до володіти знаннями в усіх галузях науки, процесу інших осіб. Адже він, як і кожна інша особа, не може володіти різного роду знаннями, вміннями та навичками. В той же час необхідно розуміти, що використання тих чи інших знань виникає в залежності від конкретної ситуації, що склалася під час розслідування.

Досліджуючи зазначену наукову категорію необхідно для початку надати її визначення. Так, Є. І. Зуєв зазначає, що спеціальними є професійні, що відповідають сучасному рівню розвитку пізнання (виключаючи галузі процесуального та матеріального права) у науці, техніці, мистецтві або ремеслі, використання яких у боротьбі зі злочинністю сприяє виявленню доказової та оперативно-розшукової інформації, а також які сприяють розробці технічних засобів і тактичних прийомів виявлення і фіксації слідів або інших ознак злочинних діянь [3, с. 72].

В свою чергу, Б. В. Романюк надає таке тлумачення: «спеціальні знання – це сукупність науково обґрунтованих відомостей окремого (спеціального виду), якими володіють особи – спеціалісти у рамках будь-якої професії у різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла, і, відповідно до норм кримінально-процесуального законодавства, використовують їх для успішного вирішення завдань кримінального судочинства» [6, с. 57]. А вже В. І. Шиканов характеризує їх як знання та практичний досвід, що необхідні для всебічного, повного й об'єктивного встановлення обставин, що входять в предмет доказування [8, с. 4].

На нашу думку, найбільш вдало формулює це поняття Г. І. Грамович зазначаючи, що спеціальними в кримінально-процесуальному значенні будуть систематизовані наукові знання, вміння та навички в окремій галузі людської

діяльності (виключаючи знання в галузі матеріального і процесуального права), одержані в результаті цілеспрямованої професійної підготовки та досвіду роботи, що використовуються з метою збирання доказової та орієнтуючої інформації про злочинне діяння, а також сприяють розробці технічних засобів і прийомів роботи з доказами та встановлення вагомих обставин, що мають значення для справи [2, с. 12].

При розслідуванні втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства, можуть застосовуватися різні спеціальні знання. Звичайно, їх використання потрібно розглядати крізь призму їх оперування ними тими чи іншими суб'єктами при проведенні відповідних слідчих (розшукових) дій. У кримінально-процесуальному законодавстві України як суб'єкти використання спеціальних знань, про що наголошує І.В. Пиріг, чітко визначені їх безпосередні носії – слідчий, спеціаліст, експерт [5, с. 37]. Тобто спеціальні знання, в залежності від того, який суб'єкт їх застосовує при розслідуванні досліджуваної категорії злочинів, можуть використовуватися як безпосередньо слідчим, так і опосередковано.

Серед основних форм використання спеціальних знань під час розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства потрібно виділити безпосереднє використання слідчим спеціальних знань під час досудового розслідування, призначення та проведення судових експертиз, участь спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій.

На наше переконання важливою складовою розслідування досліджуваного кримінального правопорушення є участь спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій. Зокрема, під час огляду місця події спеціалісти повинні вивчати його з особливою ретельністю. Як зазначають окремі науковці допомога спеціаліста при проведенні зазначеної процесуальної дії складається у наступному: визначення меж території, яка підлягає огляду; установлення способу огляду місць найбільш ймовірного відступу злочинця; вибір і використання технічних засобів відповідно до об'єкта огляду; проведення пошукових дій з метою виявлення слідів, у тому числі і мікрооб'єктів (наприклад, у кишнях одязі підозрюваного); проведення необхідних найпростіших геометричних, вагових та інших вимірювань (наприклад, установлення розміру об'єктів, зважування знайдених об'єктів та ін.); проведення попередніх досліджень слідів; орієнтуюча інформація, отримана у результаті попередніх досліджень: – полегшує і прискорює проведення наступних судових експертиз; – має важливе значення для термінового проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій; – є підставою для моделювання події злочину, висування версій та ін.; фіксація об'єктів та слідів, що вилучаються, шляхом ретельного опису у протоколі слідчої дії та фото- й відеозйомки; вилучення і упакування виявлених

наркотиків, слідів, об'єктів-носіїв; роз'яснення щодо виявлених об'єктів або слідів; надання консультацій щодо подальшого експертного дослідження вилучених об'єктів [4, с. 6].

Так, в період часу з червня 2013 року до кінця липня 2013 року гр. Д., шляхом використання уразливого стану внаслідок тяжких сімейних обставин, тяжкого матеріального становища та переконання у вигідності надання оплатних сексуальних послуг, втягнула неповнолітніх гр. О., гр. Є. та гр. З. у зайняття проституцією та здійснювала сутенерство, а саме забезпечувала їх зайняття проституцією у вказаний період, шляхом надання їм орендованого нею помешкання за адресою м. Берегово, вул. Роздоріжжя Мочолівська, 31 та підшукування замовників оплатних сексуальних послуг [7]. Під час огляду орендованого приміщення спеціаліст зібрав достатню доказову базу, що дала змогу в подальшому призначити та провести ряд експертиз, які знівелювали показання затриманих осіб.

Тому в ході огляду місця події спеціаліст повинен проводити пошук різноманітних слідів: слідів крові, плями слини, поту, волосся тощо. Такі сліди можуть залишатися в найрізноманітніших місцях. Наприклад, як зазначають О. І. Юрін та Ю. Д. Федоров, слина може бути виявлена на недопалках, поштових конвертах, посуді, а також у вигляді пльовків. Виявляється вона за допомогою ультрафіолетової лампи, в променях якої вона світиться блакитним кольором. В центральній частині плями на вигляд більш темні, ніж по краях [9, с. 8].

Доречною є позиція К. Ю. Берези, яка зазначає, що в ході огляду необхідно старанно досліджувати піднігтевий вміст осіб, що були задіяні в статевому акті. У зіскобах із-під їх нігтів при мікроскопічному дослідженні можуть бути виявлені волокна одягу, обривки волосся, сліди крові, які можуть бути направлені на експертизу. Особливої уваги вимагає огляд статевих органів. На статевому члені можуть бути виявлені ушкодження, заподіяні особі при вчиненні грубих спробах статевому акту – садна, подряпини, синці, надриви вуздечки, сліди укусів, в препуціальному мішку – волосся, яке належить особі, на статевому члені – кров, елементи вмісту піхви, слина, кал (при спотворених формах статевому акту). Всі речові докази надсилаються на біологічне дослідження. Також обов'язково вилучаються використані та невикористані презервативи [1 с. 307].

Підводячи підсумок, зазначимо, що використання спеціальних знань при розслідуванні втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сутенерства має важливе значення протягом всього кримінального провадження. Вони можуть використовуватись як безпосередньо особою, так і опосередковано. Залучення відповідних спеціалістів до проведення огляду місця події дає

позитивні результати: вилучається більша кількість доказової інформації, які можна використовувати в ході розслідування зазначених кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Береза К. Ю. Організаційно-тактичні аспекти використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2015. – № 4. – С. 303-309.

2. Грамович Г. И. Тактика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений: Учебное пособие / Мн.: МВШ МВД СССР, 1987. – 66 с.

3. Зуев Е. И. Совершенствование использования специальных познаний следственными аппаратами органов внутренних дел / Повышение эффективности использования криминалистических методов и средств расследования преступлений: Труды Академии МВД СССР. М., 1985. – С. 65-78.

4. Огляд місця події: виявлення та вилучення об'єктів біологічного походження: Методичні рекомендації / Міністерство внутрішніх справ України, Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр; [авт.-упоряд.: С. І. Перлін, С. О. Шевцов, Н. М. Косміна, В. В. Іонова]. Х.: ФО-П Чальцев О. В., 2009. – 100 с.

5. Пиріг І. В. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук.: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / К., 2006. – 205 с.

6. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: Монографія / К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. – 196 с.

7. Справа № 297/2471/13-к, Архів Березівського районного суду Закарпатської обл., 2013 р.

8. Шиканов В. И. Использование специальных познаний при расследовании убийств: Учеб. Пособие / Иркутск: Изд-во Иркут. Гос. Ун-та, 1976. – 92 с.

9. Юрин А. И. Выявление и направление вещественных доказательств на судебно-медицинскую экспертизу: Лекция / Юрин А. И., Федоров Ю. Д. Ташкент, 1974. – 20 с.

НАПРЯМ 6. ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Махоніна М.В.,
студентка 4-го курсу
Одеського інституту

ПраТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

РОЛЬ ПРОФАЙЛІНГУ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРОРИСТІВ В УМОВАХ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ» В УКРАЇНІ

Проти України з 2014 року відбуваються агресивні дії, охарактеризовані як «гібридна війна». Послідовними, типовими складовими етапами гібридної війни наразі визначають: інноваційну агресію (кібервійна, економічний тиск, інформаційно-психологічні атаки тощо); застосування нерегулярних збройних формувань або приватних армій (повстанський, партизанський рух, воїни без розпізнавальних позначок, тероризм); офіційні військові дії або демонстрація сили (ідентифікована уніформа, зброя, офіційне визнання участі у конфлікті). Перший етап гібридної війни починається з інноваційних агресій, які зазвичай мають прихований характер. Навіть у разі можливості відстеження певних тенденцій вкрай важко обґрунтувати і довести звинувачення та змусити опонента припинити агресивні дії.

Перший етап інноваційної агресії іноді може бути розтягненим на роки і десятиліття. Класичним прикладом тому є агресія Росії проти України. Типовими ознаками її були газові і торговельні війни, намагання захопити стратегічні підприємства, поширити вплив власних ЗМІ, тиск на політичному рівні в питаннях захисту прав російськомовного населення, видача російських паспортів українським громадянам, просування елементів російської культури (кіно, література, твори мистецтва та ін.).

Другий етап гібридної війни набуває характеру певної відкритості, коли вже стає зрозумілим, хто є ініціатором агресії, втім, із наведенням доказів в цьому випадку доволі складно, бо атакуюча сторона не розкриває остаточно своїх карт. Фактично усі представлені вище засоби були випробувані під час захоплення Криму, розпалювання війни на Донбасі та дестабілізації ситуації всередині України з кінця 2013 року й дотепер. На цьому етапі держава-агресор у боротьбі з противником спирається вже не тільки на окремих інсайдерів та певні групи впливу всередині країни, проти якої здійснює

агресію, але й починає застосовувати власні закамфльовані війська або залучає приватні армії. При цьому активно застосовуються терористичні акти.

За три роки сучасної «гібридної» війни в Україні число терактів збільшилося, і часто злочинців не можна знайти. Слід зазначити, що в Україні впродовж останніх років на законодавчому рівні загалом сформовано систему забезпечення антитерористичної безпеки, яка дає змогу організувати роботу з відвернення й припинення терористичних актів, запобігання кризовим ситуаціям та відповідає стандартам провідних держав світу. Правову основу боротьби з тероризмом в Україні становлять Конституція України, Кримінальний кодекс України, Закон України «Про боротьбу з тероризмом», інші закони України, Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом, Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом, Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, інші акти [1, с. 199].

У своєму дослідженні В. Ф. Ткач зазначає, що, за висновками вітчизняних експертів, нині для України найімовірнішими та найнебезпечнішими є виклики й потенційні загрози, спричинені міжнародно-державним тероризмом з боку РФ. До 2014 року Україну зараховували до країн з найменшим ризиком у цій сфері, а тероризм як соціальне явище в нашій державі тоді мав вияви, характерні для початкової стадії його розвитку. Проте з початку російської агресії та анексії Криму, а також безпосередньої участі збройних формувань РФ у терористичній діяльності, прямому керівництві незаконними збройними формуваннями на Донбасі, масштабному озброєнні й підготовці терористів, ситуація в Україні докорінно змінилася, підтвердженням цьому можуть слугувати численні повідомлення ЗМІ про вибухи та вбивства з використанням вогнепальної зброї, що трапилися в зоні АТО, Одеській, Харківській та інших областях України, а також майже щоденні звіти СБУ про виявлені на території нашої держави сховища (так звані «закладки») з вибухівкою, зброєю та боєприпасами. На думку фахівців, в Україні є зовнішні й внутрішні чинники, які посилюють загрозу терористичних виявів [2, с. 15]. Нинішня антитерористична політика України передбачає впровадження механізму, що поєднує сукупність політичних, правових, організаційних, інформаційних, соціальних, контррозвідувальних, розвідувальних, оперативно-розшукових, режимних, фінансових та інших заходів і окрему організаційну систему, до якої органи державної влади й управління залучаються відповідно до нормативно-правових актів [1, с. 209].

Перед правоохоронними органами України постала проблема визначити профіль терориста. Але, на превеликий жаль, у нас в Україні профайлінг тільки-тільки починає розвиватися. Взагалі відносно розробленим є питання профайлінгу на транспорті. Досвід здійснення захисту від актів незаконного втручання на транспорті свідчить, що за допомогою застосування тільки різної

оглядової техніки неможливо вирішити проблему виявлення потенційного терориста [3].

Термін «профайлинг» не має точного перекладу з англійської мови. Дане слово відноситься до сленгової термінології і бере свій початок від англійського «profile» – профіль [4]. Концепція профайлингу якраз і ґрунтується на побудові профілю особи, в т.ч. пасажира. Основне методологічне положення полягає в тому, що особи, які вчинили терористичний акт або збираються його зробити, характеризуються наявністю певного набору підозрілих ознак у зовнішності, поведінці, документах і в перевезених речах. Вивчення і систематизація даних ознак дає можливість створення профілю особи, на підставі якого кожна людина може класифікуватися як безпечна або потенційно небезпечна. Відповідно до цього весь пасажиропотік на транспорті обробляється за певною схемою, яка дає можливість виявити підозрілі ознаки [5, с. 256].

У системі профайлингу розроблена спеціальна система контрольного опитування по багажу, яка дозволяє виявити можливу наявність небезпечних або заборонених до транспортування предметів, що перевозяться пасажиром або переданих йому іншими людьми. При цьому великий інтерес представляють особливості поведінкових реакцій пасажира і супроводжуючих його осіб. Відповідно, профайлером бажано мати деякі спеціальні знання в галузі прикладної психології. Виявлення підозрілих моментів у зовнішності і поведінці людей можливо за допомогою застосування психологічного тестування в роботі профайлера, яке тут розуміється як візуальна діагностика внутрішнього стану людини через видимі прояви характерних ознак, можливо, свідчать про підготовлюваний теракт [5, с. 258].

Важливо відзначити, що впровадження профайлингу вносить істотний внесок у загальну ситуацію боротьби з тероризмом. Встановлено, що особи, що виношують злочинні задуми, характеризуються певним неконтрольованим суб'єктом психологічним станом, який неминуче матиме своє вираження в поведінці, в фізіологічних реакціях організму і в усьому зовнішньому вигляді.

Звичайно ж, виникає закономірна проблема про те, хто може працювати в якості профайлера. Даний вид діяльності безпосередньо пов'язаний з такими психологічними категоріями, як «спілкування» і «спостереження». Спілкування з пасажирами з питань, що виходять за рамки перевірки квитків і багажу, вимагає добре розвиненого інтелекту і досить високої ерудиції. Спілкування з пасажирами повинно проходити на високому професійному рівні, тому профайлер повинен володіти такими комунікативними якостями як грамотна мова, чітка дикція, приємні манери та ін., а також володіти техніками впливу на співрозмовника. Потенційна можливість виникнення конфліктних ситуацій та інших напружених моментів в роботі профайлера робить стресостійкість

професійно значущою якістю. Зі специфічних знань і вмінь для профайлера відзначимо необхідність відмінного володіння методикою перевірки документів, що можливо лише при досконалому знанні правил оформлення і захисту паспорта, квитка і візи пасажира, тощо.

Профайлінг змушує більш вдумливо і уважно спостерігати і аналізувати (онлайн або на записаних плівках відеоспостереження про здійснені теракту, як при підготовки теракту проти Павла Шеремета) усю навколишню обстановку, поведінку людей, шукати підозрілі ознаки і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між різними подіями, нестандартно підходити до вирішення виникаючих у роботі проблем. Це дуже важливі вміння та навички для психолога та інших працівників у сфері безпеки.

Отже, формування навичок використання прийомів профайлінгу допоможе при виявленні та фіксації оперативно значимої інформації при розв'язанні задач попередження загроз терористичного та екстремістського напрямку, які зросли в умовах «гібридної» війни в Україні.

Список використаних джерел:

1. Іванова С., Величко М. Актуалізація проблеми тероризму в умовах глобалізації // Актуальні проблеми сучасного управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах: зб. наук. праць за матеріалами XIII Всеукраїнської наук.-практ. конф. з міжнародною участю (23 лист., 2017 р., м. Одеса) / Міжрег. Академія управління персоналом. Одеськ. ін-т. – Одеса: Лерадрук, 2017. – С. 199-209.

2. Ткач В. Ф. Сучасний тероризм: тенденції, вияви, виклики та загрози для України // Стратегічні пріоритети, № 3 (36). – 2015. – С. 12-18.

3. Пелюх Е. И. Профайлинг как одно из современных направлений обеспечения транспортной безопасности: постановка проблемы (на примере Белгородской области) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.antey-group.ru/articles19.html>.

4. Психологічний профайлінг: розвиток в Україні: матеріали наукового семінару, м. Полтава, 28.10.2017 р. – Полтава, Полтавський ЦДН МАУП. – 4 с.

5. Столяренко А. М. Психологические особенности выявления потенциально опасных лиц с помощью наблюдения за внешними признаками / А. М. Столяренко, Н. Д. Эриашвили // Вестник Московского университета МВД России. – 2014. – № 11. – С. 255-258.

НАПРЯМ 7. СУДОВІ, ПРАВООХОРОННІ ТА ПРАВОЗАХИСНІ ОРГАНИ

Ісмаїлова Л.А.,
*студентка юридичного факультету
Запорізького національного університету*

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Закон України «Про національну поліцію», став важливим та першочерговим кроком до реформи правоохоронної системи країни.

За останній рік у державі створено патрульну поліцію, кримінальну поліцію, поліцію охорони, які реформовано з підрозділів Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС), проте задекларовані в законодавчих актах суб'єкти поліцейської діяльності, такі як: фінансова поліція, спеціальна поліція, поліція спеціального призначення (Корпус оперативно-раптові дії), деякі підрозділи кримінальної поліції залишаються в процесі формування як на нормативному, так і на організаційному рівні [1].

Дослідження організаційно-правового статусу та адміністративних засад діяльності поліції, підходів до її структури, питання взаємодії, громадського контролю за діяльністю поліції, захист прав і свобод людини поліцією, як в Україні та зарубіжних країнах, стали предметом дослідження таких науковців у галузі адміністративного права та теорії управління, як: В. Б. Авер'янов, Г. В. Атаманчук, В. О. Басс, Ю. П. Битяк, В. Т. Білоус, Т. Д. Гаврилюк, І. П. Голосніченко, В. О. Заросило, Д. П. Калаянов, Ю. І. Коваленко, В. В. Ковальська, В. Т. Колпаков, Т. О. Коломоєць, О. В. Кузьменко, В. А. Ліпкан, Т. О. Мацелик, О. М. Окопник, І. Л. Олійник, М. П. Пихтіна, Т. А. Плутагар, О. С. Проневич, В. О. Січкара, В. Л. Фільштейн та ін.; теорії та історії держави і права та історії України: Й. І. Горінецький, О. С. Передерій, В. М. Петровський, А. В. Самотуга, О. П. Сарнацький, С. В. Шестак, Ю. А. Холод; поліцейського права: К. С. Бельський, В. М. Гессен, І. А. Горшенєва, В. М. Лошицький, І. І. Мушкет, Ю. П. Соловей, Ю. А. Холод та інші вчені.

Аналіз прийнятих законодавчих і нормативних актів свідчить про взятий курс на кардинальні зміни в правоохоронній системі держави, де основну увагу зосереджено все ж на реформі органів внутрішніх справ, залишаючи поза увагою інші правоохоронні органи України. Це дає підстави стверджувати, що законодавча база в даному напрямку формується безсистемно, за відсутності концептуально-стратегічних програм і фундаментальних наукових досліджень.

Не обґрунтованими та не закріпленими на законодавчому рівні залишаються поняття поліції, поліцейської діяльності та, відповідно, її структури, мети, суб'єктів і загалом організаційно-правового статусу поліції, чому має передувати глибокий науковий аналіз. Коаліційна угода, прийнята з метою забезпечення ефективного, безкомпромісного захисту прав і свобод громадян, визначила формування нової системи Міністерства внутрішніх справ як цивільного органу, що формує державну політику у сферах протидії злочинності та забезпечення громадського порядку, комплексного управління державним кордоном, протидії нелегальній міграції, цивільного захисту, пожежної безпеки та протидії надзвичайним ситуаціям [2].

В угоді передбачено забезпечення інституційної спроможності МВС щодо формування державної політики у зазначених сферах шляхом створення профільних департаментів [3].

Ще одним пунктом Коаліційної угоди є утворення Національної поліції – центрального органу виконавчої влади в системі МВС, що реалізує державну політику у сфері протидії злочинності та забезпечення громадського порядку, з такою структурою: поліція громадської безпеки (єдина патрульна служба та служба дільничних інспекторів); кримінальна поліція (оперативно-слідчі органи); підрозділи поліції спеціального призначення – уніфіковані підрозділи швидкого реагування, вичерпний перелік функцій яких встановлюється законом; судова поліція.

Окрім того, коаліційною угодою та концепцією реформування передбачено підпорядкування МВС наступних центральних органів виконавчої влади:

1. Державна прикордонна служба – реалізує державну політику у сфері комплексного управління державним кордоном.

2. Державна міграційна служба – реалізує державну політику у сфері протидії нелегальній міграції.

3. Державна служба з надзвичайних ситуацій – реалізує державну політику у сфері цивільного захисту пожежної безпеки та захисту від надзвичайних ситуацій.

4. Національна гвардія – військово формування у системі МВС із функціями забезпечення правопорядку.

Сьогодні до системи Міністерства внутрішніх справ України відносяться усі перераховані в Угоді служби, проте склад Національної поліції України зазнав змін.

Варто зазначити, що поліція та її діяльність є складним соціальним і державно-правовим інститутом, який змінюється відповідно до правового устрою держави, економічного розвитку, рівня життя населення. Так і структурно-інституційні зміни поліції обумовлені умовами суспільного життя [3].

Законом України «Про національну поліцію» визначено, що національна поліція в Україні – центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку .

У складі поліції функціонують (ст. 13):

- 1) кримінальна поліція;
- 2) патрульна поліція;
- 3) органи досудового розслідування;
- 4) поліція охорони;
- 5) спеціальна поліція;
- 6) поліція особливого призначення .

На офіційному сайті Національної поліції окреслено структуру поліції, без зазначення спеціальної поліції, яка може створюватись для забезпечення громадського порядку на об'єктах і територіях, які мають особливе значення або постраждали від стихійного лиха, екологічного забруднення, катастрофи.

Проте порядок створення та подальша ліквідація або реформування, функції, організаційно-правовий статус, відповідальність співробітників спеціальної поліції на законодавчому рівні не закріплено. Тим не менш, наразі вже діє 20 підрозділів спеціальної поліції, особовий склад яких задіяний в зоні проведення АТО та прифронтових районах, спецбатальйони, які забезпечують правопорядок у звільнених від сепаратистів населених пунктах; протидіють незаконному вивезенню із зони проведення АТО озброєння та боєприпасів, вибухових речовин, охороняють об'єкти державного і місцевого значення [4].

З огляду на викладене, варто розглянути питання щодо визначення статусу кримінальної поліції, яка має відігравати провідну роль у кримінальних розслідуваннях, та доцільності утворення прикордонної, фінансової та міграційної поліції з урахуванням специфіки сфери вчинення правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Про національну поліцію: Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.
2. Угода про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна». Регламент від 27 листоп. 2014 р. [Електронний ресурс] // Офіц. сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15>.
3. Іванова А. Ю. Якою бути українській поліції або Проблеми нашого законотворення [Електронний ресурс] / А. Ю. Іванова, О. О. Самойленко // Інформ. портал Харківської правозахисної групи.
4. Кіщенко С. Реформа системи органів внутрішніх справ: аналіз державних рішень / С. Кіщенко. – К.: Міжнар. центр перспективних досліджень, 2015. – 41 с.

Kupriianova L.S.,
*PhD in Medicine; Associate Professor of the Department
of sport and rehabilitation
in the Chernomorsk National University of Petr Mogila*

Kupriianova D.S.,
*Student on the Faculty of Law
in The National University of Opole (Opole, Poland)*

**LIE DETECTOR AS A PERSPECTIVE METHOD
OF THE GRAVE CRIMES' DETECTION, THAT ARE COMMITTED
BY MINORS AGAINST THEIR RELATIVES.
EUROPEAN EXPERIENCE AND UKRAINIAN REALITIES**

Among the most modern methods of the crimes' detection, that are committed by minors as well in Europe, as in Ukraine; the moment of something, what is called «non-traditional methods» leans almost to the absence, unfortunately. In Ukraine, we should say, that the general situation mostly looks like in such way, that, according to the Ukrainian legislation' point of view, hipnosis as well as other similar types of the psychological influence, or, what is more, other types of the technical measurement of somatic indexes in the aim of finding out results for operational and searching goals, could be treated at the instant moment as a prohibited practise in the sphere of providing the criminal detection. Such a similar situation could be noticed in the European Union countries [1, p. 21-78]. However, without no doubts, as the most acute problem of the modern European legislation we could postulate not just a lack of «desire to think outside the box» and, implicate, to leave the whole spectrum of traditional crime detection methods in the past and, in addition, to create and implement more and more modern methods for this aim; but here, we could also speak about very contradictory and acute problem of the modern European legislation, as a lack of minors' penalisation is [2, p. 37-98]. This is also a constant truth, that the estimation of the level of logic or of the level of success of the legal regulation in the sphere of the crimes' detection, that are committed by minors, is not either general or the most acute question of our research [3, p. 46-82]. However, if we would like to analyze the European legislative act, that are regulate this sphere, as well as such conststructions, that regulate all allowed methods to prevent such illegal actions and to resocialize minors after its commitment; though, generally speaking we could lean to the conclusion, that such «modern methods of crimes' detection», we are speaking about in our research, are not commonly honoured [4, p. 10-67].

Regardless of the fact, how we are going to treatise illegal actions, that are committed by minors, the general truth sounds the same: (and, what is more, this truth

will be the same as for Ukrainian, as well as for European realities, too); so, the truth is the postulation of the fact, that all these criminal actions are still illegal, without strict dependance, if it is penalized in the country according to the criminal legislation or not. But, in addition, as more concrete, as well as as a more contradictory could be definitely a question of usage (or, generally) of a possibility of access to the spectrum of practical methods of the crimes' detection is a question, which is definitely should become a part of our actual research [5, p. 16-77].

The researchal question which identifies usage of the lie's detector in the practice of the crimes' detection and, what could be also very important; the question of possible implementation to the practical litigation evidences, that were collected as a result of such procedure, could not be definitely called as an acute and important problem of the modern neither doctrine nor practice. This problem, in our point of view, could be commonly called as a general controverse, which, unfortunately, creates a barrier between modern legal realities and possibility of implementation to the common usage in the aim of highly-qualified litigation such highly-successful method, as a lie's detector research is. And this is, without any exaggerations, our common problem. It means it's not a question of Ukrainian legal practice, but European legal realities as well. However, according to couple of doctrinal sources, that were overviewed by us during our research, we would definitely say, that, due to rich practice of usage of the lie's detector in alternatively-investigation aimes or even i absolutely non-investigation ones, but, among all of that, due to the constant manifestation of the 97% truth of the general, researchal result; the problem of an implementation in fine such investigatibe method to the crimes' detection practice as well as, implicate, using of all data, which were collected due to theis ressearch, becomes more and more acute annually.

The more discussive, from the point of view of the method's opponents, could be results, that are collected according to the studying the personality of adult; the more rectilinear and unambiguos could be these results, if they would lean from such research in case of detection of the crimes, committed by minors. Regardless of the demoralization level of the minors in general, as well as, speaking about the common negative influence of the effect of «getting old in the pathological society»; according to the practical psychology point of view, such personality stays and functioning still as a normal adolescent. Moreover, such «non-completed personality» (as it could be described in the practical psychology) continues his/her beingwith a constant truth of being receptive to all methods of the «mental control» as every normal adolescent in his/her age.

According to all theoretical discussion, that were presented above, we could lean in fine to the conclusion, that the legal prohibition of the using the lie's detector methods in the sphere of crime's commitment could be rationally treatise not only as

short-sighted legal practice; but also as an illogical in the modern state, which should doctrinally direct its policy into the elimination (or eventually, into the decreasing) of the level of criminality as well as general demoralization level among the young generation.

Due to analyzing all possible ways of the practical implementation of the method, which was manifested by us, (and due to strict direction to the crimes, committed by minors), we could say, that, without any doubts, as the most suit and progressive could be a method of «The Neutral-Control questions». It means, such method, with is commonly typical for this research. There are no doubts as well, that (what is also typical for such research in case of adults though), minor should be informed about the main sence of future questions, that could be asked during the research. It should be done in the aim of elimination the possibility of misunderstanding the sence of question by minor during the research. Actually, this is an opposite side of our research, because of the fact, that the problem of the risk of such misunderstanding increases because of the age and lack of the life's experience in case of young personality.

However, one more fact, which could be called, as a definitely true, is that, that actually this method could be the most useful possibility to detect successfully crimes, committed by minors against their relatives. Because of the fact, that, generally, even «the neutral tone» of test's questions would easily identify the fact of being or nor being the criminal in this concrete illegal action. Moreover, what could be more important for our modern legal realities, is the fact, that the test method with using the polygraph, in case of cooperation with psychologists at the time of the results' discussion could help to identify also the level of demoralization of the minor and, in addition, to create in fine more successful and more individual resocialization plan of this every concrete person.

According to everything, what was postulated above, we are leaning to the logical conclusion. Namely, regardless to the doctrinal treatising of crimes, that are committed by minors; the question of prevention of such illegal actions and, what is also very important, the question of resocialization of these adolescents is commonly acute as for Ukrainian, as well as for European realities as well. Due to this fact, the prohibition of using the successful method of the investigation research withn polygraph seems to be a negative reincarnation of an old legal practice, that the acute position of legal organs in modern times. For an instant moment, according to the general authors' point of view, the polygraph method in the sphere of the crimes' detection, especially, in the spehre of crimes, that are committed by minors, is definitely one of the most actual and acute directions of the modern legal doctrine and legal practice as well. The more serious treatise as well as more deliberate implementation of this method to the legal practice will rationally provide not just to the decreasing of the demoralization index among the young generation European states, but it could also lean to the successfull development

of different practical methods dedicated to the resocialization of minors, that had been living under the influence of the pathological criminal surroundings during a long time.

References:

1. Kodeks Karny Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa, 2017. – 190 p.
2. Kodeks Postępowania Karnego Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa, 2017. – 212 p.
3. «Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich» (Dz.U. 1982 nr 35 poz. 228). – Warszawa, 2017. – 174 p.
4. Brunon Hołyst «Kryminalistyka» / B. Hołyst. – Warszawa, 2010. – 178 p.
5. Donald J. Krapohl «Polygraph principles: a literature review» / D. J. Krapohl. – 2010. – P. 312-378.

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

«ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ
БЕЗПЕКИ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА
ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ
В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ»

(м. Київ, 22 грудня 2017 р.)

Підписано до друку 19.12.2017. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 8,37. Тираж 100. Замовлення № 1217-577.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.
Телефон +38 (0552) 39 95 80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.